

Aan de orde is de behandeling van:

het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2020 (35300-VIII).

De voorzitter:

Ik zie op de publieke tribune volgens mij veel leraren. Klopt dat? Ja, hoor ik. Ik zie ook kinderen, bestuurders en ouders. Van harte welkom. Dit is een belangrijk debat voor jullie, voor ons allemaal: voor de Kamerleden en voor de bewindspersonen. Het kan zijn dat er tijdens het debat dingen worden gezegd waar u het niet mee eens bent of juist wel. Probeer dat zo min mogelijk te laten blijken, hoe vervelend dat ook is. Van harte welkom. Fijn dat de kinderen op een woensdag hier in de Kamer zijn. Ik hoop dat jullie het heel leuk gaan vinden. Ik heet ook de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media van harte welkom, net als de Kamerleden. Natuurlijk is nu aan de orde de begroting van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Kamerstuk 35300-VIII).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De voorzitter:

We beginnen de begroting met de eerste spreker namens de eerste oppositiepartij, de PVV: de heer Kops.

De heer Kops (PVV):

Voorzitter, dank u wel. Ik sta hier vandaag als vervanger van mijn collega Beertema, die wegens ziekte vandaag en morgen helaas niet aanwezig kan zijn. Hij is acuut opgenomen in het ziekenhuis. Hij heeft me ook gevraagd om dat hier mede te delen. We kunnen niets anders doen dan hem veel beterschap en vooral sterkte wensen.

Voorzitter. Eerst waren het de boeren die in verzet kwamen. Twee keer stond het Malieveld bomvol met trekkers, en terecht. Toen kwamen de bouwers in actie, ook helemaal terecht. En vandaag zijn het de leraren die het niet langer pikken en massaal het werk hebben neergelegd. Boeren, bouwers en leraren. De mensen zijn het spuugzat en de PVV steunt hen van harte, want onder Rutte III is Nederland echt een puinhoop geworden. In het onderwijs is er zelfs sprake van een systeemcrisis. Het funderend onderwijs verkeert in staat van ontbinding. Op de basisscholen en middelbare scholen heerst er geen orde, geen structuur, geen discipline en geen kennisoverdracht, maar vooral chaos, onrust, wanorde en een enorme administratieve druk op de leraren. Ouders lopen in en uit om leraren onder druk te zetten en er zijn chaotische lesroosters vanwege de vele parttimers, met als gevolg dat geen weldenkende, ambitieuze jongere er tegenwoordig nog aan denkt om voor de klas te

gaan staan, en zeker niet in de grote steden. Weg uit de multiculturele hel. Daar trekken de leraren met honderden tegelijk weg. Weg uit de grote steden, waar ze misschien nog wel kunnen werken maar waar ze door het woningtekort zeker geen woning kunnen vinden.

Voorzitter. De PVV heeft jarenlang voor die crisis gewaarschuwd, maar telkens was dat aan dovemansoren gericht. De gevolgen daarvan zien we nu: scholen die noodgedwongen een vierdaagse lesweek invoeren en scholen die noodgedwongen leerlingen naar huis sturen omdat er geen invaller is voor een zieke leerkracht. En nu komt de minister zelfs met het onzalige plan om dan maar ouders voor de klas te gaan zetten in een wanhoopspoging om het lerarentekort te bestrijden. Maar dat zijn natuurlijk geen oplossingen. Het is pure symptoombestrijding. Het zijn allemaal doekjes voor het bloeden.

Afgelopen weekend is eens te meer duidelijk geworden wat voor puinhoop het eigenlijk is in het onderwijs. De minister probeerde nog de staking van vandaag te voorkomen door eenmalig met een zak geld over de brug te komen, maar dat is hem niet gelukt. De leraren zijn nog steeds boos, en terecht. Deelt de minister de mening dat er veel meer moet gebeuren, dat er veel meer nodig is dan eenmalig een zak met geld? Dit is niets anders dan een druppel op een gloeiende plaat. En dan is het ook nog maar de vraag of dat geld wel terechtkomt waar het thuishoort, namelijk in de klas. Want als de afgelopen decennia ons iets hebben geleerd, dan is het wel dat geld dat bedoeld is voor het primaire proces, zelden daar terechtkomt. Het onderwijs heeft nu behoefte aan rust, orde en structuur, met leraren die gewaardeerd worden, met een beroepsgroep die het aanzien krijgt dat hij verdient. In de klas moet het weer primair gaan om kennisoverdracht, puur kennisoverdracht. Trotse scholen, waar 's morgens de kinderen wat wordt geleerd over onze nationale vlag en ons nationale volkslied. Scholen waar de kinderen simpelweg wordt geleerd wat drie keer acht is en wat het verschil is tussen een d en dt. Pure kennisoverdracht, daar moeten we naar terug.

Voorzitter. Dan de parttimers. Hoeveel parttimers werken er nu precies in het funderend onderwijs? Kan de minister daarop reageren? Wat doet de minister om die parttimers te bewegen om meer uren, wellicht fulltime, te gaan werken? Gisteren nog is door de Kamer een motie van mijn collega Agema aangenomen, ingediend bij de begroting VWS, over een voltijdbonus voor medewerkers in de zorg die vrijwillig fulltime gaan werken. Is de minister bereid om ook zo'n voltijdbonus te onderzoeken voor mensen in het onderwijs die er vrijwillig voor kiezen fulltime te gaan werken? Wat kost dat en wat levert dat op? Graag een reactie.

Voorzitter. We zouden ook graag van de minister willen weten wat hij nu van plan is met de mensen die wel beschikken over een bevoegdheid om les te geven, maar dat momenteel niet doen. Die groep mensen schijnt groot te zijn. De eerste vraag is hoe groot die groep precies is. Wat gaat de minister doen om hen te stimuleren toch weer les te gaan geven? Graag een reactie op dat punt.

De heer Kwint (SP):

Ik heb een vraag aan de PVV over de voltijdbonus. Als ik op scholen kom, dan hoor ik vaak van leraren dat zij niet vanwege een dringende behoefte aan vrije tijd parttime gaan werken, maar dat

docenten vaak parttime, vier dagen in de week, gaan werken omdat ze gewoon na vijf dagen klaar willen zijn. Het probleem zit vooral in de werkdruk, in de onbetaalde extra uren, in de vergaderingen, in de teamoverleggen, je lessen 's avonds thuis nog voorbereiden, in al die dingen. De reden dat mensen vier dagen gaan werken, is niet dat ze genoeg willen nemen met minder geld, maar dat de werkdruk het hun niet toestaat om vijf dagen in de week te werken. Mijn vraag aan de PVV is: wat lost zo'n bonus dan op?

De heer Kops (PVV):

Ik heb direct al aangegeven dat de werkdruk in het onderwijs natuurlijk gigantisch is en dat er een groot lerarentekort is. Daar moet wat aan gebeuren. Ik heb net gezegd dat het door de minister beschikbaar gestelde bedrag een druppel op de gloeiende plaat is. Ik denk dat we het daarover eens zijn. Misschien kan zo'n voltijdbonus mensen toch bewegen om fulltime te gaan werken. Die voltijdbonus is er juist voor bedoeld om mensen daartoe te verleiden. We willen zo'n voltijdbonus juist inzetten voor de dingen die de heer Kwint noemt.

De heer Kwint (SP):

Nu ben ik een beetje in de war. Die voltijdbonus voegt geen uren aan een dag toe. De dag blijft net zo lang. Het aantal uren dat je aan het werk bent, blijft net zo lang. Begrijp me niet verkeerd: ik ben heel erg voor hogere salarissen voor docenten. Maar je ziet nu al dat veel docenten met een burn-out uitvallen. Ik ben bang dat een financiële bonus op meer werken ertoe gaat leiden dat er alleen maar mensen afhaken, als je niet eerst begint bij het aanpakken van de werkdruk. Is de PVV dat met mij eens?

De heer Kops (PVV):

Het is en-en. En-en. Natuurlijk moeten er leraren bij. Natuurlijk moet er wat gedaan worden aan de overvolle klassen, de werkdruk en de burn-outs. Natuurlijk moet daar wat aan gebeuren. Maar als — ik vraag de minister om dat te onderzoeken — zo'n voltijdbonus mensen kan motiveren om meer lessen te geven of om fulltime te gaan werken, dan is dat het overwegen waard.

De heer Bruins (ChristenUnie):

De gewaarde collega had het net over didactiek. Hij had het over kennisoverdracht en over instructie die meer moeten plaatsvinden. In die beweging kan ik best meegaan. Hij zet de leraar toch een beetje neer als malle pietje door net te doen alsof dat op scholen niet gebeurt. Natuurlijk vinden er kennisoverdracht en instructie plaats. Dat gebeurt op een professionele manier. Wat is volgens de heer Kops dan de rol van de overheid als het gaat om het bepalen van pedagogiek en didactiek? We hebben toch met elkaar afgesproken dat de overheid wel gaat over wát kinderen moeten leren maar niet over hoe dat wordt aangeboden? Dat leggen we toch op de werkvloer neer?

De heer Kops (PVV):

Een interessante vraag. Daar kom ik dadelijk op terug als ik het ga hebben over bijvoorbeeld curriculum. Nu en dan is uw vraag waarschijnlijk voldoende beantwoord.

De heer Bruins (ChristenUnie):

Die vraag is niet voldoende beantwoord. Mijn vraag blijft ...

De voorzitter:

Hij komt erop terug.

De heer Bruins (ChristenUnie):

Maar dit is een fundamentele vraag over de vrijheid van onderwijs. We hebben met elkaar afgesproken dat er onderwijsvrijheid is, vrijheid van inrichting van het onderwijs. De leraar en de school gaan over hóé stof wordt aangeboden en de overheid gaat over de kerndoelen. Daar wordt het toe beperkt. Is de heer Kops dat met mij eens?

De heer Kops (PVV):

Daar kom ik dadelijk op terug, zoals ik al zei.

De voorzitter:

Goed. Gaat u verder.

De heer Kops (PVV):

In plaats van dat de focus voornamelijk wordt gericht op het bestrijden van het lerarentekort, is de zoveelste onderwijsvernieuwing alweer aanstaande: curriculum.nu. Dat is een funest en bovenal onnodig plan dat het onderwijs alleen maar verder zal verwijderen van zijn primaire taak, namelijk het geven van deugdelijk onderwijs waarin de kernvakken weer centraal staan. Daarbij is curriculum.nu een soort vehikel voor allerlei globalistische ideeën om kinderen te indoctrineren met vooral wat zij moeten gaan denken, in plaats van hoe zij zouden kunnen gaan denken. Dat heeft het onderwijs absoluut niet nodig.

Een voorbeeld, voorzitter. Afgelopen februari gingen er maar liefst 10.000 leerlingen naar het Malieveld, uiteraard met goedkeuring van de school en de leraren, om daar te protesteren voor het klimaat. Zo zien we: de klimaatwaan heeft ook het onderwijs bereikt. Er worden irreële angsten over de kinderen uitgestrooid, met alle gevolgen van dien. De overheid moedigt dat zelfs aan. Kinderen die gaan protesteren voor het klimaat, worden vervolgens onthaald als een soort serieuze gesprekspartner bij de plannen van het kabinet om onze economie ernstige schade toe te brengen met die klimaatwaan en de burgers op kosten te jagen.

En ja, voorzitter, leerlingen die protesteren voor het klimaat kunnen zomaar vrij krijgen. Dan vragen wij ons af: wat nou als leerlingen willen gaan demonstreren tegen, ik noem eens wat, de massa-immigratie? Wat dan? De kans is groot dat die kinderen dan zomaar geschorst worden. Want, voorzitter: linkse scholen. En er zijn linkse docenten die hun werkplek schaamteloos misbruiken voor het botvieren van hun eigen activisme. Gisteren nog circuleerde er op Twitter een afbeelding vanuit het Rijnlands Lyceum in Sassenheim van mijn partijleider, de heer Wilders, die was afgebeeld als een soort duivel. Natuurlijk mag dat, dat heet vrijheid van meningsuiting, een groot goed. Maar het feit dat daar niet bijvoorbeeld de heer Klaver wordt afgebeeld maar de heer Wilders, toont de linkse indoctrinatie aan op linkse scholen.

Voorzitter. Die linkse indoctrinatie zien we ook terug in het lesmateriaal; lesboeken waarin mijn partijleider als een gevaar wordt omschreven, waarin de PVV als een gevaar wordt omschreven. De EU is goed, de islam is goed, open grenzen zijn goed, maar de PVV is slecht en door klimaatverandering vergaat de wereld. Dat is het linkse onderwijs in een notendop.

De heer Van Meenen (D66):

Ik heb het een tijdje aan zitten horen en op een gegeven moment wordt het je toch teveel. Op doktersadvies, want anders loopt mijn bloeddruk te veel op.

De heer Kops (PVV):

Een pilletje onder de tong?

De heer Van Meenen (D66):

Ja, dat heb ik al vanmorgen al gedaan, ik heb een extra pilletje genomen omdat ik dit debat inga. Dank daarvoor. De heer Kops begint zijn betoog met te zeggen dat wat het kabinet doet en wat de regeringspartijen doen een druppel is op de gloeiende plaat. Kijk nou eens naar het verkiezingsprogramma van de PVV, naar wat zij allemaal van plan waren: ik kom het woord "onderwijs" niet tegen. Ik kom alleen tegen dat er allerlei scholen in Nederland van een bepaalde religie dicht moeten, dat er bezuinigd moet worden op musea, op omroepen, op cultuur en weet ik wat allemaal. Allemaal dingen waarvan je zou zeggen dat het goed is als kinderen in Nederland daar kennis van nemen.

De voorzitter:

Tot zover de samenvatting, meneer Van Meenen.

De heer Van Meenen (D66):

Precies, mevrouw de voorzitter. En vervolgens staat de heer Kops zich hier te verbazen dat leraren in Nederland over het algemeen net iets linkser blijken te stemmen dan de gemiddelde mensen in Nederland. Het is toch niet zo gek dat mensen in het onderwijs zich afvragen wat ze aan de PVV hebben? Misschien kunt u dat eens uitleggen.

De heer Kops (PVV):

Wil de heer Van Meenen dan dus zeggen dat leraren die voor de klas staan en sympathie hebben voor de PVV, maar dat uiteraard in de klas niet uitspreken omdat dat niet hoort, ontslagen zouden moeten worden? Zegt hij dat? Ik kom daar dadelijk nog op terug, daar heb ik nog een leuk — nou ja leuk? — verhaal over.

De heer Van Meenen (D66):

Juist niet. Voorzitter, ik dacht dat ik hier de vragen stelde, maar goed, ik wil daar best op antwoorden: nee, dat zeg ik juist niet.

De voorzitter:

Wat zegt u precies?

De heer Van Meenen (D66):

Ik zeg dat ik de heer Kops in zijn verkiezingsprogramma niks hoor zeggen ...

De voorzitter:

Kops.

De heer Van Meenen (D66):

Pardon. In zijn verkiezingsprogramma hoor ik hem niets doen voor onderwijs. Vervolgens neemt hij alle leraren in Nederland zo ongeveer de maat en zegt dat zijn partij degene is die meldpunten voor leraren in het leven roept als er in zijn ogen iets verkeerd wordt gezegd. Ik zeg: als we leraren willen helpen — u pleit zelf voor rust — laten we ze dan die rust geven, en laten we ze niet lastigvallen met dit soort bijna dreigende taal ten opzichte van leraren. Daar wordt niemand beter van, dus stopt u daar alstublieft mee.

De heer Kops (PVV):

Met dat rust geven ben ik het helemaal eens. Ik zou ook tegen de heer Van Meenen willen zeggen: doe dat dan. D66 zit toch in dit kabinet of niet? Daar zit toch uw bewindspersoon? Doe er dan wat aan, doe wat aan die werkdruk en aan het lerarentekort. D66 doet dat helemaal niet. D66 is

bijvoorbeeld voorstander van het leenstelsel waardoor studenten op kosten worden gejaagd van vele tienduizenden euro's. Ze kunnen vervolgens geen normale hypotheek krijgen en kunnen geen huis kopen. Dat is D66. U zit toch in de regering, los dan al die problemen die u nu aankaart op!

De heer Van Meenen (D66):

Zeker, voorzitter. Dat is precies het verschil tussen de PVV ...

De heer Kops (PVV):

U doet helemaal niks!

De heer Van Meenen (D66):

Dat is ook precies het verschil. Wij zitten in de regering, wij nemen verantwoordelijkheid. Dat heeft de PVV ook één keer gedaan, maar toen er keuzes gemaakt moesten worden wist men niet hoe snel men weer weg moest lopen. Dit is precies het verschil tussen makkelijk aan de zijkant roepen en je verantwoordelijkheid nemen en ingewikkelde keuzes maken. Ik kom daar in mijn eigen verhaal nog op terug. Maar het gaat mij er nu om dat de heer Kops hier docenten de maat aan het nemen is. Hij zegt eigenlijk: ik gun docenten niet de ruimte om in de klas met hun leerlingen de dingen te doen die zij belangrijk vinden. U vindt daar iets van, maar u heeft daar niets van te vinden. Leraren in Nederland worden daar niet beter van. Daar wil ik u op wijzen. Dat wil ik u voorhouden. U beperkt de vrijheid van leraren.

De heer Kops (PVV):

Nee hoor. Ik kom dadelijk terug op politieke neutraliteit in de klassen. Daar zijn wij zeker voor. De heer Van Meenen kan wel van alles roepen, maar heeft hij het lerarentekort al opgelost? Nee. Heeft hij al wat gedaan aan de werkdruk in het onderwijs? Nee. De mensen zijn vandaag aan het staken, meneer Van Meenen. En waarom? Omdat ze het niet eens zijn met dit kabinet, dit vreselijke kabinet dat de leraren juist in de kou heeft laten staan. D66 doet daar natuurlijk nog een schepje bovenop. Die partij heeft ook de studenten in de steek gelaten door het leenstelsel in te voeren. En dan staat u daar nu een beetje popiejopie te doen. Meneer Van Meenen, uw partij is onderdeel van dit kabinet waar de leraren vandaag tegen in actie komen. Begrijp dat dan eens!

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik wil één onderdeel uit het antwoord van de heer Kops belichten, namelijk het onderdeel waarin hij zegt dat het kabinet niks investeert in bijvoorbeeld het verlagen van de werkdruk. Kan de heer Kops mij vertellen hoeveel geld er structureel beschikbaar is gesteld om de werkdruk te verlagen?

De heer Kops (PVV):

Om eerlijk te zijn: nee, dat kan ik niet. Toegegeven: ik sta hier als vervanger in dit debat. Maar ja, als ik om mij heen kijk en met leraren praat, kan ik wel constateren dat de werkdruk nog steeds gigantisch hoog is. Partijen kunnen hier wel leuk schermen met allerlei bedragen die beschikbaar zijn gesteld, maar dat heeft op de werkvloer tot dusverre helemaal niets opgeleverd. Wat doet u dan? Wat heeft u aan die werkdruk gedaan? Waarom zijn de mensen vandaag dan aan het staken? Dat is toch niet voor niets?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik waardeer het zeer dat de heer Kops onze collega Beertema vervangt, maar hij gebruikt hele grote woorden als hij zegt dat dit kabinet niks doet tegen de werkdruk. Er wordt 430 miljoen uitgetrokken om de werkdruk te verlagen. Dat zijn nou net de middelen waarvan ook docenten zeggen: dat is echt iets wat ons lucht geeft in de klas. Er is inderdaad meer aan de hand in de klas en op scholen, maar het verlagen van de werkdruk is nou juist iets wat positief opgepakt wordt. In het pakket van afgelopen vrijdag halen we bijvoorbeeld ook weer extra middelen naar voren, zodat we die ook eerder kunnen inzetten in de klas. Ik denk dat je dus even iets voorzigtiger moet zijn met de opmerking dat er helemaal niets gedaan wordt aan het verlagen van de werkdruk.

De heer Kops (PVV):

Feit is gewoon dat het lerarentekort nog steeds gigantisch is. In het primair onderwijs is er nu bijvoorbeeld een tekort van ruim 4.000 fte, oplopend — oplopend, hè! — naar 10.000 fte in 2025 en naar 11.000 in 2027. Die cijfers komen gewoon van de rijksoverheid zelf. De verwachting is dus dat het lerarentekort alleen maar verder zal toenemen, en daarmee ook de werkdruk. Dan is dus nogmaals de vraag: wat gebeurt er dan wel?

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Kops (PVV):

Ik had het over de linkse indoctrinatie. Dan spreek ik eigenlijk ook uit eigen ervaring, helaas. Helaas. Want ook ik heb in een ver verleden voor de klas gestaan, in het voortgezet onderwijs. Ik kan u vertellen dat dat hartstikke leuk was. Het ging hartstikke goed. De schoolleiding was tevreden, de ouders waren tevreden, soms waren zelfs de leerlingen tevreden, totdat opeens duidelijk werd dat ik op de PVV-kandidatenlijst stond voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2010. De schok was gigantisch. Gigantisch. En waarom? Hoe kan een toch wel aardig iemand in hemelsnaam vrijwillig op een PVV-lijst gaan staan? De schoolleiding voelde toen zelfs de noodzaak om direct, direct dezelfde dag nog, een brief te sturen naar alle ouders om hen persoonlijk over mijn kandidatuur te informeren, terwijl in hetzelfde schoolgebouw de SP-verkiezingsposters gewoon zichtbaar aan de muur hingen. Maar ja, daar hoorde je dan niemand over. Mijn tijdelijke contract is toen niet verlengd. Zo gaat dat nu in het onderwijs, in het voortgezet onderwijs, maar in het hbo en het hoger onderwijs is het allemaal niet veel beter.

De voorzitter:

De heer Van Meenen. Daar bent u weer.

De heer Van Meenen (D66):

Ja, voorzitter, eigenlijk om heel erg duidelijk te maken dat ik dit heel erg vind voor de heer Kops en ook onterecht en dat er in dit geval sprake is van buitengewoon slecht bestuur. Dat wil ik even heel erg duidelijk maken. Ik ben het hier ook volkomen niet mee eens.

De voorzitter:

U heeft uw punt gemaakt.

De heer Van Meenen (D66):

Ik begrijp ook dat dat uw blik op deze materie bepaalt; laat ik het zo zeggen. Maar laten we er dan samen voor zorgen dat dit soort dingen niet op de een of andere manier, ook door uzelf, het onderwijs weer in komen en dat we niet iets gaan vinden van wat leraren in die klas aan het doen zijn. Ik ben heel bang dat u het nu omdraait en dat u zegt: en nou ga ik er als PVV'er wél iets van vinden. Zullen we dat dan ook niet doen? We zijn het eens, volgens mij.

De heer Kops (PVV):

Dan zijn we het er dus waarschijnlijk ook over eens dat we politieke neutraliteit willen in de klas. Daar gaat de PVV in de tweede termijn een motie over indienen. Waarschijnlijk gaat D66 die dan ook steunen. Dat is wat de heer Van Meenen eigenlijk zegt. We zijn het er inderdaad ook over eens dat zoiets natuurlijk totaal niet kan en dat PVV'ers in die zin gediscrimineerd worden. Ik ben het ermee eens dat dat niet kan, maar wat gaan we daaraan doen?

De heer Van Meenen (D66):

Er bestaat geen politieke neutraliteit. De kern van het zijn van leraar — ik ben het ook mijn hele leven geweest — is dat je laat zien wie je bent. Je staat zelf ook ergens voor, maar dat mag. Het gaat er juist om dat iedereen in de school, niet alleen leraren maar ook leerlingen, in vrijheid zichzelf moeten kunnen zijn. Niks neutraliteit en niks iedereen gelijk maken. Nee, juist verschillen laten zien en met elkaar daaruit komen. Dat is ook precies wat we hier aan het doen zijn en waarin we het goede voorbeeld zouden moeten geven. Ik voel dus niet voor uw politieke neutraliteit. Ik voel ervoor om ook de vrijheid van meningsuiting in een school te beschermen. Ik hoop u daarbij aan mijn zijde te vinden.

De voorzitter:

U heeft uw punt gemaakt, meneer Van Meenen. Ik stel voor dat u verdergaat, meneer Kops.

De heer Kops (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Ik had het over het hoger onderwijs. Dat wordt bovendien geteisterd door verengelsing en internationalisering. Nederlandse studenten worden geconfronteerd met concurrentie door buitenlandse studenten, die heel graag worden aangetrokken door hogescholen en universiteiten. Ondertussen puilen de collegezalen uit. De woningmarkt is op slot. Er is geen normale studentenkamer meer te vinden. Onze universiteiten lijken steeds meer op veredelde fabrieken waar studenten niet meer dan een nummer zijn.

Voorzitter. Een ander probleem dat we hier graag willen benoemen, is de mogelijke infiltratie van onze universiteiten door bijvoorbeeld Chinese en Iraanse studenten. Want de Chinese communistische partij en de Iraanse autoriteiten zetten vaak studenten in, onder andere voor spionagedoeleinden. Mijn vraag aan de minister is hoe vaak dat precies voorkomt en wat hij daaraan gaat doen. Deelt hij de mening dat het een taak is voor onze diensten om er aan de voorkant, aan de voordeur, iets aan te doen om die studenten te signaleren en vooral tegen te houden? Graag een reactie op dat punt.

Voorzitter. Naast de systeemvisie op het onderwijs is er nog een andere grote uitdaging. Dat is het islamitisch onderwijs. De overheid heeft geen enkel middel om die islamitische scholen aan te pakken, laat staan te sluiten. Er is dan ook jarenlang helemaal niets tegen ondernomen. Het schandelijke dossier rond het Haga Lyceum toont eens te meer aan dat onze initiatiefwet de enige oplossing is om dat islamitische onderwijs uiteindelijk aan banden te leggen. Want hoelang blijven we nu nog ontkennen dat er in Nederland scholen zijn waar kinderen wordt geleerd om ons land, onze cultuur en onze manier van leven te haten en waar kinderen wordt geleerd dat joden en homo's minderwaardig zijn? Hoelang blijven we dat ontkennen en accepteren? Wat de PVV betreft gebeurt dat absoluut niet. Het afschaffen of moderniseren van artikel 23 Grondwet ziet de PVV absoluut niet zitten. Daar zouden wij nooit in meegaan, want dat is namelijk buigen voor een ideologie die op oneigenlijke gronden gebruikmaakt van een grondwet. Dat islamitisch onderwijs is misschien nog wel de allergrootste uitdaging voor het onderwijs.

Voorzitter. Systeemcrisis, lerarentekort, vierdaagse lesweek, kinderen die naar huis worden gestuurd wegens gebrek aan leerkrachten. Minister, komt u alstublieft met echte oplossingen in plaats van lapmiddelen.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Kops. Dan geef ik nu het woord aan meneer Rudmer Heerema namens de VVD.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Voorzitter. Vanaf deze plek wil ik allereerst onze collega Beertema veel sterkte en beterschap wensen. Ik hoop hem snel terug te zien.

Voorzitter. Ook ik heet de collega's en oud-collega's uit het onderwijsveld welkom in Den Haag vandaag. Ik heb vanmorgen al even gesproken met de meester van mijn kleutertje dat vandaag ook staakt, want haar school is ook dicht.

Voorzitter. Ik wil heel graag met de actualiteit beginnen, want het zal ongetwijfeld aan niemand voorbij zijn gegaan dat er een pakket maatregelen voor het onderwijs is samengesteld. In dit pakket zitten een paar hele mooie dingen. Ik vind het bijvoorbeeld ontzettend mooi dat wij de docenten in het voortgezet speciaal onderwijs een structurele opwaardering naar de cao voortgezet onderwijs kunnen geven. Ik vind het heel waardevol dat wij de werkdrukmiddelen naar voren kunnen halen zodat er weer meer ruimte in het klaslokaal komt. Deze werkdrukmiddelen worden door de sector erg gewaardeerd, omdat ze én zelf mogen beslissen waar het naar toegaat, én omdat ze daadwerkelijk het verschil in de klas maken. Tenminste, dit waren de woorden van PO in actie en ik hoor dit regelmatig op werkbezoeken. Al die vakleerkrachten die het werk voor andere docenten verzachten, de conciërges die hand en spandiensten verrichten, de klasse-assistent die in de klas voor directe verlichting zorgt. Daarom ben ik blij dat wij nog sneller aan de slag kunnen gaan om de werkdruk tegen te gaan.

Maar is er nu blijdschap? Is het onderwijs tevreden? Het antwoord is heel simpel; dat antwoord is nee. Nee, de polder is niet blij. Ondanks de handtekeningen die zijn gezet, ondanks de middelen die beschikbaar komen, is er een groot gevoel van onvrede onder meer door inschattingsfouten van bestuurders, zoals ze zelf zeggen. Ik zie de foto voor me waarop de voorzitter van de AOb, nu de ex-voorzitter van de AOb, bij vol verstand het akkoord tekent. Kan de minister duiden wat er vanuit zijn oogpunt nu is misgegaan? Op welke wijze heeft de AOb nu met deze minister gecommuniceerd, want de stap die zij hebben gezet was voor hen misschien heel groot, maar die stap terug lijkt mij nog veel groter.

De heer Kwint (SP):

Ik heb geen vraag over die hele onderwijspolder. Wij hebben volgens mij uitgebreid in de media kunnen zien hoe dat is gegaan. Ik heb wel een vraag over het begin van het betoog. Al zolang als ik in de Kamer zit — toegegeven, dat is nog geen eeuwen — merk ik van links tot rechts heel brede onvrede over de positie van de docent in het voortgezet speciaal onderwijs. Eigenlijk kan niemand uitleggen waarom iemand in het voortgezet onderwijs met zo'n moeilijke doelgroep, wordt betaald als een docent in het primair onderwijs. Kijk, wat mij betreft hef je die salarisverschillen sowieso op, maar nu wordt er een stap gezet — en ik ben blij met elke euro die extra naar het voortgezet speciaal onderwijs gaat — maar die loonkloof wordt niet gedicht.

De voorzitter:

En de vraag is?

De heer Kwint (SP):

Als er dan een akkoord wordt gesloten, waarom wordt er dan volgens u niet voor gekozen om de inkomens van docenten in het voortgezet speciaal onderwijs nu eindelijk in een keer echt gelijk te trekken met de rest van het voortgezet onderwijs?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Zoals ik het heb begrepen, is het bedrag dat beschikbaar wordt gesteld voor docenten in het voortgezet speciaal onderwijs, exact het bedrag dat die polder, waar wij het net kort over hadden, ook heeft gevraagd. Ik vind het niet meer dan logisch dat als er iets wordt gevraagd en je voldoet daaraan als politiek, dat je hebt gedaan wat is gevraagd.

De heer Kwint (SP):

Nu gaan we weer die hele polderdiscussie in en ik probeer juist om daaruit te blijven. De docenten waren heel duidelijk. De minister is ook heel duidelijk geweest. Hij heeft gezegd: er is 35 miljoen nodig om dit in ieder geval voor het diplomagericht voortgezet speciaal onderwijs te regelen; voor die mensen die iedere dag met tien kinderen in de klas zitten waarbij je eigenlijk altijd twee handen tekortkomt. Dan maakt het toch niet uit wat de polder vraagt? Dan gaat het er toch om wat docenten vragen? Docenten vragen ons om deze loonkloof te dichten. Is daar met de VVD vandaag over te praten?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij is de stap die we afgelopen vrijdag gezet hebben een mooie stap en een stap in de goede richting. Maar dat is het wat mij betreft wel voor dit moment.

De voorzitter:

Tot slot op dit punt.

De heer Kwint (SP):

Dan is het antwoord helaas: nee, er is niet met de VVD over te praten. Dat betreurt mij ten zeerste.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Dat betreurt ik ook ten zeerste. Wij hebben niet voor niets op dat punt een amendement. Maar daarom sta ik hier niet. Ik sta hier eigenlijk omdat ik de heer Rudmer Heerema net hoorde zeggen dat hij heel blij is met wat er op tafel ligt na het covenant van vorige week. Tegelijkertijd hoor ik hem zeggen dat er boosheid is in het veld. Volgens mij kunnen we die boosheid in het veld vandaag goed zien. We hebben een volle publieke tribune. Ik zag net foto's dat er nog een grote rij buiten staat. De

pleinen staan vol van Leeuwarden tot Eindhoven en alles ertussenin. Er ligt incidenteel geld. Er ligt incidenteel geld naar aanleiding van het convenant. Het lerarentekort is niet incidenteel. De loonkloof tussen p.o. en vo is ook niet incidenteel. Daar is structureel geld voor nodig. Wat is ervoor nodig om met de VVD te praten over structurele oplossingen voor de problemen? Dat vraag ik nu aan de de heer Heerema van VVD, maar ik zal de vraag straks ook aan zijn collega's stellen. Niet over morgen, niet over twee jaar, maar nu. Want het lerarentekort is nu, die kansengelijkheid is nu en die leraren zitten nu hier. Het water staat hen nú aan de lippen.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Daarom is er nú ook extra geld beschikbaar gesteld. Toegegeven, dat is niet structureel, zoals gevraagd is. Maar als gevraagd wordt om voor het jaar 2020 423 miljoen euro beschikbaar te stellen en er wordt 460 miljoen geleverd, denk ik dat dit een goede stap is. We hebben allemaal onze eigen koers naar een volgende periode. Op basis daarvan kan iedereen straks zijn eigen afweging maken. Ik denk dat we met de middelen die nu beschikbaar komen, niet alleen het gedeelte dat structureel is, maar ook de zaken die incidenteel zijn, problemen kunnen oplossen. Voor de begeleiding van zijinstromers hoeft er geen structureel geld te zijn. Ook met incidenteel geld kunnen we ervoor zorgen dat mensen in het onderwijs een plek vinden en vervolgens voor de klas kunnen blijven staan. Daar is geen structureel geld voor nodig, maar daarvoor kun je met incidenteel geld heel veel bereiken.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ik heb nog steeds geen antwoord gehoord op mijn vraag. Mijn vraag is nogmaals: wat is er voor de VVD voor nodig om structurele oplossingen te vinden voor de problemen die er nu zijn? Leraren geven niet incidenteel les. Het lerarentekort lossen we niet op met incidenteel geld. Daar is structureel geld voor nodig, bijvoorbeeld voor het overbruggen van die loonkloof. Wij hebben een aantal amendementen opgesteld. Wat is ervoor nodig dat de VVD hierover in gesprek gaat en gaat zorgen dat de oplossingen niet incidenteel zijn, maar structureel?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij zijn het niet alleen het salaris en de middelen die mevrouw Kirsten van den Hul aangeeft. Ik stond net buiten op het plein. Een docent kwam naar mij toe en zei: het gaat om het salaris. Er kwam een collega bij staan en die zei: nee, het gaat alleen om de werkdruk. Er kwam een tweede collega bij staan: nee, het gaat mij alleen maar om dat extra handje in de klas. Er is een breder probleem dan alleen die salariëring. Volgens mij moeten we ons niet alleen focussen op dat ene probleem. In deze kabinetsperiode hebben we volgens mij veel beter hierop ingezet, ten opzichte van de vorige periode toen uw partij deel uitmaakte van het kabinet. Dat doen we met extra geld, 700 miljoen voor het onderwijs, waarvan nu een klein deel structureel is, maar waar ook nog veel incidenteel geld bij komt. Volgens mij zetten we gewoon stapjes op weg naar het goede doel.

De voorzitter:

Tot slot op dit punt, mevrouw Van den Hul.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

De heer Heerema daagt mij uit om toch iets te zeggen over de vorige periode. Ik vermoed dat dit punt nog wel vaker zal terugkomen vandaag. Dat was een andere tijd. Toen waren er geen miljarden aan begrotingsoverschot. Die zijn er nu wel. Dan kun je keuzes maken, bijvoorbeeld om te investeren in onderwijs. Dat zijn keuzes die we volgens mij nu moeten maken. Ik vraag het toch aan de heer Heerema: hoe kan hij uitleggen dat hij met het geld dat er nu is geen structurele investeringen kan doen om de problemen op te lossen die hij noemde? Die gaan inderdaad verder dan alleen salaris. Die gaan ook over werkdruk, groeps grootte en heel veel andere zaken. Daar is allemaal structureel geld voor nodig. Hoe gaat hij aan alle stakende docenten, ouders en schoolleiders uitleggen dat dit niet gaat lukken?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Er zit natuurlijk ook nog ruimte in de lumpsum om andere keuzes te maken. Er zit ruimte in de bovenwettelijke regeling. Daar zitten mogelijkheden voor structureel geld. Onze ideeën hierover zijn dus anders dan die van de Partij van de Arbeid. Dat mag ook. Wij zijn ook verschillende partijen. Wij verschillen daarin. Het is goed om daar het debat over te voeren. U heeft daar een andere koers in dan wij. Wij zien dat wij met de zaken die wij doen, stapjes zetten in de goede richting. Wij kunnen als VVD stappen in de goede richting ook gewoon vieren. Dat is wel een verschil met sommige andere partijen in dit huis.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik vraag de heer Heerema van de VVD om even mee te kijken naar de feiten. We weten dat er nu al 1.000 vacatures openstaan. We weten dat het lerarentekort nog verder oploopt, tot 10.000. We weten dat de werkdruk heel hoog is. Dat zijn geen zaken die ik of de collega's hier bedenken. Dat zijn zaken die we allemaal weten uit onderzoek. De heer Heerema zegt dat er geen structureel geld bij komt. Wat zit daar dan achter? We praten hier met de grootste regeringspartij, een partij die behoorlijk wat invloed heeft op het regeringsbeleid. Waarom wil de VVD dan niet extra investeren in het onderwijs, terwijl we gewoon weten wat de grote problemen zijn?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Er wordt extra geïnvesteerd in het onderwijs. Dat kunt u niet ontkennen. Dat heeft u in andere debatten ook aangegeven. U zegt er alleen altijd achteraan: het is niet genoeg. Wij denken dat wij de goede kant op gaan. Er is een hogere instroom in de pabo. Er gaan meer mensen met een bevoegdheid die buiten het onderwijs werkten, weer terug het onderwijs in. Er zijn meer zijinstromers, die we straks ook beter kunnen begeleiden. We moeten ook kijken naar bijvoorbeeld fiscaliteit. De heer Kops had het al even over een voltijdsbonus, maar je zou ook kunnen kijken naar fiscaliteit, in de zin van dat mensen simpelweg echt beloond worden als ze meer willen werken. Dat hoeft niet meteen voltijds te zijn; van twee naar drie dagen is ook een oplossing. Dus wij hebben daar een andere koers in dan u. Wij zien positieve ontwikkelingen in het onderwijs. Ja, er is een lerarentekort. En ja, dat zal de komende jaren groter worden. Maar we hopen dat we dat onder controle krijgen met de keuzes die we nu maken.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Dit is toch niet goed uit te leggen? Met elkaar constateren we dat het lerarentekort groter wordt. Dat weten we. Dat is niet over twee jaar opgelost. Dan kunnen we toch ook met elkaar constateren dat er ook na de komende twee jaar geld bij moet en dat er dus structurele investeringen nodig zijn? Mijn vraag aan de VVD is waarom de VVD dit ontkent. Die cijfers zijn niet bedacht. Dat zijn gewoon feiten die op tafel liggen. Er is al lang en breed onderzocht wat het probleem is in het onderwijs. We weten ook wat de oplossingen zijn. Waarom ontkent de VVD dat?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Omdat de problemen groter zijn dan alleen het geld dat erin gaat. In de afgelopen 22 jaar is er zo'n 160% meer naar het onderwijs gegaan. De onderwijsbegroting is enorm uitgedijd. Je kunt niet aangeven dat de kwaliteit ook evenredig is gestegen. De kwaliteit is lager geworden, maar we hebben meer geld geïnvesteerd. Je moet je volgens mij ook afvragen of datgene waar we nu mee bezig zijn, wel past in de tijd die we nu hebben. We hebben een onderwijssysteem van 100 jaar geleden, passend bij de maatschappij van toen. Die maatschappij is totaal veranderd. Daarom is het volgens mij heel interessant om niet alleen te kijken naar wat er nodig is voor het huidige systeem. Wat zou er gebeuren als we daar aanpassingen in doen, beter passend bij de tijd die we nu hebben? Dat zal ook een aanloop zijn naar het volgende verkiezingsprogramma van de VVD. Dan praten we niet direct over extra structureel geld, maar dan kijken we echt breder naar het onderwijs.

De voorzitter:

Tot slot, mevrouw Westerveld.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Denkt de VVD nu echt dat met deze incidentele uitgaven, met deze incidentele investering in het onderwijs, de problemen voor de langere termijn zijn opgelost?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

We kunnen voor 2020 iets doen. Dat was een aantal maanden geleden niet denkbaar. Ik ben dus heel blij dat we iets kunnen doen. Er zitten middelen in voor zowel primair als voortgezet onderwijs. Aan de cao-tafel gaat bepaald worden hoe die ingezet gaan worden, maar we kunnen gewoon iets doen. Daar ben ik gewoon heel blij om. Ik snap echt uw kant van het verhaal, dat u zegt dat het niet genoeg is, maar ik zie dat we iets kunnen doen wat eerst niet mogelijk was. Ik neem gewoon een andere positie in.

De heer Van Raan (PvdD):

Het is mij oprecht een raadsel hoe de heer Heerema kan beweren dat het de goede kant op gaat als zo'n beetje het hele land, onderwijzend Nederland, aan het staken is en continu signalen afgeeft dat het water tot aan de lippen staat. Hoe kan de heer Heerema dat dan beweren?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Omdat ik in de gesprekken die ik heb en in de werkbezoeken die ik doe, merk dat de werkdrukmiddelen echt effect hebben op scholen. Omdat ik zie dat de instroom op de pabo hoger is dan hiervoor. Omdat ik zie dat de salarispositie van docenten verbeterd is ten opzichte van vorig jaar. Omdat ik zie dat zijinstromers er steeds vaker voor kiezen om vanuit hun oude baan naar het onderwijs te komen. Omdat ik zie dat de begeleiding van de zijinstromers straks nog verder verbeterd gaat worden. Ik zie dus positieve zaken.

De heer Van Raan (PvdD):

Je kunt natuurlijk altijd positieve zaken zien als je ze ziet, en misschien past het ook bij de race-naar-de-bodem-ideologie van de VVD om die lichtpuntjes dan nog te zien, maar de vraag die de VVD niet beantwoordt, ook niet in de twee voorgaande interrupties, is: op welk moment is de VVD bereid te gaan praten over structurele oplossingen, na het bedrag dat nu ter beschikking staat? Dat is immers nodig. Laat ik het zo formuleren: erkent de VVD wel dat er een structureel probleem is? Want daar moeten we dan misschien mee beginnen.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Als we op dezelfde weg doorgaan zoals we nu doorgaan, dan is dat probleem er. Daar zullen wij allemaal, alle partijen, in de komende 1,5 jaar richting de komende verkiezingen, keuzes in maken. Ik denk dat het voor iedereen, voor ons als collega's die naar elkaars programma's kijken, maar vooral ook voor de mensen die hier op de tribune zitten, die thuis zitten, die op het Plein staan en die op het Lange Voorhout staan, interessant is wat er in de verkiezingsprogramma's staat over wat wij van het onderwijs vinden. Ik ben ervan overtuigd dat ik daarin een beter verhaal neer kan zetten dan wij de afgelopen jaren wellicht gedaan hebben.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van Raan (PvdD):

Nou, dat zullen we zien. Het is in ieder geval goed om te zien dat de VVD erkent dat er echt een structureel probleem is, maar het is teleurstellend dat de VVD daar op dit moment niet over wil praten.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Voorzitter. Ik lees dan allemaal verwijten over hoe het proces verlopen is, tot aan vermeende dreigementen aan toe. Ik kan mij daar helemaal niets bij voorstellen. Ik hoop dat de minister hier wat meer uitleg over kan geven.

Voorzitter. Laat ik hier helder zijn: voor mij is het niet bespreekbaar dat de afspraak om de docenten in het speciaal onderwijs beter te belonen voor het uitdagende werk dat ze doen, gewijzigd zal worden omdat handtekeningen onder een akkoord vandaan worden gehaald.

Voorzitter. Ook de werkdrukmiddelen moeten absoluut naar voren worden gehaald. Dat extra geld is gewoon nodig in de klas. Het grootste gedeelte van dat geld, die 300 miljoen die weliswaar incidenteel is, zowel voor primair onderwijs als voor voortgezet onderwijs, kunnen docenten goed gebruiken. Ik zeg dus dat het niet zo mag zijn dat dit extra geld op de bankrekening van een school komt te staan. Hoe kunnen we dat garanderen, want ik wil dat dit geld of rechtstreeks bij de docent terecht komt of dat het gebruikt wordt om het in te zetten op die plekken waar het lerarentekort het zwaarst toeslaat.

Voorzitter. Dan wil ik het graag breder trekken. Ik heb een amendement ingediend — dat is volgens mij nog niet binnen — om zijinstromers verder te ondersteunen en beter te begeleiden, want ik zie mooie zijinstroomresultaten. Daar mag het onderwijs trots op zijn. Het grootste gevaar, en dat hoorde ik net buiten op het Plein ook, is het ontbreken van goede begeleiding. Ik heb al eerder gevraagd of scholen hun reserves kunnen inzetten voor deze incidentele investeringen. We helpen nu mee om meer mensen van buiten het onderwijs naar het onderwijs halen, en het zou mooi zijn als schoolbesturen hier ook extra aandacht aan geven. Want het geld op de bank is bedoeld voor onderwijs, en dit lijkt mij een uitstekende investering.

Voorzitter. Het gaat natuurlijk niet alleen om zijinstromers die na een maatschappelijke carrière voor het onderwijs kiezen. De laatste jaren zijn er steeds meer jongeren die kiezen voor een studie aan de pabo. Er staat iets over de pabo in het regeerakkoord, namelijk dat er differentiatie moet komen. Ik wil de minister graag meegeven wat ik hieronder versta. Er moet een speciale richting komen voor de leraar die alleen aan het jongere kind wil lesgeven. Dat hadden we, dat was succesvol en het is verstandig om dat terug te brengen. Dat betekent dus niet dat er een algemene pabo is van een aantal jaar met daarna de specialisatie "kleuter", maar een echte pabo-richting, specifiek voor het jongere kind. Dat betekent dus ook dat er een specifieke richting voor het oudere kind moet komen, wederom niet als specialisatie na een aantal basisjaren, maar als een richting voor studenten die bewust kiezen om les te geven aan het oudere kind. Dat er dan daarnaast ook nog een bredere richting is, eigenlijk zoals de huidige pabo, waarbij een leraar breed inzetbaar is, is natuurlijk altijd prima.

Voorzitter. Minister Van Engelshoven is druk met allerlei zaken — ik zal geen voorbeelden noemen — maar zij heeft nog geen stappen gezet om de pabo aantrekkelijker te maken. Daarom zal ik samen met collega Rog met een motie komen om hier zo snel mogelijk uitvoering aan te geven. Alles wat we doen, extra geld, hogere salarissen, minder werkdruk, meer kansen voor zij-instroom en dus ook nu een aantrekkelijker pabo-opleiding met meer kansen en een betere voorbereiding op het docentschap, moet zorgen voor meer status van het vak.

De inzet die we doen is natuurlijk wel gebaseerd op het onderwijs dat we nu hebben. Ik kan me voorstellen dat we met alle mogelijkheden die we hebben, of die wenselijk zijn, of die we nog niet weten maar die in de toekomst wel komen, het funderend onderwijs wellicht anders vorm zouden geven. Ik heb al eerder gezegd dat ik het eigenlijk heel gek vind dat we kinderen op vierjarige leeftijd naar school laten gaan terwijl ze er misschien veel eerder aan toe zijn, of er juist nog niet aan toe zijn, maar dan mogen ze niet in de kinderopvang blijven, want daar zijn te oud voor. Zouden we die overgang nu niet flexibeler kunnen maken? Dit is moeilijk, met verschillende wet- en regelgeving en verschillende ministeries waar het onder valt, maar als je kijkt naar het individuele kind dat we zo goed mogelijk willen helpen, dan is dit op zijn minst interessant om te verkennen.

In het funderend onderwijs zit natuurlijk nóg een schakelpunt. Dat is de overgang naar het voortgezet onderwijs. In plaats van naar één schakelpunt te kijken, zou ik graag naar beide schakelpunten willen kijken. Er zijn besturen waar zowel kinderopvang, integrale kindcentra als primair onderwijs en voortgezet onderwijs deel van uitmaken. Ik zou de minister willen vragen of hij bereid is om een aantal van deze specifieke besturen, zoals hier heel dichtbij het Lucas in Den Haag, de ruimte te geven om het hele funderend onderwijs bij wijze van pilot opnieuw vorm te geven.

Flexibiliteit in het onderwerp heeft altijd mijn aandacht. Toen ik zelf docent was, op loodsscholen en dergelijke, vond ik dat hartstikke mooi om te doen. Ik heb enige tijd geleden een motie ingediend over het experiment flexibele onderwijstijden. Hoe staat het daar nu mee? Weten de scholen waar het goed ging al dat ze door kunnen gaan? En wat is ervoor nodig om te zorgen dat meer scholen die ten minste een voldoende hebben gebruik kunnen maken van deze ruimte? Ja, er zijn scholen waar het niet goed is gegaan, maar ik focus op de scholen waar prachtige resultaten zijn behaald, waar docenten geen werkdruk ervaren en waar leerlingen meer op eigen tempo door het onderwijs heen kunnen gaan.

Ik heb ook een vraag over een andere motie die breed is aangenomen. Die ging over de eigen bijdrage voor kinderen die hoogbegaafd zijn. Als je dyslectisch bent, of autistisch, of een lichamelijke beperking hebt, dan is er allerlei ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband mogelijk. Daar hoeft je natuurlijk geen eigen bijdrage voor te betalen, maar als je hoogbegaafd bent, dan moet je voor dat ene uurtje begeleiding soms honderden euro's extra betalen. Je kan er niks aan doen, hoogbegaafd zijn, daar word je mee geboren. Dat kan heel lastig zijn als je niet goed begeleid wordt. Voor veel hoogbegaafden is ons onderwijssysteem al volstrekt niet passend. Niet voor niks is een derde van de thuiszitters hoogbegaafd. Maar dat je voor dat niet-passende systeem ook nog eens een eigen bijdrage moet betalen, is helemaal wrang, zeker als de samenwerkingsverbanden hier voldoende geld voor hebben.

In de aangenomen motie werd opgeroepen om de eigen bijdrage voor het hoogbegaafdenonderwijs te verbieden, maar nog steeds krijg ik tientallen mailtjes van ouders waar het samenwerkingsverband en de school zich hier niets van aantrekken. Een kleine greep uit het totaal: de Burgerschool in Dokkum, CBS Klaverblad in Leeuwarden, Abel Tasman in Groningen, De Kloostertuin in Drenthe, unIQ in Amsterdam, De Vincent in Midden-Brabant, Basisschool Kronenburgh Haaglanden, de Leeuwarder Schoolvereniging in Leeuwarden, De Hazesprong in Nijmegen, Het Talent in Nijmegen, vragen om soms absurd hoge eigen bijdrages voor leerlingen die hoogbegaafd zijn.

De minister vindt ook dat dit niet kan. Dat geeft hij zelf aan in de beantwoording van de feitelijke vragen. Wat moeten we nu doen om dit te stoppen? Overweegt de minister sancties tegen scholen en samenwerkingsverbanden?

De heer Kwint (SP):

Laten we eens kijken of we het vandaag ergens over eens kunnen worden. We gaan het gewoon proberen.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ja.

De heer Kwint (SP):

Ik ben het namelijk met u eens wanneer het gaat over die eigen bijdrage voor onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen. Dat zou gewoon binnen de school moeten kunnen. Nou is er al tijden een probleem in het speciaal onderwijs, nog los van de salarissen waar we het net over hadden, namelijk dat de klassen te vol zijn, dat er wachtlijsten zijn en dat je geen nieuwe school voor speciaal onderwijs mag oprichten. Dat betekent dat je dus niet een school, gespecialiseerd op gedragsproblemen, gespecialiseerd op autisme, gespecialiseerd op hoogbegaafdheid kunt oprichten. Zouden wij daar nou niet vandaag eens een keer een einde aan kunnen maken? Doordat wij eens een keer ophouden met dat moratorium op het oprichten van nieuwe scholen voor speciaal onderwijs met goede begeleiding? En dat wij zeggen: ja, dat mag weer, zo'n school oprichten?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

We hebben volgens mij een week of twee, drie geleden in de krant gelezen wat de problemen zijn, juist bij dat speciaal onderwijs. De minister heeft toen gezegd: ik ben hiervan geschrokken, ik ga met het veld in overleg en volgens mij moeten we zoeken naar mogelijkheden om dit op te lossen, want ik ben het met u eens dat het niet goed is dat er te weinig plekken zijn in het speciaal onderwijs voor de kinderen die daar het best op hun plek zitten. Het is heel gek dat wij een paar duizend hoogbegaafde kinderen hebben maar dat die in het reguliere onderwijs gewoon geen plek hebben en ander onderwijs nodig hebben omdat ze in een reguliere school gewoon niet tot hun recht komen.

Dus ik ben zeker bereid om daarnaar te kijken. Wellicht is dit een eerste aanzet, want ik denk dat wij het hierover best eens zouden kunnen worden.

De heer Kwint (SP):

Dan tel ik voor nu even mijn zegeningen. Dan loop ik zo even langs.

De voorzitter:

Ook fijn.

De heer Kwint (SP):

Maar wen er maar niet aan, voorzitter.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Het is te gek voor woorden dat er nauwelijks passend onderwijs is voor deze bijzondere groep kinderen en dat ze ook nog moeten betalen voor de ondersteuning die ze nodig hebben.

Voorzitter, u heeft van mij een amendement voorbij zien komen over sporttalenten in het onderwijs. Er zijn ongeveer 7.000 door NOC*NSF geïndiceerde topsporttalenten in Nederland. Van deze topsporttalenten zitten 4.000 op een topsporttalentschool en kunnen daardoor gebruikmaken van de ruimte van de beleidsregel LOOT om ondersteuning te krijgen om de combinatie onderwijs en topsport zo goed mogelijk te kunnen doen. Maar er zitten ook nog ongeveer 3.000 topsporttalentleerlingen op een reguliere school. Kinderen die net zo goed zijn, net zo vaak trainen en net zo vaak moeite hebben met de combinatie onderwijs en topsport. Ze gaan niet naar een topsporttalentschool omdat er simpelweg niet eentje in de buurt zit en de reistijd te veel is om te kunnen profiteren van de voordelen. Of de LOOT-school in de buurt is kwalitatief simpelweg van onvoldoende niveau. Of het onderwijsniveau wat je kan en wilt doen, wordt niet aangeboden door de school. Dat geldt vooral voor topsporttalenten in het vmbo of juist van gymnasiumniveau. Dit kan beter, want elk talent verdient het om de voordelen van de beleidsregel te krijgen. Ik wil daarom dat elk topsporttalent een contract met een vo-school kan afsluiten, waardoor beide partijen zich committeren aan een zo optimaal mogelijke uitvoering van de combinatie onderwijs en topsport, met gebruikmaking van de ruimte die de beleidsregel LOOT biedt. Deze is daarmee niet meer voorbehouden aan de LOOT-scholen, maar aan die scholen die dit contract afsluiten. Een school kan uiteraard ook nee zeggen tegen dit verzoek om een contract af te sluiten. Die 3.000 topsportleerlingen ook kunnen helpen, vraagt om meer mankracht van de Stichting LOOT en die middelen wil ik graag vrijmaken omdat we hiermee 3.000 kinderen met een Olympische droom extra kunnen ondersteunen.

Nog een laatste vraag. Als ik het goed heb, moet de European Board of Governors begin december een besluit nemen over de verplaatsing van de Europese school in Bergen. Deze school was hier

gevestigd in verband met het EU Joined Research Centre in Petten. Ondertussen hebben zich ook al 90 leerlingen vanwege de komst van het EMA aangemeld. De ouders moeten keuzes maken, waar ze een huis gaan kopen, welke sportvereniging ze gaan uitzoeken en dus welke school het best passend is. Er moet wat gebeuren. Kan de minister nog tijdig een voorstel aan de Board of Governors voorleggen? Is het programma van eisen überhaupt al naar Alkmaar en de twee andere gemeenten gestuurd? De medewerkers van het EMA willen graag weten waar zij aan toe zijn. Het lijkt erop alsof hier sprake is van een onnodig trage procedure. Kan de minister mij vertellen hoe we dit nu in gang kunnen zetten, zodat Alkmaar bijvoorbeeld weet waar het aan toe is, waar het aan moet voldoen en welke samenwerking er gezocht moet worden?

De voorzitter:

Volgens mij bent u bijna klaar, of was u al klaar?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Nee, bijna.

De voorzitter:

Misschien is het goed dat u uw verhaal afmaakt. Dat vindt de heer Van Meenen ook, zie ik.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Dat doe ik. Het laatste onderdeel, voordat mijn collega Dennis Wiersma het overneemt.

Ik heb al even gesproken over kinderen met bijzondere talenten die om wat voor redenen dan ook niet de begeleiding kunnen krijgen die nodig is. Heel specifiek treft dit kinderen ook kinderen die bijvoorbeeld een groot sporttalent hebben, maar te maken hebben met een financiële thuissituatie als gevolg waardoor ze niet het beste uit zichzelf kunnen halen. Ik vind dat kinderen met bijzondere talenten altijd de kans moeten krijgen om hun dromen na te jagen, en heel misschien het hele land trots kunnen laten zijn op wat "wij" dan bereikt hebben. Daarom heb ik een amendement ingediend om deze groep kinderen extra ondersteuning te geven door via NOC*NSF een faciliteit in te richten waaruit bijvoorbeeld reiskosten, contributie en materialen betaald kunnen worden, zodat de combinatie onderwijs en topsport zo goed mogelijk kan worden gerealiseerd.

Ik ben hartstikke blij dat ik deze ruimte heb gevonden, want dit maakt echt het verschil in het leven van deze bijzondere groep kinderen. Na de interruptie heeft mijn collega, Dennis Wiersma, de eer om het stokje over te nemen.

De heer Van Meenen (D66):

Voorzitter. Ik ga nog een beetje bijdragen aan dat mooie bruggetje naar de heer Wiersma, want de heer Wiersma...

De voorzitter:

De verwachtingen zijn hooggespannen, mijnheer Wiersma.

De heer Van Meenen (D66):

De heer Wiersma heeft recent het voorstel gedaan om in het mbo onbevoegde mensen voor de klas te zetten. Uit de woorden van de minister is recent gebleken dat hij wellicht vindt dat ook ouders voor de klas zouden mogen staan. Mijn vraag aan de heer Heerema is wat het standpunt van de VVD is. Vindt de heer Heerema dat een oplossing van het lerarentekort zou zijn dat we onbevoegden voor de klas gaan toestaan?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Voor het mbo is het voorstel door mijn collega Wiersma gedaan, die het ongetwijfeld veel beter kan vertellen dan ikzelf, om ervoor te zorgen dat juist mensen met een technische achtergrond uit het bedrijfsleven een bijdrage kunnen leveren op school voor de vakken waar moeilijk docenten voor te vinden zijn. Zo zorg je ervoor dat die technische opleiding een boost krijgt en je zorgt ervoor dat kinderen gewoon de les krijgen die ze zouden moeten krijgen. En ja, ze moeten wel die lesbevoegdheid halen, maar ze hoeven niet meteen bevoegd te zijn.

Dat is één. Het tweede is: ik vind dat het in zo min mogelijk gevallen een oplossing zou moeten zijn dat, als de school daartoe besluit, er een ouder voor de klas moet staan. Ik heb overigens die uitspraak van de minister nooit zo begrepen, maar er is een G4/G5-overleg, van de 4 of 5 grootste steden, geweest met de minister. Volgens mij was de vraag om onorthodoxe maatregelen te mogen nemen. Dit was een van de onderdelen waar ze überhaupt zelf om gevraagd hebben.

De voorzitter:

Dan hoeft de heer Wiersma dit niet nog een keer te herhalen, neem ik aan.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Daar gaat de heer Wiersma zelf over.

De voorzitter:

Het gaat erom dat het niet twee keer wordt gezegd.

De heer Van Meenen (D66):

Mijn vraag gaat echt over basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Ik kom erop, omdat de heer Wiersma dit slechte voorstel voor het mbo heeft gedaan. Mijn vraag is heel expliciet: is de heer Heerema het met mij eens dat het laatste wat wij moeten doen om het lerarentekort te bestrijden, is onbevoegden, bijvoorbeeld ouders — tenzij ze een bevoegdheid hebben — voor de klas te zetten? Dat is misschien ook een boost voor het onderwijs, maar dan wel een geweldige boost midden "in your face" van het aanzien van het beroep van leraar.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Het laatste zou het moeten zijn. Dat is exact wat de heer Van Meenen aan mij vraagt.

De heer Van Meenen (D66):

Oké, laat ik dan nog iets preciezer zijn. Vindt de heer Heerema met mij dat we dat gewoon nooit moeten doen?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik vind dat er nooit onbevoegde docenten voor de klas zouden moeten staan, tenzij het zij-instromers zijn, die bezig zijn met een opleiding, of mensen van de pabo, die bijna klaar zijn met de opleiding en op school helpen om klassen in ieder geval les te kunnen geven. Maar als er in de G4 zelf de behoefte is om zo min mogelijk klassen naar huis te sturen en zij deze onorthodoxe maatregel een oplossing noemen — zo heb ik het begrepen uit de woorden van de minister of uit de bijdrage die is geleverd — ben ik daar in feite tegen, maar als zij het doen als het goedgekeurd wordt door de onderwijsinspectie, denk ik dat we weinig handvatten hebben om dat tegen te houden.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik zei eerder: laten we ook naar de feiten blijven kijken. De heer Heerema had het over een uitdijende onderwijsbegroting. Als we dan kijken naar het percentage dat we uitgeven aan onderwijs ten opzichte van de hele begroting, zien we dat het niet veel hoger is dan in 2015. Sterker nog, het is lager. Ik weet even niet precies wat die bedragen van afgelopen vrijdag hiermee doen, maar we kunnen constateren dat de bijdrage aan onderwijs over de afgelopen jaren ten opzichte van de hele begroting niet veel hoger is geworden. Ik zou hem willen vragen: hoe rijmt hij dat met uitspraken als "het gaat zo goed" en met uitspraken over die uitdijende onderwijsbegroting?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Feit is dat er de afgelopen, tien, vijftien, twintig jaar jaar op jaar meer geld bij is gekomen op de onderwijsbegroting. U relateert dat aan de totale begroting, procentueel gezien. Ik heb gewoon de cijfers die je voor je kan zien en daarin zie je een stijging. Dat de uitgaven procentueel misschien niet zijn meegestegen, zou misschien gewoon kunnen liggen aan de krimp van het aantal leerlingen. Er zijn gewoon minder leerlingen die onderwijs krijgen en dus wordt er minder uitgegeven aan het

onderwijs per leerling. Dat zou een reden of argument kunnen zijn. Een ander argument weet ik ook niet. Ik weet alleen dat je, als je de bedragen per jaar achter elkaar zet, daarin een stijging zal zien. Volgens mij is dat een feit.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik heb wel vaker in onderwijsdebatten gezegd dat wij blij zijn dat dit kabinet in ieder geval iets investeert. Dat het niet genoeg is, heb ik er ook iedere keer bij gezegd. Ik wil eigenlijk naar het volgende. Alle docenten die aan het staken zijn en die hier op de tribune zitten, zeggen: laten we er nu voor zorgen dat het structureel wordt. In zijn betoog zei de heer Heerema: ik kan u wel vertellen dat de VVD-plannen voor de komende kabinetsperiode er wat beter uit gaan zien. Gelukkig maar. Ik zou hem willen vragen om daar iets specifieker over te zijn. Kunt u toezeggen dat er de komende kabinetsperiode, ook vanuit uw verantwoordelijkheid als grootste regeringspartij, structureel wat wordt gedaan om die loonkloof te dichten en om te werken aan salarisvermindering onder docenten?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Zei u nou "salarisvermindering onder docenten"?

De voorzitter:

Vermeerdering bedoelde ze waarschijnlijk.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Vermeerdering. Ik dacht dat ik het verkeerd hoorde. Ik had me dat ook niet voor kunnen stellen vanuit de hoek van GroenLinks, maar dan lees ik er straks de Handelingen nog wel even op na. Nee, hoor.

De voorzitter:

Het is bij dezen rechtgezet.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij is deze vraag al gesteld door mijn collega, en ik heb daar ook al een antwoord op gegeven dat ik exact zal herhalen. Wij gaan in deze periode geen uitspraken doen over structureel geld. Wij gaan naar een volgende periode met nieuwe onderhandelingen — misschien blijft uw partij dan ook gewoon aan tafel zitten — waarin we kunnen kijken hoe dat eventueel vormgegeven kan worden. Maar ik ga daar geen uitspraken over doen. U bent wellicht bereid om in deze periode al wel aan te geven wat u wilt voor het onderwijs ná de verkiezingen. Ik heb zoiets liever in een verkiezingsprogramma staan, waardoor ik ook back-up heb van leden en stemmers.

De heer Van Raan (PvdD):

Ik hoor net de heer Heerema zeggen: ik ga geen uitspraken doen over structureel geld. Die 3.000 sporters waar u het net over had en waar u geld voor wilt vrijmaken om ze te ondersteunen. Dat kunnen wij ook steunen. Is dat nou structureel geld of incidenteel geld?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Dat is een verschuiving binnen de begroting van structureel geld naar structureel geld.

De heer Van Raan (PvdD):

Oké. Nou, dan zijn we het er in ieder geval over eens dat er structureel gesproken kan worden. Dat is winst. U wilt daar dus wel over spreken. Dat is prima. Ik wil graag een ander onderwerp nog aansnijden, voorzitter. Vandaag is er weer een bericht in The Guardian: 11.000 wetenschappers waarschuwen voor de gigantische klimaatverandering, de crisis waar we in zitten. Vindt de VVD ook niet dat het hoog tijd wordt om de leerlingen voor te bereiden op de klimaatcrisis, de ecologische ramp die hen te wachten staat? Hoe gaan we dat aanpakken? Kunnen we daar structureel over praten, of zegt de VVD dan ook weer: nu niet, dat komt wel een keer?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Twee antwoorden. Volgens mij hebben we gezien aan de klimaatstaking van enige tijd geleden dat jongeren heel bewust zijn en weten wat er speelt. Ze zijn er ook toe bereid om een dag school te laten zitten om naar Den Haag te komen om te laten weten wat ze ervan vinden. Ik heb geen enkel signaal dat daar op scholen niet over gesproken zou worden. Volgens mij komt dit bij allerlei vakken aan de orde en dat is volgens mij ook hartstikke goed. We hebben het curriculum.nu, waar ik nu niet over wil spreken, omdat we daar een apart traject over hebben afgesproken. Daar zal dat ongetwijfeld, zeker ook vanuit uw partij, een plek krijgen, als u daar voorstellen voor doet. Dus ja, ik vind deze begrotingsbehandeling daar eerlijk gezegd niet de juiste plek voor.

De voorzitter:

Ik wou daar net iets over zeggen. Klimaat is hartstikke belangrijk en wij praten daar ook vaak over. Natuurlijk heeft alles met alles te maken, maar ik wil het hier wel beperken tot de begroting van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, meneer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):

Voorzitter, dan zal ik het, om u te plezieren, daar voor nu bij laten. Maar ik kom er wel op terug in mijn bijdrage.

De voorzitter:

Dat is goed. Dat staat u vrij.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik heb wel een Libelle hier.

De voorzitter:

Dat heeft de heer Van Raan niet gehoord.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Nee, jammer.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ik hoor de heer Rudmer Heerema over maatwerk voor hoogbegaafde kinderen, over maatwerk voor kinderen die in een sporttraject zitten. Maar er is een grote groep kinderen voor wie volgens mij ook maatwerk nodig is, en dat zijn kinderen die misschien wat minder kans hebben in ons onderwijs. We lezen eigenlijk al een tijd lang grote waarschuwingen, onder andere van de onderwijsinspectie, dat het lerarentekort wel degelijk de kansgelijkheid bedreigt. Wie zien dat klassen op sommige scholen uitpuilen en dat het op sommige scholen nóg moeilijker is om een leraar te vinden. We lezen ook dat je inmiddels voor vele duizenden euro's een plaatsje in een kleine klas kan kopen, waar gegarandeerd wél een leraar voor de klas staat. Ik hoor toch heel graag van de heer Heerema of hij het met ons eens is, en overigens ook met de G4, dat daar ook maatwerkoplossingen voor nodig zijn, bijvoorbeeld een gelijkekansenbonus voor leraren op scholen met een uitdagende leerlingenpopulatie.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij is deze oproep dezelfde als de PvdA-wethouder in Amsterdam heeft gedaan. Die pleitte ook voor die grotestedenbonus. Wellicht kunnen ze dat in het cao-overleg afspreken met het geld dat wij beschikbaar stellen. In mijn tekst stond letterlijk dat ik wil dat het geld rechtstreeks bij de docenten terechtkomt of op de plekken waar het lerarentekort het zwaarst toeslaat. Dat stond letterlijk in mijn tekst en dat heb ik hier letterlijk voorgelezen. Maar elke partij maakt keuzes waar zij even de extra nadruk op legt. Ik leg die extra nadruk op hoogbegaafdheid. Ik leg die nadruk op de talenten in het onderwijs omdat ik merk dat niet heel veel andere collega's daar vaak voor opkomen. We zijn bijvoorbeeld ook opgekomen voor de ernstig meervoudig beperkte kinderen. Ook zo'n groep waarvoor het jarenlang schipperen was. De vraag was: wat kunnen we daarmee doen? Ik ben heel blij dat we extra geld hebben gevonden om die kinderen structureel te helpen. Het gaat mij niet alleen om de grote groep kinderen in het onderwijs, maar juist ook om de kinderen waar iets bijzonders mee is en die we kunnen helpen.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Al die groepen kinderen zijn natuurlijk hartstikke belangrijk. Ons hele onderwijs is belangrijk. Volgens mij is dat iets waar we het in deze zaal vandaag echt allemaal over eens zijn. Ik hoor nog steeds geen antwoord op mijn vraag. Deelt de heer Heerma de zorgen dat de kansenongelijkheid wordt vergroot door het lerarentekort? Welke oplossingen ziet hij om ervoor te zorgen dat de kinderen die het van huis uit niet meekrijgen om thuis geholpen te worden met hun huiswerk en de kinderen die op een school zitten waar nog moeilijker een leraar te vinden is, niet het kind van de rekening worden?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik heb in mijn bijdrage twee keer een lijst met maatregelen genoemd die we inzetten juist om het lerarentekort zo goed mogelijk onder controle te krijgen. Dat is mijn antwoord daarop.

De voorzitter:

Tot slot.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Dan blijf ik erbij dat dit incidentele oplossingen zijn voor structurele problemen. Daarvoor geldt dat we echt nu, en niet morgen of overmorgen, structurele oplossingen nodig hebben zodat elk kind zeker is van een leraar voor de klas en niet alleen de kinderen van die ouders die een privéschool kunnen betalen.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Dan blijf ik erbij dat ik het antwoord over structureel en incidenteel al meerdere keren gegeven heb. Het is leuk om het drie, vier, vijf keer te vragen, maar het antwoord blijft gewoon hetzelfde.

De heer Bisschop (SGP):

Ik wil aansluiten bij de interruptie van collega Westerveld. Zij legde de vinger bij het feit dat het budget voor onderwijs in het totaal van de begroting en ten opzichte van de door de heer Heerma genoemde 22 jaar geleden procentueel ongeveer gelijk gebleven is. Ik meende uit de reactie van collega Heerma op te maken dat dit eigenlijk een beetje van tafel werd geveegd. Uiteindelijk is het budget 160% gestegen. Is de heer Heerma het met mij eens dat dit procentuele aandeel wel degelijk van groot belang is om werkelijk zicht te krijgen op datgene wat er in de onderwijsbegroting is gebeurd? Als je alleen al uitgaat van een inflatie van 2% à 2,5% is het toch logisch dat het bedrag nu 160% is?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij moet het gerelateerd worden aan het aantal leerlingen, het aantal scholen dat we hebben en de middelen die al dan niet bij besturen blijven hangen. Volgens mij zijn er veel meer aspecten te benoemen dan alleen een procentuele stijging, daling of een procentueel gelijk blijven. Dat heb ik proberen neer te zetten. Er zijn gewoon meer knoppen waaraan gedraaid wordt en er is meer waar men mee bezig is. Daar moet je ook rekening mee houden als je iets over de onderwijsbegroting wilt zeggen.

De heer Bisschop (SGP):

Ik zal de laatste zijn die dat ontkent. Dat is vanzelfsprekend. Er is nooit een enkelvoudige verklaring. Het gaat mij om dat nonchalante van tafel vegen. Daar sla ik op aan. Procentueel, over het geheel van de begroting, is het onderwijsbudget relatief hetzelfde gebleven. Daar gaat het mij even om. Dat is ook een punt om mee te nemen in de overwegingen. Dat zou ik collega Heerma mee willen geven.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Dank voor het meegeven van dit signaal door collega Bisschop van de SGP. Als het zo is dat het inderdaad procentueel gelijk is gebleven, dan nog moeten we ons grote zorgen maken omdat de kwaliteit is gedaald bij gelijke uitgaven, als u het zo ziet.

De voorzitter:

De heer Bisschop tot slot.

De heer Bisschop (SGP):

Nog een extra punt eraan toegevoegd. Ik vind die begrenzing van 22 jaar heel merkwaardig.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Die las ik op twitter.

De heer Bisschop (SGP):

Dat las ik ook op twitter, maar dat vind ik raar. Het is logisch om 20 of 30 jaar te nemen. Wat daar niet in zichtbaar wordt, is de nullijn die de gedurende de kabinetten-Rutte I en II consequent is gehanteerd. Die wordt niet zichtbaar in zo'n percentage. Dus het verhaal daarbinnen moet veel genuanceerder bekeken worden. Dan zie je dat die nullijn — dat is mijn perceptie in elk geval — een enorme schade en achterstand in het onderwijs teweeg heeft gebracht. Daarom worden wij nu overvallen door allerlei problemen waar het onderwijs mee te maken heeft: werkdruk, klassengrootte, salariering en al dat soort zaken. Dat zou ik ook mee willen geven.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Volgens mij is het te makkelijk om te zeggen dat de verantwoordelijkheid voor wat er nu speelt, alleen in de afgelopen jaren ligt. Als je de reconstructies leest, dan zijn er ook opmerkingen over ministers uit vele kabinetten hiervoor, die dit aan zagen komen en er vervolgens niks mee gedaan hebben. Maar ik neem die nuance mee. Ik neem die nuance graag over, want het gaat inderdaad om meer dan alleen een staafdiagrammetje dat stijgt of daalt.

De heer Kwint (SP):

Maar zelfs over dat staafdiagrammetje wordt al een hele hoop mist gecreëerd. Ik heb hem voor het gemak even meegenomen. Tussen 2009 en 2016 daalde, in absolute zin, het geld dat naar het primair onderwijs ging. Tussen 2009 en 2016 daalde, in absolute zin, het geld dat naar het voortgezet onderwijs ging. Tussen 2009 en 2019 nam het percentage van de begroting dat wij aan onderwijs uitgeven, af: van 5,5% naar 5%. Ik moet het collega Bisschop nazeggen: het zijn de twee vorige kabinetten-Rutte geweest die ervoor gezorgd hebben dat de salarissen van docenten nu zo ver achterlopen op die van andere hbo- of universitair opgeleide collega's. Zou collega Heerema, nu hij kennis heeft kunnen nemen van deze getallen, zich toch iets opener op kunnen stellen wanneer het gaat om structurele investeringen in het onderwijs, niet omdat die uit de lucht komen vallen, maar gewoon omdat docenten daar na jaren nullijn recht op hebben?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ja, en daarom heeft het kabinet-Rutte III er ook juist voor gezorgd dat er geld is vrijgemaakt voor salarissen voor docenten en dat er op dit moment een cao afgesloten kan worden waarin een salarisstijging van nog een aantal procenten in kan zitten. Ik ben daar heel blij mee. Docenten hebben daar gewoon recht op. Maar volgens mij is dit de zesde vraag over structureel en incidenteel geld ...

De voorzitter:

Ja, en dit is het zesde antwoord.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

... en weer blijft mijn antwoord hetzelfde.

De heer Kwint (SP):

Het begon met een feitelijke correctie, maar het eindigde inderdaad in een verzoek. Als de heer Heerema zelf constateert dat het lerarentekort in de komende jaren gaat toenemen — dat zei hij — dan kan hij toch niet tevreden zijn met hoe het nu gaat? Dan moet de constatering toch zijn: als een probleem onder onze verantwoordelijkheid groter wordt, dan doen wij niet genoeg?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Met alles wat we doen, zal het in de toekomst beter gaan. Daar ben ik echt van overtuigd. Met de hogere instroom in de pabo, de betere begeleiding van zijinstromers en een aanpassing van de pabo ben ik er echt van overtuigd dat wij de goede kant op bewegen. Dat is mijn antwoord op de problemen waar we op dit moment tegen aanlopen, dus dat is ook het antwoord dat u krijgt.

De voorzitter:

Tot slot de heer Kwint.

De heer Kwint (SP):

De VVD lijkt te zeggen: het huis staat in de fik en we zijn geüpgraded van een emmertje naar een tuinslang. Dat is hartstikke goed, maar daar ga je uiteindelijk het huis niet mee blussen. Wanneer krijgt de VVD nou het inzicht dat er echt meer nodig is om het lerarentekort te lijf te gaan?

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Het gaat niet alleen om de salarissen, waar de heer Kwint steeds over spreekt. Ik heb al aangegeven — ik val in herhaling — dat het om een breder pakket gaat en daar zijn we volgens mij ook mee bezig. Dat wil ik hier graag staande houden.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Wiersma namens de VVD.

De heer Wiersma (VVD):

Mevrouw de voorzitter, dank. Sinds september mag ik mij bezighouden met het hoger onderwijs en wetenschap, en dat vind ik een enorme eer. Dat ik hier sta, heb ik vrijwel zeker te danken aan het hoger onderwijs. Ik mocht ooit stapelen en kwam terecht op de universiteit. Ik vond het daar tegenvallen. Ik ging me tegen het onderwijs aan bemoeien, werd actief in de studentenpolitiek en voordat je het weet, word je geraakt door de politiek en sta je hier.

Voorzitter. Misschien herken je het gevoel dat je krijgt als je ergens terugkomt waar je ooit eerder bent geweest, of dat nou een vakantiebestemming is, een hobby die je jarenlang niet hebt gedaan maar die je nu opeens weer oppakt of een oude liefde die je tegenkomt en waar je weer voor valt. Dan kijk je terug en denk je: hé, ik herken een heleboel dingen. Of je denkt: ja, ik zie dingen scherper en ik verwonder me over hoe dingen zich hebben ontwikkeld. Ik ga vandaag met u delen welke inzichten ik ben tegengekomen in de korte tijd dat ik met deze portefeuille bezig mag zijn. Daar zitten eigenlijk twee gezichten in. Aan de ene kant gaat er ongelooflijk veel goed, echt veel goed. We hebben wetenschap van wereldniveau. We hebben Nobelprijswinnaars; denk aan Ben Feringa in 2016. We hebben heel veel universiteiten die in de top 100 staan. We hebben prachtig beroepsonderwijs, van het megabelangrijk onderwijs, het mbo, tot aan het hoger beroepsonderwijs. We hebben heel veel publiek-private samenwerking. Dat is één gezicht, dat straalt.

We hebben ook een ander gezicht: het gezicht van druk, bij onderzoekers, bij docenten, bij studenten, over kwaliteit, over de aansluiting, ook met het oog op de toekomst. Op die twee gezichten, vooral natuurlijk dat minder blij gezicht, de onrust, hoop ik een kritische reflectie van deze minister te horen. Zij zit nu halverwege haar termijn. Ik ben benieuwd hoe zij in de komende twee jaar de onrust die zij ziet, wil wegnemen. Want dat heeft de zorg van de VVD. We hebben zulk mooi onderwijs. Dat moeten we vasthouden en daar moeten we dingen voor veranderen. We moeten ook onrust wegnemen. Wat is de agenda van de minister daarop?

Voorzitter. Soms zegt een getal meer dan duizend woorden. Achttienhonderd zestien. Weet u het nog? Nee, het is geen slag bij ... Het is namelijk het aantal keuzes dat je hebt als je het vwo hebt gedaan met een natuur- en gezondheidsprofiel. 1.816 keuzes: ga er maar aan staan. Knappe kop als je daar uit kan komen en ook nog eens de goede keuze maakt. Het blijkt dat we dat ook niet altijd doen, want het aantal uitvallers en switchers is hoog. 1.402 is een ander getal, namelijk als je op de havo voor economie en maatschappij kiest. Wat een ongelofelijk aantal keuzes moet je dan op die leeftijd al maken.

Een ander getal: 49%. 49% van de studenten op het hbo is tevreden over de aansluiting op de beroepspraktijk. Een 5-. 49%, minder dan de helft, is tevreden. Kijk naar de universiteiten: 31% is ontevreden, 39% is tevreden over de voorbereiding. Er zit nog een groepje tussen. Als we dat opdelen, komen we ook op een 5-. Dat minder blij gezicht is een serieuze zorg.

Aan de andere kant is er de OESO. Blij gezicht: Nederland scoort goed. Studenten vinden snel werk. Je zou cynisch kunnen zeggen: het is best knap dat we met zo veel opleidingen en zo'n slechte tevredenheid toch nog aardig terechtkomen. De vraag is natuurlijk wel hoe we dat in de toekomst gaan doen, als we veel minder goed weten hoe de wereld eruit gaat zien en welke kennis er nodig is. We weten dat de veranderingen steeds sneller gaan, maar welke beroepen en welke functies er dan zijn en wat je dan van het onderwijs verwacht, weten we eigenlijk veel minder goed. De vraag is ook of we binnen het onderwijs snel genoeg zijn om daarop in te spelen. Mijn antwoord, twee maanden nadat ik mocht beginnen met deze portefeuille, is: nee, dat zijn we niet. We zijn niet snel genoeg. We hebben agenda's voor flexibilisering, maar we doen het niet snel genoeg. Of je nu jong bent of, zoals steeds vaker het geval is, ouder, je wilt dat het onderwijs op verschillende momenten in je leven voor jou klaarstaat, dat het je nieuw perspectief kan bieden, dat het je vakkennis verbetert, en, steeds belangrijker, dat het je ondernemende vaardigheden bijbrengt. Dat betekent vraaggestuurd onderwijs. Hebben we dat voldoende, vraag ik de minister. Ik denk van niet. We hebben soms onderwijs van kwalitatief topniveau, maar op heel veel plekken nog niet.

Ik sprak vrijdag studenten van de Hogeschool Utrecht die zagen dat hun hogeschool onderaan de lijstjes bungelt en die zich grote zorgen maken over dat kwalitatieve topniveau. Ze twijfelen of ze er niet meer aan hebben om op de arbeidsmarkt gewoon een baan te zoeken dan een vervolgstudie op het hbo te volgen na het mbo. Maar je wilt ook onderwijs dat je flexibel kunt invullen en kunt combineren. Is dat nu zo? Hebben we dat voldoende gedaan? Graag een reflectie van de minister? Doe we dat ook altijd ook in goede coproductie met het bedrijfsleven? Ik sprak een student uit Delft,

waar de stages uit het programma zijn geschrapt omdat het programma zo zwaar is dat ze er niet meer in kunnen. Ja, waar kiezen we dan voor?

Voorzitter. Hebben we voor iedere Nederlander een passend aanbod? Stel dat je ietsje ouder bent, al heel lang werkt en denkt: ik heb goede kwaliteiten, goede skills en daar zou best een diploma bij passen; kan ik niet door een soort wasstraat om de opgedane skills in een diploma om te zetten? Het gebeurt nog nauwelijks. Werkgevers hebben geen idee hoe ze dat zouden moeten doen.

Voorzitter. Een actieve talentenstrategie richting het buitenland is niet iets wat alleen bedrijven doen. "Zoek het maar uit, zorg maar dat je aan de goede mensen komt." Nee, er is een war on talent. Wij hebben goede mensen nodig voor de toekomst en zullen ook zelf keuzes moeten maken in hoe we die mensen hier naartoe halen en hen verleiden om in Nederland hun leven in te richten.

Voorzitter. Een andere discussie die we moeten aangaan betreft het bieden van prikkels aan mensen op terreinen waar we de grootste maatschappelijke uitdagingen hebben. Hoe kunnen we mensen enthousiast krijgen om bijvoorbeeld te kiezen voor techniek? Daar gaan we gewoon niet ver genoeg in.

Voorzitter. Ik noemde al ... Ik zie dat er interrupties zijn.

De heer Futselaar (SP):

Het is een boeiende beschouwing, de eerste verwondermomenten van de heer Wiersma. Het is een beetje Kuifje in wetenschapsland. Maar in plaats van te vragen aan de ministers om te reflecteren op allerlei onderwerpen — dat zullen ze ongetwijfeld willen doen — is het ook wel handig om af en toe concreet te zeggen wat de VVD dan wil. Ik wil er graag één puntje uithalen: het door de heer Wiersma geschetste probleem dat er kennelijk te veel keuzevrijheid is voor mensen in het middelbaar onderwijs als het gaat om vervolgopleiding. Waarom is dat een probleem? En vooral: wat wil de VVD daaraan doen?

De heer Wiersma (VVD):

Dank voor die vraag.

De voorzitter:

De interruptie is kort en het antwoord kan ook heel kort zijn.

De heer Wiersma (VVD):

U doet alsof het nodig is om mij dat te vertellen.

De voorzitter:

Ik ken u een beetje. Gaat u verder.

De heer Wiersma (VVD):

Kijken of ik voor dit examen slaag, voorzitter.

Dank. Ik vond het aardig om even een inleiding te pakken. Ik kom nu op een heleboel concrete punten. Ik ga u daarmee bedienen, maar u geeft mij nu de kans om via een interruptie wat spreektijd te besparen, dus dat doe ik graag.

De voorzitter:

Daar heb je het al!

De heer Wiersma (VVD):

Wat mij bij die 1.816 opleidingen opvalt, is dat het over het algemeen één-smaakopleidingen zijn: voltijd, regulier onderwijs. Wat ik zou willen — dat zou het voorstel zijn dat ik vandaag wil doen — is nieuwe smaken aan het onderwijs toevoegen. Niet alleen de voltijd leerroute, maar ik zou het mooi vinden dat we ook een praktijkroute hebben. Op het mbo hebben we de bbo, de beroepsbegeleidende route, en waarom doen we dat niet ook in het hoger onderwijs? Niet alleen in het hbo, maar ook op de universiteiten. Waarom zouden we niet kijken hoe we in zo veel mogelijk opleidingen zo'n praktijkroute kunnen aanbieden? Aan de andere kant zou afstandsonderwijs nog een extra smaak zijn. Ik zou dus twee smaken willen toevoegen: de praktijkroute en afstandsonderwijs. Er wordt al heel veel opgenomen in universiteiten aan colleges et cetera. Dat is allemaal publiek betaald en vaak schalen we het ook nog op. Maar als iemand een tweede studie wil doen, dan vragen we een enorm hoog instellingscollegegeld. Als je een groot deel op afstand zou kunnen volgen, zou het veel interessanter zijn om dat voordelig aan te bieden. Dan maken we het de studenten niet onnodig moeilijk en laten we hen kiezen wat hun leerbehoefte is. Die voorstellen wil ik in ieder geval doen, en ik kom nog op een aantal meer.

De heer Futselaar (SP):

Dat het belachelijk is dat we voor een tweede studie een hoog instellingsgeld vragen ben ik geheel met de heer Wiersma eens. Laten we dat vooral proberen te fixen. Toch nog even voor de helderheid. Ik begrijp nu dat 1.816 smaken niet een probleem is, de heer Wiersma wil er meer smaken aan toevoegen. Daar ben ik het mee eens en dit is volgens mij wat hij zegt: er zijn een heleboel vaste programma's, maar ik wil veel meer varianten. Dus dat worden er nog eens 36 of zoiets. Is dat ongeveer hoe ik het moet zien?

De heer Wiersma (VVD):

Ik zie dat we heel veel smaken hebben, maar eigenlijk zijn het niet veel smaken. Het is één smaak. Het zijn heel veel keuzes, maar niet alleen jonge mensen, maar ook mensen die al in hun carrière zitten, willen voor hun leerbehoefte zelf kiezen hoe zij het onderwijs invullen. De één heeft er behoefte aan om dat in combinatie te doen met werken in de praktijk, de ander vindt het fijn om het op afstand te doen. Die 1.816 keuzes zijn allemaal gericht op één smaak: voltijd regulier onderwijs. Ik sprak een studente in Delft die me zei "Ik doe maritieme techniek, maar heb in mijn opleiding nog geen boot gezien. Daar word ik uiteindelijk wel voor opgeleid. Ik zou het prima vinden om een jaar langer over mijn bachelor te doen als ik daarbij praktijkervaring en een arbeidscontract kan krijgen." Dat zit niet in het onderwijs. Die 1.816 is een eenheidsworst. Het lijkt veel, maar we moeten zorgen voor voldoende smaken die aansluiten bij de leerbehoefte van jonge mensen, en ook van mensen die in hun carrière zitten en iets anders willen doen. Ik constateer dat we dat onvoldoende hebben.

De heer Futselaar (SP):

In algemene zin zou ik studenten die tijdens hun studie boten willen zien aanraden om te gaan studeren in een havenstad. Dat lijkt mij de meest effectieve manier om dat op te lossen.

De heer Wiersma (VVD):

Dat mag u haar zelf vertellen. U maakt er een grapje van, maar ik denk niet dat deze studente daarom kan lachen. Die vindt het een serieus probleem dat ze zo meteen op de arbeidsmarkt komt en eigenlijk te weinig ervaring met de praktijk heeft.

De voorzitter:

Meneer Wiersma, de heer Futselaar heeft zijn zin nog niet afgemaakt.

De heer Futselaar (SP):

Nee, voorzitter. Ik kom graag in Delft en ik ga met veel genoeg in gesprek met studenten maritieme techniek, net zoals met studenten lucht- en ruimtevaart, die ook niet noodzakelijkerwijs op elk onderdeel van hun studie al een satelliet hebben waargenomen. Ik heb een beetje moeite om het betoog te volgen: er zijn veel smaken, maar er moeten er nog wat bij want alle smaken zijn hetzelfde. Zoiets als: er zijn 1.800 smaken vanille en ik wil er chocolade bij. Ik zie in iedere geval niet een heel groot probleem in het aanbod van de 1.816 smaken. Meer routes? Wat de SP betreft graag. Daar valt met ons over te praten.

Een allerlaatste opmerking voorzitter, en dan ga ik zitten. De heer Wiersma stelt ook nog de vraag hoe we meer studenten het techniekonderwijs in krijgen. Daar is een heel simpel antwoord op: de salarissen in de techniek moeten omhoog. Het is een fantastische manier om dat probleem via marktwerking op te lossen.

De voorzitter:

U mag daarop reageren.

De heer Wiersma (VVD):

Op dat laatste zal ik zo reageren, maar over het eerste zijn wij het eens. Mijn punt over het aantal opleidingen is dat het voor aankomende studenten best een zoektocht is hoe je uit dat enorme aanbod een goede keuze kunt maken. Ik denk dat we studenten beter kunnen helpen. Ik heb geen probleem met het aantal, maar wel met hoe we de studenten kunnen helpen een goede keuze te maken. Ik heb ook een probleem met wat we de studenten aan leerbehoeften, aan smaken aanbieden. Ik zou het daarom mooi vinden als we de praktijkroute en ook de afstandsroute meer tot wasdom zien komen in het hoger onderwijs. Ik denk overigens dat dat de bekostigde instellingen heel erg helpt om ook een rol te spelen voor mensen die al wat langer werken en graag weer terug willen naar het onderwijs.

Dan nog specifiek op het punt van de techniek. Ik vind dat een hele goede oproep. Ik ga alleen niet over cao's, en de SP helaas ook niet. Wij samen zitten daar dus een beetje naar te zoeken. In het kader van de oproep van de SP zou ik alleen maar willen zeggen dat het van groot belang is om ons best te doen om zo veel mogelijk mensen enthousiast te krijgen voor techniek. Want als we daar niet in slagen, dan zullen we zien dat bedrijven moeten concurreren met heel veel andere landen.

De voorzitter:

Maar daar zijn jullie het over eens, toch?

De heer Wiersma (VVD):

Laten we het daarop houden, voorzitter.

De heer Van Raan (PvdD):

Zo kan het ook, voorzitter. Ik wil graag even doorgaan op iets wat we min of meer tussen de regels door kunnen opmerken uit wat de heer Wiersma zei. Hij gaf het voorbeeld van een student die het eigenlijk heel druk heeft en liever een jaar zou willen werken. Dat lijkt mij hartstikke goed. De druk onder studenten om meteen door te gaan en meteen de juiste keuzes te maken is heel groot. Eigenlijk pleit de heer Wiersma net als de Partij voor de Dieren voor meer rust in het hoger onderwijs, zodat je goede keuzes kan maken. Kunnen we op dit moment met de heer Wiersma van de VVD spreken over de vraag hoe we dat structureel gaan inrichten, of is dat in de school van de heer Rudmer Heerema toch wat incidenteel geklets?

De heer Wiersma (VVD):

Het woord "structureel" valt nu. Ik ben heel benieuwd wat de heer Van Raan daarmee bedoelt.

De heer Van Raan (PvdD):

Hij schetst net een beeld op basis van één casus, maar dat was wel een heel duidelijke casus. Hij zei eigenlijk: geef studenten na hun bachelor wat ruimte zodat ze betaald stage kunnen lopen, zodat dat even wat langer kan duren. Dat kost misschien weer veel geld. We moeten dat organiseren. Je kun dat niet eenmalig doen. Je moet dat structureel doen. Dat is een verandering, een flexibilisering. Als de heer Wiersma ervoor te porren is om nu dat gesprek te voeren over structurele investeringen om daar meer rust in aan te brengen, dan lijkt me dat heel goed. Dat lijkt mij wel een afwijking van wat de heer Rudmer Heerema net zei. Hij zei "ik praat daar niet over; ik wil dat alleen maar incidenteel", hoewel hij dat wel deed voor zijn sportleerlingen. Dat is prima. Daar ben ik het helemaal mee eens. De heer Wiersma wil dat kennelijk vandaag ook doen. Dat lijkt mij winst.

De heer Wiersma (VVD):

Als je met elkaar spreekt over het onderwijs, moet je het volgens mij eerst eens worden over wat je met het onderwijs wilt. En dan komt de vraag hoe je dat gaat financieren. Ik zou de flexibiliseringsagenda in die zin willen uitbreiden dat er meer aandacht komt voor een praktijkroute en het afstandsonderwijs. Mijn vraag aan de minister is of we dat daarin kunnen meenemen. Dan is vervolgens de vraag: hoe ga je dat dan financieren? Dat lijkt mij een hele wezenlijke vraag, omdat ik het interessant zou vinden als we het afstandsonderwijs aantrekkelijker kunnen maken, ook financieel, zodat het makkelijker en financieel aantrekkelijker wordt om naast je werk te doen. Ik heb daar nu geen concreet voorstel voor liggen, want ik vraag aan de minister of zij dit wil meenemen in de agenda die zij aan het maken is.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):

Fijn dat de heer Wiersma wel over structurele zaken wil praten, terwijl de heer Heerema dat niet wil. Prima. Dank u wel.

De heer Wiersma (VVD):

Die conclusie vind ik wel weer wonderlijk, maar goed. Mag ik daar wel op reageren?

De voorzitter:

Natuurlijk. Heel kort.

De heer Wiersma (VVD):

Ik neem een onderdeel van mijn spreektekst hier meteen in mee. Een van de concrete voorstellen die ik hier zou willen doen is om mensen ook per studiepunt te bekostigen. Dat is het flexstuderen. We hebben het daar als Kamer al vaker over gehad. We zien nu dat dat studenten heel erg helpt. Studentenorganisaties zijn daar ook enthousiast over. Studenten zeggen: "Ik kan zelf kiezen hoe ik mijn studie kan inrichten. Als ik dat wil combineren met bijvoorbeeld ondernemerschap of bestuurswerk, dan hoef ik niet het volle pond te betalen, maar kan ik zeggen: voor dit deel betaal ik dit jaar een beperkt deel van het collegegeld." Er doen nu maar vijf instellingen mee. Er kunnen ook geen instellingen meer tot dat experiment toetreden. Ik zou de minister willen vragen of we toch nog eens aan instellingen kunnen vragen om deze extra mogelijkheid voor studenten te creëren en om dus toch nog eens te overwegen om aan dit experiment mee te doen. Vaak maken instellingen nog te weinig werk van dit instrument. Er kunnen nog veel meer instellingen meedoen om studenten deze hulp te bieden door hen per studiepunt te bekostigen. Ik zou de minister dus willen oproepen om daar meer werk van te maken, om de andere instellingen aan te moedigen om daar ook aan mee te doen en om niet alleen maar de uitkomsten bij die vijf instellingen af te wachten.

De heer Paternotte (D66):

Ik ga even terug naar wat de heer Wiersma eerder zei: we hebben een gerichte strategie nodig om buitenlands talent naar Nederland te halen. Wij zijn hier allebei een beetje de nieuwe Kuifjes, in die zin dat ook ik pas sinds kort woordvoerder Hoger Onderwijs en Wetenschap ben. Ik las dus met veel interesse het opiniestuk van de heer Wiersma over internationalisering. Daarin zei hij eigenlijk dat het bij het aantrekken van buitenlandse studenten wel vooral om techniek moet gaan, want hij zei: we hebben geen behoefte aan slimme Aziaten die onze ideeën komen jatten, we hebben minder aan een rechtenstudent uit China dan aan een techniekstudent uit India en we moeten keuzes maken. Daarom stelt u zelfs een maximum voor. Ten eerste denk ikzelf: laten we zeggen dat een Aziat iets jat als hij dat gedaan heeft en niet als hij alleen nog maar Aziat is. Maar ten tweede dacht ik dat de VVD van het geld verdienen was. Het CPB heeft laatst berekend dat wij met z'n allen in Nederland tot zo'n €100.000 aan buitenlandse studenten verdienen, zonder dat we nu een maximum hebben en zonder dat we zeggen: alleen techniekstudenten zijn welkom. Dus waarom maakt u die keuze?

De heer Wiersma (VVD):

Ja, ik denk dat we keuzes moeten maken; dat klopt. En ik denk dat wij een offensieve, scherpe talentenstrategie moeten hebben, waarmee wij met elkaar zeggen wie we vooral nodig hebben en waar we vooral tekorten hebben en hoe we het verdienvermogen van Nederland — gewoon groei — met elkaar kunnen bereiken. Dan vraag ik me inderdaad af of we hier een Thaise psychiëtestudent moeten betalen met heel veel overheidsmiddelen, die we er ook in steken; want we betalen het natuurlijk ook gewoon vanuit de overheid. Of moeten we zeggen: dat er 5.000 Duitse psychiëtestudenten naar Groningen komen, is leuk voor hen, maar we weten niet of dat voor ons het beste is? Ik zou dus willen dat wij zo'n strategie gaan maken en het niet alleen aan bedrijven overlaten — in de zin van: zoek het maar uit — als zij in de rats zitten en talenten nodig hebben, maar hen actief helpen om die talenten te vinden en dat we ook keuzes maken over wat we met onze schaarse middelen doen. Want als we dat zomaar in 20% à 25% internationale studenten steken maar niet hebben nagedacht over wie we eigenlijk vooral nodig hebben en wie we hier ook willen laten blijven, dan vind ik dat niet doordacht. Als u een niet-doordachte strategie wil doen, dan sluit u zich aan bij wat we tot nu toe hebben gedaan. Ik wil juist een tandje erbij. Dat is mijn oproep:

een offensieve strategie om na te denken over wie we hier vooral nodig hebben en hoe we helpen om dat voor elkaar te krijgen.

De heer Paternotte (D66):

De heer Wiersma is duidelijk geen fan van psychologie, want hij noemt nu een Thaise psychologiestudent en in het artikel stonden al de Duitse psychologiestudenten. Maar u noemde ook de Chinese rechtenstudenten. U had het over onrust in het hoger onderwijs. Ik merk dat ook en ik heb het idee dat dat best veel te maken heeft met het beeld dat veel politici techniek eigenlijk belangrijker vinden dan de alfa- en gammawetenschappen en de medische wetenschappen. Het zou goed zijn als wij daar hier samen afstand van nemen. Als u zegt dat u techniekstudenten belangrijk vindt en die rechtenstudenten uit China niet, dan denk ik: dit is het land van Hugo de Groot en dit hier is de internationale stad van vrede en recht. Hoe meer Chinezen hier leren hoe een democratische samenleving en een democratische rechtsstaat werken, hoe beter dat toch voor de wereld is? Bent u dat niet met mij eens?

De heer Wiersma (VVD):

In de kern ben ik het daar helemaal mee eens. Ik heb ook niet specifiek "techniek" gezegd. Ik zeg dat we er goed over moeten nadenken hoe we iedereen die van belang is voor Nederland, kunnen verleiden om hiernaartoe te komen, hen helpen om goed onderwijs te volgen en ook helpen om hier te kunnen blijven. Ik zeg alleen dat we er goed over moeten nadenken waar we specifiek behoefte aan hebben. Ik denk niet dat we per definitie behoefte hebben aan al die mensen over de hele wereld die dat prachtige Nederland zien en die hier zouden willen komen studeren. Dat kunnen we overigens ook niet allemaal aan. Het kost ook allemaal geld. Volgens mij moeten we daar keuzes in maken. Ik zie dat we die keuzes nu niet maken. Ik zou D66 dus willen vragen om met ons die keuze te maken. Die keuze is niet alleen een keuze voor techniek. Dat is een keuze voor alle dingen waar wij heel goed in zijn: water, voedsel, landbouw, de energietransitie. Dat is een breed pakket van dingen die volgens mij kunnen bijdragen aan het verdienvermogen van Nederland. Maar er vallen ook dingen af. Dan moet u ook eerlijk zijn: wilt u daar ons Nederlandse belastinggeld aan uitgeven of wilt u met mij die scherpe keuzes maken om te kijken waar dit nou het meest nodig is?

De heer Paternotte (D66):

Ik constateer dat we juist meer belastinggeld binnenkrijgen en dat het CPB dat ook berekend heeft. Misschien kunt u daar dus nog op reageren. Wat keuzes maken betreft noemt u nu weer een aantal voorbeelden van de technische universiteiten. U zegt dat u maxima wilt stellen en u vraagt mij om keuzes te maken. Maakt u dan inderdaad de keuze dat mensen welkom zijn voor techniek, landbouw, voedsel et cetera, maar voor psychologie en voor rechten niet?

De heer Wiersma (VVD):

Ja, mijn hele oproep is om tot zo'n strategie te komen en die keuzes te gaan maken, want ik zie dat we die niet maken. U wilt ze ook niet maken. Dat is prima; ik wil ze wel maken.

De voorzitter:

Dan de heer ... Van den Berge.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dat klopt, voorzitter. Het verbaast me toch een beetje dat een VVD'er hier een beetje een pleidooi houdt voor planwetenschap. Geen planeconomie, maar planwetenschap. Alsof wij vanuit Den Haag zouden kunnen bedenken waar behoefte aan bestaat. Dit is een heel fundamenteel punt. Ik hoor vaak van wetenschappers dat zij hun heil steeds vaker in het buitenland zoeken, bijvoorbeeld Duitsland waar zij wel fundamenteel en vrij onderzoek kunnen doen. Waar ze een fatsoenlijk arbeidscontract krijgen en niet een beurs waarmee we nu in Nederland aan het experimenteren zijn. Inderdaad, het beleid van het kabinet is er nu op gericht om geld bij de geestes- en medische wetenschappen weg te halen om het in technische wetenschappen te stoppen. Ik zou toch graag aan de heer Wiersma willen vragen of wij hier vandaag samen daarvan afstand kunnen nemen en er een punt van kunnen maken dat wij fundamenteel en vrij onderzoek nodig hebben. Hoe kunnen wij hier in Den Haag nou gaan bepalen welk onderzoek moet worden gedaan en welke innovaties wij morgen nodig hebben? Graag een reactie.

De heer Wiersma (VVD):

Er worden twee dingen met elkaar verbonden die ik niet met elkaar zou willen verbinden. Een offensieve talentenstrategie komt gewoon voort uit het feit dat mensen in Oxford hier doelgericht universiteiten bellen om talent daarnaartoe te trekken. Het komt door Abu Dhabi dat gratis MBA's aanbiedt. Het komt door Spanje dat allerlei opleidingen voor ingenieurs aanbiedt. En wat doet Nederland? Wij zitten een beetje achterover en schreeuwen intussen over personeelstekort en het feit dat wij hier mensen en knappe koppen nodig hebben. En wat doen we? We laten ze allemaal vertrekken naar het buitenland of we maken het hen onmogelijk om hiernaartoe te komen. Mijn pleidooi, bijna net als u doet, is juist om daar werk van te maken.

Dan is de tweede stap het onderzoek. Wij hebben ongelooflijk veel behoefte aan goed onderzoek, niet alleen in het wetenschappelijk onderwijs maar ook in het hbo, praktijkgericht onderzoek. Ik kom daar nog op. Ik vind dat wij daar een stevige agenda op moeten hebben die volgens mij nu een enorme kans heeft, want wij gaan met het kabinet een groeiagenda maken en er komt een investeringsfonds. Volgens mij is dat dé kans om te zoeken waar we er echt een tandje moeten bij zetten. Ik sta aan uw zijde om te zoeken hoe wij dat kunnen doen.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Ik verbind ze expres aan elkaar, omdat ze natuurlijk nauw verbonden zijn. We zien dat heel veel knappe koppen, de Nederlandse Einsteins en Willie Wortels, hun heil in het buitenland gaan zoeken, omdat ze hier de ruimte niet krijgen om fundamenteel en vrij onderzoek te doen, omdat ze merken dat de politiek hier meer aandacht voor de bètawetenschap wil. Dat wil GroenLinks ook, maar niet ten koste van de medische en geesteswetenschappen. Dat merken zij. Dus hier zit wel degelijk een onderliggende visie achter, namelijk dat wij gaan sturen in welke sectoren onderzoek zou moeten

worden gedaan. Dat is iets wat we, wat GroenLinks betreft, niet zouden moeten doen. Ik zou daar van de heer Wiersma een wat doordachtere visie op willen hebben. Hij begon zo mooi over het belang van wetenschap, de laatste Nobelprijs die een Nederlander heeft gewonnen. Wij hebben toch ook niet van tevoren aan Einstein gevraagd wat de economische impact van zijn relativiteitstheorie zou worden? Graag een reactie van de heer Wiersma hoe hij dat ziet.

De heer Wiersma (VVD):

Ja, voorzitter. Ik twijfel of

De voorzitter:

Een korte reactie. Lukt dat?

De heer Wiersma (VVD):

Ja en anders grijpt u wel in, heb ik inmiddels in de gaten.

Volgens mij zitten wij niet zo ver uit elkaar behalve dat u zegt: het is helemaal ongericht, het komt wel goed, doe het maar breed, zie maar wat ervan terecht komt. Ik denk dat we, ook in het kader van de welvaart die we ook in de toekomst in Nederland willen houden, goed moeten nadenken over de vraag waar onze grootste maatschappelijke uitdagingen liggen. Hoe zorgen we ervoor dat we daar gericht in investeren? Soms zit dat in technologie, in sleuteltechnologieën als quantum, nano, kunstmatige intelligentie — daar zien we hele agenda's op — soms zit het in regio's waar heel veel goede dingen gebeuren en soms zit het op onderwerpen waar hele goede dingen gebeuren. Ik noemde al water, landbouw en voedsel. Daar is Nederland echt state of the art. Ik vind het mooi als wij iets wat wij al goed doen, nog beter kunnen doen, daar nog meer mensen in de wereld mee kunnen helpen en daar ook geld mee kunnen verdienen. Dat sluit niet uit dat je intussen ook dingen doet waarvan je nog niet helemaal weet wat er uitkomt, maar die misschien wel de volgende sleuteltechnologie of de volgende slimme uitvinding op water opleveren. Het is en-en.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Tot slot. Ik heb vertrouwen in de nieuwsgierigheid, de betrokkenheid en het talent van onze wetenschappers. Speel niet de ene wetenschap tegen de andere uit. We hebben ze allemaal nodig. Dat is wat ik zeg.

De heer Wiersma (VVD):

Ik heb dat vertrouwen, maar ik vind ook dat de overheid niet alleen maar kan zeggen: het komt wel goed, want er gebeurt van alles. Ze moet zelf mee aan het stuur zitten om ervoor te zorgen dat je win-wineffecten behaalt. Volgens mij kunnen wij dan meer bereiken.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Wiersma (VVD):

Voorzitter. Dan komen we eigenlijk al een beetje als vanzelf op ondernemerschap. Er zijn prachtige ondernemingen van studenten die tijdens hun studie een onderneming zijn gestart. Booking.com en thuisbezorgd.nl zijn mooie voorbeelden. Er zijn ook hele mooie initiatieven die tot een soort onderneming hebben geleid: de Hyperloop waar studenten werken aan grote technologieën om verder te komen in de wereld. We zien dat ondernemersvaardigheden steeds meer in het onderwijs komen. Ik denk dat er nog een schepje bovenop mag. Ik ben benieuwd hoe de minister dat ziet. Intussen komen er ook discussies op die we moeten tackelen. Eén discussie gaat over intellectueel eigendom. Als je een idee hebt en misschien een keer het lab van je universiteit hebt gebruikt, word je natuurlijk enorm aangemoedigd om door te zetten en een eigen onderneming te starten. Nu lopen studenten aan tegen discussies over intellectueel eigendom. Ze kunnen niet aankloppen bij een accelerator of een subsidieprogramma, omdat ze het eigendom niet hebben. Vervolgens stoppen veel studenten ermee. Ik hoor die geluiden en ik zou het mooi vinden als de minister het ondernemerschap warm aanmoedigt en zoekt waar de huidige richtsnoeren verbeterd kunnen worden om knelpunten aan te pakken voor studenten.

Voorzitter. Iets naast je studie doen, kan ondernemerschap zijn, maar het kan heel veel meer zijn. Het kan ook bestuurswerk of vrijwilligerswerk zijn. Dat zijn dingen waarvoor je kiest. Het kunnen ook dingen zijn waar je helaas niet voor kiest, zoals ziekte of mantelzorg. Iets wat moet, een overmachtssituatie. We hebben in het hoger onderwijs één grote pot met een ingewikkeld woord, het Profileringsfonds. Je merkt dat dit te weinig bekend is. Die pot is er namelijk om studenten te helpen om alles wat ze naast hun studie willen of moeten doen, ook kúnnen doen. Maar er is te weinig bekendheid. Ik zou willen vragen of de minister mogelijkheden ziet om de bekendheid te vergroten en kan voorkomen dat er additionele eisen worden gesteld door instellingen, zoals nu gebeurt. Je moet bijvoorbeeld zoveel punten halen. Dan wordt het wel heel ingewikkeld om iets naast je studie te doen. Dan had ik hier misschien ook niet gestaan. Dat vind ik zonde. Ook overmacht: het komt allemaal uit de grote pot. Of je nu ziek bent of aan topsport doet, het is één grote pot. Moeten we niet kijken hoe je voorkomt dat zaken elkaar gaan kannibaliseren? Graag een reactie van de minister.

Ik heb nog twee losse punten, daarna ga ik over tot het onderzoek. Eerst het mbo. Ik noemde het al "megabelangrijk beroepsonderwijs". De afgelopen jaren zijn er discussies gevoerd over groenpluk. In tijden van krapte zie je werkgevers zoeken naar personeel en al vroegtijdig mensen uit het onderwijs plukken. Dat zien we al een aantal jaren. Ik heb anderhalf jaar geleden een voorstel gedaan met een aantal collega's uit de Kamer. Ik merkte dat de minister twee, drie weken geleden de tijd heeft

gevonden om erop te reageren. Ik vind de actie onvoldoende. We hebben in de motie opgeroepen om met werkgevers de inspanningsverplichting af te spreken om een opleiding mogelijk te maken en ervoor te zorgen dat iemand daadwerkelijk een startkwalificatie haalt, als hij die eerder in het onderwijs niet heeft behaald. Op die manier willen we de werkgever in de positie zetten dat hij verplicht is om onderwijs te bieden. Er zijn gesprekken, maar dit is er nog niet uitgekomen. Mijn vraag aan de minister is welke mogelijkheden zij ziet om daar meer voor te doen.

Een ander punt is burgerschap. Het is een moeilijk woord voor het snappen en leren kennen van de samenleving, er goed je plek in te vinden en mee te kunnen doen. Dat is heel belangrijk voor het middelbaar beroepsonderwijs, maar we laten het niet als zodanig meetellen bij het wel of niet slagen. Het zit niet in de slaag-zakregeling. Dat is toch eigenlijk raar? We vinden het belangrijk dat we mensen klaarstomen voor de samenleving. We toetsen wel, maar het maakt niet veel uit, want je diploma hangt er niet vanaf. Zouden we daar niet scherper naar moeten kijken? Vinden we het niet zo belangrijk dat we het juist in het mbo bovenaan zetten?

Hypotheeken. Als je een lening hebt vanuit het studeren, hoe pakt dat dan uit bij het afsluiten van een hypotheek? Een aantal studentenorganisaties roept ook op tot een discussie hierover. Het ISO zegt bijvoorbeeld: zou je niet de actuele schuld als uitgangspunt kunnen nemen, in plaats van de oorspronkelijke schuld? Je zou ook nog kunnen kijken naar de normbedragen. Ik heb wel eens gehoord dat die steeds worden bekeken door Nibud en dat ze worden gerelateerd aan een bepaalde rekenrente. De rekenrente is in sommige dossiers, zoals de pensioenen, heel discutabel. Ik hoorde dat de rekenrente op 4,2% staat. De komende jaren kunnen we echt wel verwachten dat de hypotheekrente lager is. Zouden we die normbedragen dan kunnen aanpassen, zodat je gewoon gemakkelijker geholpen wordt om dat huis toch te kopen? Graag een reflectie van de minister.

Dan kom ik op onderzoek.

De voorzitter:

Ik wil voorstellen ... Volgens mij gaat u naar een afronding toe. Klopt dat? Bijna?

De heer Wiersma (VVD):

Ja.

De voorzitter:

Ja?

De heer Wiersma (VVD):

Ik durf geen ja of nee meer te zeggen, voorzitter.

De voorzitter:

Ik wil echt een beroep op u doen om kort te reageren.

De heer Wiersma (VVD):

Zal ik het gewoon afmaken dan?

De voorzitter:

Nou, misschien is dat een goed idee. Vinden jullie niet? Ja. Gaat u verder. Maak eerst uw bijdrage af.

De heer Wiersma (VVD):

Er ontstaan nu discussies over wie er afgemaakt moet worden. Daar was ik niet naar op zoek.

Onderzoek. Ik noemde eerder al even het praktijkgerichte onderzoek in het hbo. Als je dat vergelijkt met het onderzoek in het wetenschappelijk onderwijs, zie je dat dit echt beperkt is. Ik vind het mooi dat de Vereniging Hogescholen hier juist een prioriteit van wil maken. Ik ben ook benieuwd hoe de minister daarbij wil aansluiten. Ik zou het wel heel prettig vinden als de Kamer daar op een gegeven moment keuzes in ziet, scenario's ziet voor hoe we daaraan kunnen bijdragen.

Ik pak ook een aantal actuele punten uit het wetenschappelijk onderzoek die ik heb gezien en heb gehoord. Een daarvan is de gedeelde leerstoel, waarbij bedrijven een deel van die leerstoel financieren. Er lijkt nu weleens angst te zitten bij universiteiten om dit te doen. Dat is eigenlijk zonde, want als je dat op de goede manier doet, kan het heel veel bijdragen. We zien ook discussies bij kunstmatige intelligentie. Blijkbaar heeft het schuiven door Van Rijn er nog niet voor gezorgd dat zij het gevoel hebben dat zij daar altijd de juiste mensen kunnen aannemen. Zij hebben het bedrijfsleven dus bereid gevonden om extra mee te helpen bij kunstmatige intelligentie. Dat is een goed voorbeeld, maar er zijn ook voorbeelden waaruit blijkt dat bedrijven nog huiverig zijn. Welke rol kan de minister spelen om hen juist enthousiast te maken om dit op te zoeken?

Een ander punt is het stimuleren van het vernieuwend vermogen van onderzoek. Hoe doen we dat nu eigenlijk? Binnen de regierol van de minister is juist ook een belangrijke rol weggelegd voor dat vernieuwend vermogen. Maar in de praktijk zien we dat er bij onderzoeken vaak criteria worden gebruikt, ook voor financiering, die toch gaan over het aantal publicaties en de ervaring die er al is met het thema. Voor je het weet, blijf je doen wat je al deed en kies je voor de veilige weg. Ik ben benieuwd of de minister meer kan inzetten op beurzen waarbij bijvoorbeeld eerdere publicaties over het thema geen rol spelen en waarbij meer wordt gekeken naar een algemeen trackrecord. Kunnen we dat vernieuwend vermogen hoger op de agenda zetten?

Een tweede punt is de aanvraagdruk. Dat blijft een groot probleem. De minister zet in op het beperken van de aanvragen aan de voorkant. We stellen dus voorwaarden aan wie mag aanvragen. Maar juist ook tijdens het proces kunnen heel veel dingen beter. Welke agenda heeft de minister daarop? Kan je bijvoorbeeld bij de presentaties van onderzoeksvorstellen in het kader van Veni, Vidi en Vici zeggen: in de laatste ronde laten we die presentaties weg, want we die kennen die voorstellen al heel goed; we gaan gewoon loten. Dat scheelt een hoop beoordelingstijd, ook voor commissies. Zouden we het huidige budget ook beter kunnen verdelen? Ik ontving een voorbeeld waarbij een promotor alleen een Vici-beurs van een aantal miljoen euro kon aanvragen. Dan moet het meteen een enorm project worden, terwijl er ook heel specifiek behoefte kan zijn aan één PhD op één thema. Hoe kunnen we helpen zodat de kleinere behoefte die er soms is, niet meteen hoeft te landen in het schrijven van een groot, overkoepelend voorstel?

Voorzitter, dat waren mijn punten over onderzoek. Ik zie iemand staan, dus die geef ik graag de kans.

De voorzitter:

Ik ook. Was u klaar?

De heer Wiersma (VVD):

Ja. Nou ja, ook nog: ik kijk uit naar de komende twee jaren, er is een hoop werk te doen en heel veel succes. Iets in die geest, maar ik durf het niet uitgebreid te vertellen, voorzitter.

De voorzitter:

Iets in die geest. Heel goed. Even kijken. Dan ga ik naar de heer Paternotte.

De heer Paternotte (D66):

Ik hoop nog een klein beetje bij te kunnen dragen aan de verwondering van de heer Wiersma. Bij zijn rondgang door het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek noemt hij heel veel mooie punten, zoals de aanvraagdruk en de noodzaak om hierin te investeren. Heeft hij daarbij ook gekeken naar het vorige VVD-verkiezingsprogramma? Hierin stond dat er 200 miljoen weg moest bij onderwijs en onderzoek. Deelt hij met mij in de verwondering dat dit toch verbazingwekkend is en dat we dit de volgende keer anders moeten doen?

De voorzitter:

De heer Wiersma, een korte reactie.

De heer Wiersma (VVD):

Dan zou ik eens even heel goed moeten checken welke redenen we daarvoor hadden. Ik kan er twee dingen over zeggen, over hoe ik dit weeg. Ten eerste weeg ik het langs de vraag hoe we Nederland gaan helpen om in de toekomst alles wat we hebben in stand te houden. Dat komt mooi uit, want daar gaat het kabinet ook een slag mee slaan. Denk aan welvaarts groei en verdienvermogen. Ik geloof dat onderzoek en innovatie daar essentieel voor zijn en dat we daar eerder meer mee moeten doen dan minder. Laat ik dat zeggen. Dat is één.

Twee. Wat dan wel helpt, en dat zou ik dan misschien samen als aanmoediging in de richting van deze minister willen doen, is om ook het gesprek te voeren met het CPB. De investeringen in dat soort onderzoek en innovaties moeten namelijk effect hebben op wat het CPB berekent. Dat moeten we met z'n allen waarderen, want ik denk dat we onszelf geen grotere dienst kunnen bewijzen dan dat we de minister op pad sturen om dat voor elkaar te boksen. En dan sluit ik niet uit dat het de volgende keer een veel mooier bedrag is.

De heer Paternotte (D66):

Het is een heel mooie oproep om het CPB dat inderdaad te laten meewegen, maar ik kan me toch niet voorstellen dat het feit dat het CPB dat niet meeweegt, de reden ervoor was dat de VVD pleitte voor een bezuiniging op onderwijs en onderzoek. Er stond een generieke korting van 200 miljoen. U wilde 200 miljoen eraf, wij wilden een miljard erbij bij onderwijs en onderzoek. We kwamen op 400 miljoen erbij, dus we kwamen precies uit in het midden tussen D66 en de VVD. Als u mij nou toezegt dat u zich er hard voor gaat maken dat er in dat volgende VVD-programma een bedrag bij komt voor onderwijs en onderzoek, dan denk ik dat we de volgende keer samen een nog veel mooier regeerakkoord kunnen maken.

De heer Wiersma (VVD):

Die ambitie vind ik wat te laag. We hebben namelijk al de kans om nu met dit investeringsfonds daarin al echt serieuze stappen te zetten. Ik zou die ook samen willen zetten, dus laten we een beetje bijschakelen. En als de heer Paternotte alleen als doel had om te vertellen wat hij zo goed had bedacht in zijn verkiezingsprogramma, dan gun ik hem dat moment van harte. Maar ik zoek nu samen naar hoe we er meer van kunnen maken. En dat punt van het CPB is helemaal geen argument; ik zeg alleen dat het helpt om het voor elkaar te krijgen als het daar ook gebeurt.

De voorzitter:

Maar we hebben het over de begroting van volgend jaar en niet over verkiezingen.

De heer Paternotte (D66):

Zeker, maar ik wil Kuifje toch niet helemaal laten ontsnappen. Hij haalt nu dat investeringsfonds aan. Dat is hartstikke goed en dat moeten we inderdaad inzetten voor de wetenschap. Dat delen wij. Maar het is wel eenmalig geld. Die 200 miljoen die de VVD wilde bezuinigen, gold voor elk jaar. Die

400 miljoen die we erbij doen, is ook voor elk jaar. Dus ik doe nogmaals mijn oproep: zorg dat het volgende verkiezingsprogramma past bij het mooie betoog dat u net heeft gehouden.

De voorzitter:

Dat is een oproep. Dan ga ik naar de heer Van den Berge.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Het is mooi om te horen dat de VVD ook prioriteit wil geven aan, naar ik hoop, de geestes- en medische wetenschappen in het investeringsfonds. Wij komen later in dit debat ook met een voorstel daarvoor. Ik hoop dan ook op steun.

Ik wil nu nog even doorgaan op het middelbaar beroepsonderwijs en de groenpluk. Het is goed dat collega Wiersma het daarover had. Het is ook goed dat hij dit kabinet ook aanspoort om daar meer aan te doen. Maar ik ben benieuwd hoe ver wij daar dan samen in kunnen gaan. Wat ons betreft mogen we namelijk werkgevers die jongeren vroeg van een opleiding plukken omdat ze arbeidskrachten nodig hebben, ook wel wat meer dwingen om dan ook echt in een leven lang ontwikkelen te investeren en om erin te investeren dat die jongeren een startkwalificatie kunnen halen. Ik ben benieuwd hoe de heer Wiersma daarin staat.

De heer Wiersma (VVD):

Dank voor die vraag. De samenvatting die u eerst gaf en waarbij u geen vraag stelde, volg ik niet helemaal, want ik heb niet gezegd dat er extra naar geesteswetenschappen moet. Ik heb volgens mij een iets ander verhaal verteld. Ik was ook niet zo concreet als u. Maar goed, daar kunnen we het over hebben als ik zo meteen uw voorstel zie.

Dan uw tweede punt, groenpluk. Ik daag u uit om daarin verder te gaan dan wat ik tot nu toe heb gezegd. Volgens mij is dat bijna niet mogelijk, want ik wil werkgevers ... Ik hoor "stokslagen!" roepen. Dat zou inderdaad één stap verder gaan, een stap die ik misschien niet neem. Maar ik zou het verstandig vinden om dit met de werkgevers af te spreken. Ik denk dat je dat ook met de koepels moet doen, maar het liefst met de individuele werkgevers. Op het moment dat je iemand uit het onderwijs plukt, moet je met elkaar eigenlijk overeenkomen dat men zich nog moet inspannen om tot een opleiding te komen en die startkwalificatie te behalen. Ik vind dat als je dat niet wilt doen als werkgever, je dan ook niet iemand uit het onderwijs mag halen. Ik vind dus dat we daarin inderdaad verder moeten gaan, maar ik weet ook — dit loopt al 1,5 jaar — dat de minister die gesprekken ook heeft gevoerd. Zij zegt dat het ingewikkeld is en dat ze het nog niet voor elkaar heeft gekregen. Dus een extra aanmoediging vanuit de Kamer doe ik graag. Die kunnen we met elkaar doen.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Jammer om die wat terugtrekkende beweging bij het investeringsfonds te zien ...

De heer Wiersma (VVD):

Nee, dat is niet zo.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

... maar goed, daar gaan we het nog twee dagen lang over hebben, dus daar komen we hopelijk uit.

Qua groenpluk vind ik het positief. De VVD pleit voor een inspanningsverplichting. Wat mij betreft en wat GroenLinks betreft gaan we iets verder, en zeggen we: als een bedrijf iemand wegtrekt van zo'n opleiding, dan komt er ook gewoon een verplichting om te investeren in een leven lang ontwikkelen en in het behalen van een startkwalificatie. Hoe kijkt de VVD daartegen aan?

De heer Wiersma (VVD):

Wij hebben de gewoonte in Nederland om cao's af te spreken. Daar zijn de meeste partijen hier heel blij mee, want daarin maken werkgevers en werknemers met elkaar die afspraken. Ik denk dat het in die afspraken moet landen. Ik zou het mooi vinden als de minister kijkt wat zij überhaupt al kan doen zonder die cao's. Misschien kan ze ook nog een aanjaagrol spelen bij die cao's en ons informeren over wat ze daarin voor elkaar heeft gekregen. Dus wat mij betreft staat het resultaat voorop. Daarin trek ik graag samen met u op.

De voorzitter:

Tot slot.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dan wachten we eerst het antwoord van de minister af. Als we maar zorgen dat de transitiebudgetten en leerbudgetten die er nu al zijn in bestaande cao's niet gebruikt gaan worden om dit nieuwe probleem op te vangen. Het moet geen vervanging worden van geld dat er nu al is, maar er zou nieuw geld bij moeten komen. Maar goed, daar gaan we het nog twee dagen over hebben, dus hopelijk komen we daar samen uit.

De voorzitter:

Prima.

De heer Wiersma (VVD):

Aan nieuwe problemen heb ik een hekel.

De voorzitter:

Als jullie het met elkaar eens zijn, is dat ook fijn. Dat hoeft niet nog eens te worden herhaald.

De heer Bisschop (SGP):

Maar het kan wel heel verbindend werken als ideologische tegenpolen elkaar toch eventjes knuffelen.

Ik wil even terugkomen op de bijdrage van de heer Wiersma inzake in het leenstelsel. Hij heeft in treffende woorden de ellende geschetst die daarmee gepaard gaat, de consequenties voor jonge mensen, niet alleen voor de periode dat zij studeren, maar juist ook daarna. Wij delen hier zo langzamerhand allemaal wel het gevoel dat dit leenstelsel geen goede vorm heeft gekregen.

De voorzitter:

En de vraag is, meneer Bisschop?

De heer Bisschop (SGP):

Heel simpel, voorzitter. Er ligt inmiddels een amendement van collega Westerveld en mij om hier op korte termijn wat aan te doen. Want ik hoor wel woorden over het regeerakkoord van 2021, maar dan zijn we drie jaar verder, terwijl we volgend jaar al stappen kunnen zetten.

De voorzitter:

En de vraag is of het amendement wordt gesteund door de heer Wiersma?

De heer Bisschop (SGP):

U weet het kernachtig samen te vatten, voorzitter; compliment!

De heer Wiersma (VVD):

Daar ga ik dan eens goed naar kijken. Hier kom ik niet mee weg, zie ik.

De heer Bisschop (SGP):

Nee, daar komt u niet mee weg, natuurlijk.

De voorzitter:

Dat dacht ik ook.

De heer Bisschop (SGP):

Het antwoord is natuurlijk "ja".

De heer Wiersma (VVD):

Ik ga er goed naar kijken. Ik kan er wel iets meer over zeggen, want het luistert wel nauw. Excuus, voorzitter; ik kijk u maar even aan. Er is discussie over het leenstelsel. Ik ben daar altijd, voor de invoering al, kritisch op geweest. Ik vind het overigens wel te verdedigen. Vier vijfde van alles wat in het onderwijs gebeurt, wordt geïnvesteerd door de overheid, maar je krijgt er uiteindelijk ook veel voor terug, dus een investering in jezelf vind ik niet gek. Tegelijkertijd is er ook genoeg op aan te merken. U noemt — terecht, denk ik — de stapeling. Dat betreft ook vragen als: hoe kom je op de arbeidsmarkt, wat bouw je op met een contract, hoeveel zekerheid krijg je daarbij?

De voorzitter:

Maar nu het amendement.

De heer Wiersma (VVD):

Nee, voorzitter, ik maak het wel even af.

De voorzitter:

Maar ook graag even ingaan op de vraag. En dat geldt niet alleen voor u.

De heer Wiersma (VVD):

Daar ga ik op in. Sommige dingen kan je heel snel oplossen, andere dingen minder snel. Ik heb net ook een voorstel gedaan ten aanzien van de hypotheeken. In het voorstel dat de heer Bisschop doet, zie ik ook de vraag: wat kan je nu al doen? Nogmaals, daar ga ik goed naar kijken.

De heer Bisschop (SGP):

Ik wijs er even op dat er een structurele dekking in het amendement zit. Wat dat betreft is het dus netjes ingericht.

De heer Kwint (SP):

Ongeveer tweeënhalf uur geleden ging de heer Wiersma in één blokje van het mbo naar hypotheek. Toen dacht ik: hé, nu gaat het over de inkomenspositie van de docent. Dat bleek achteraf niet zo te zijn. Ik wil het toch even hebben over de mbo-docent. Er zijn in het verleden afspraken gemaakt om mbo-docenten beter te laten doorgroeien naar hogere loonschalen. Wij zien nu dat daar, ondanks alle mooie woorden, helemaal niks van terechtgekomen is. Dat is overigens niet alleen in het mbo, maar ook op de basisschool en de middelbare school het probleem. Dat heet de functiemix, maar dat mag iedereen weer vergeten. In het primair en voortgezet onderwijs hebben we daarom besloten om daarmee op te houden: we geven het geld gewoon direct aan de leraren en gaan niet wachten op hoe besturen het gaan uitgeven.

De voorzitter:

Wat is de vraag?

De heer Kwint (SP):

Is de heer Wiersma bereid om met mij te kijken of het mogelijk is om een soortgelijke stap in het mbo te maken?

De heer Wiersma (VVD):

Ik ben — ik zeg het maar even — geen woordvoerder mbo. U stelt mij een vraag, en het perfecte antwoord daarop ga ik u in tweede termijn geven, maar ...

De voorzitter:

Goed, dank u wel.

De heer Wiersma (VVD):

Nou, nee, dat vind ik ook wel weer heel makkelijk, voorzitter.

De voorzitter:

Nee.

De heer Wiersma (VVD):

Ik zie wel dat er discussie is. Er zijn ook middelen beschikbaar gesteld aan het mbo, en de vraag aan instellingen is of die middelen altijd goed terechtgekomen zijn. Ik vind dat we dat als eerste moeten oplossen en dat je daarover afspraken met werkgevers moet maken.

De voorzitter:

Maar u komt erop terug in tweede termijn.

De heer Wiersma (VVD):

Ik geef een half antwoord en hoop dat de heer Kwint daar voor nu even mee vooruit kan.

De voorzitter:

Nou, de heer Kwint kennende ...

De heer Kwint (SP):

Precies, voorzitter, u kent mijn positieve aard; ik ben altijd heel erg tevreden. Dit is een mooie stap in de goede richting. Ik kan de mbo-woordvoerder en de hbo-woordvoerder van de VVD meegeven dat de VVD in het primair onderwijs een van de voortrekkers was van het afschaffen van de functiemix, dus als u even samen gaat lunchen, komen we volgens mij een heel eind.

De heer Wiersma (VVD):

Ik noem het nu niet voor niks.

De voorzitter:

Dan gaan jullie samen lunchen. Dank u wel. Dan ga ik nu naar mevrouw Westerveld namens GroenLinks.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Voorzitter. Hoe kan het dat we allemaal zeggen dat onze kinderen de beste kansen verdienen maar dat het onderwijs ook altijd de pineut is als er bezuinigd wordt? Hoe kan het dat ook iedereen het erover eens is dat juist die leraar de kwaliteit van het onderwijs bepaalt en dat we zuinig moeten zijn op onze leraren, maar dat de leraar ook door de jaren heen altijd heeft moeten knokken voor zijn of haar positie? En hoe kan het dat we zo ver gekomen zijn als nu, met overvolle klassen, overwerkte leraren en ook steeds minder kansen voor juist kwetsbare leerlingen?

Soms gebeurt iets wat niemand zag aankomen, bijvoorbeeld een natuurramp, een orkaan of een aardbeving met enorme gevolgen. Het lerarentekort is ook een ramp, en dat meen ik oprecht, maar dit is niet een ramp die uit de lucht komt vallen. Het is een ramp die al jaren geleden bekend was, die al jaren geleden ook voorspeld was. Politiek Den Haag liet het gebeuren. Overigens is dit niet alleen iets van de laatste jaren. Het negeren van het onderwijs is een hardnekkig probleem, dat nu al bijna 100 jaar duurt. Al bijna 100 jaar reageert de politiek vaak verkeerd en ook meestal te laat.

Als wij teruggaan naar bijvoorbeeld 1935, toen werd in de wet opgenomen dat als een vrouw trouwde, ze de dag erna werd ontslagen. Met de kennis van nu — iedereen zal dat waarschijnlijk vinden — is dat nu onwenselijk is en was het toen onwenselijk. Maar toen was het vooral ook heel erg onpraktisch, want terwijl vrouwen massaal werden ontslagen, ontstond er een gigantisch lerarentekort, dat opliep tot 3.000 leraren in 1947. Pas na een grote demonstratie werd eind jaren vijftig de wet aangepast. Dus pas 40 jaar nadat vrouwen ook stemrecht hadden gekregen, stond de politiek ook toe dat ze mochten blijven in het onderwijs. Maar het was toen al wel te laat. De krapte op de arbeidsmarkt werd alleen maar groter. De lonen in het bedrijfsleven stegen de jaren daarop flink en het onderwijs bleef achter.

Pas halverwege de jaren zestig, wederom na massale protesten uit dat onderwijs, werd het carrièreperspectief beter en het salaris verhoogd. Dat was mooi, maar weer liep de politiek achter de feiten aan.

De opwaardering van het beroep zorgde wel dat in de jaren zeventig weer meer mensen leraar wilden worden, maar dit duurde niet lang omdat in de jaren tachtig de crisis uitbrak, met flinke bezuinigingen op — alweer — het onderwijs. De lerarensalarissen werden nu verlaagd en vanwege de voorspelde leerlingdaling ontstond er een enorme werkloosheid in basis- en voortgezet onderwijs. Net afgestudeerde leraren kwamen niet meer aan de slag en het bestand vergrijsde.

Toenmalig onderwijsminister Deetman voerde een ontmoedigingsbeleid in voor lerarenopleidingen. Dat had ook effect, want de belangstelling kelderde, maar in combinatie met een toename van leerlingen zaten we eind jaren negentig weer met een gigantisch lerarentekort en alweer werkte overheidsbeleid averechts.

In 1992 waarschuwde de commissie Toekomst Leraarschap voor het achterblijvende salaris en even werd er geïnvesteerd, maar kort daarna zette het kabinet-Balkenende I de leraren jarenlang op een nullijn en omdat iedereen daarna weer een nieuwe onderwijsramp voorspelde, werd in 2007 het rapport *Leerkracht!* geschreven onder leiding van Alexander Rinnooy Kan. Die zei: we hebben geen tijd te verliezen.

Even was ook iedereen het erover eens: er moest geïnvesteerd worden in onderwijs. Dat gebeurde vervolgens ook, maar de politiek gaf met één hand en haalde geld weer weg met de andere hand, want de kabinetten-Balkenende IV en Rutte I en II zetten het onderwijspersoneel weer jarenlang op de nullijn. Het effect van vijf jaar nullijn was ook dat er meer dan anderhalf miljard bezuinigd is op de onderwijssalarissen en ook de kloof met de marktsector werd steeds groter.

Helaas is dit geen verhaal met een happy end, en is de conclusie ook duidelijk. De afgelopen 100 jaar heeft de politiek zwabberbeleid gevoerd als het gaat om het onderwijs. En dat is ook wel nodig, want als we iets kunnen voorspellen, dan is dat wel het aantal kinderen dat geboren wordt en ook het

aantal kinderen dat dus vier jaar later naar school gaat. We weten ook wat we moeten doen om het beroep aantrekkelijk te houden. Er zijn onderzoeken genoeg, feiten genoeg, daar ligt het niet aan, maar het ligt er wel aan dat waarschuwingen telkens in de wind worden geslagen. Nu staan we hier en dreigt het lerarentekort zelfs groter te worden dan Rinnooy Kan voorspelde. We hebben ook te maken met een onderwijsveld dat de politiek steeds minder vertrouwt. Ik vind dat begrijpelijk na alles wat er de afgelopen jaren is gebeurd.

Dat brengt mij bij het akkoord van vrijdag. GroenLinks vindt het positief dat er de komende twee jaar geld bijkomt. We vinden het een mooi signaal dat deze minister in een coalitie waar lang niet iedereen van mening is dat er geïnvesteerd moet worden in het onderwijs — dat mag best worden gezegd — toch geld op tafel heeft weten te krijgen, zodat er voor de komende twee jaar kan worden geïnvesteerd. Maar als het onderwijsveld stelt dat het niet genoeg is en dat men behoefte heeft aan zekerheid op de lange termijn, dan snappen wij dat ook. Want als je nu kiest voor een lerarenopleiding, wil je weten hoe het onderwijs er over vier jaar voor staat. Met incidenteel geld kun je geen structurele loonsverhoging doorvoeren. Ik hoop dat de winst van vandaag gaat zijn dat we dat met zijn allen inzien, dat het lerarentekort niet per se de schuld van één minister of één partij is, maar dat dit komt door kortetermijndenken van bewindspersonen en politieke partijen, door een politieke cultuur waarbij wordt gekeken naar de komende paar jaar en niet verder, en door economische rekenmodellen die onderwijs zien als kostenpost in plaats van als investering in onze toekomst.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u wat verdergaat met uw betoog. Tot nu toe hebben we 40 minuten spreektijd gehad, maar 80 minuten alleen aan interrupties. Ik wil dat u dit eerst afmaakt.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik vraag af hoe het zit met mijn tijd. Ik heb hem nu op 5.47 staan, terwijl ik in totaal 14 voor de eerste termijn heb. Ik geloof dat er iets niet goed is met mijn klokje.

De voorzitter:

Dat kan, maar dat komt goed, want het wordt goed bijgehouden.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Prima.

Ik hoop dat we vandaag zien dat er een taak voor ons ligt die breder is dan eigen politiek gewin, want daar heeft niemand wat aan, al helemaal niet het onderwijsveld, want daar heerst nu grote onrust. Het onderwijsveld heeft alleen iets aan politici die er met elkaar de schouders onder zetten. Een goede toekomst voor onze kinderen is niet links en niet rechts. Dat willen wij allemaal. Laten wij

daarom met elkaar afspreken dat wij de komende jaren de loonkloof gaan dichten, dat we de salarissen gaan verhogen. Daarom heb ik ook een motie geschreven waarin dit wordt uitgesproken en die ik morgen wil indienen. Ik heb inmiddels van een aantal partijen begrepen, ook van de heer Van Meenen, dat zij daarachter kunnen staan. Dat zal de heer Van Meenen straks misschien zelf ook nog wel zeggen. Dit is een oproep aan de gehele politiek om er met elkaar de schouders onder te zetten. Het is duidelijk wat er moet gebeuren om het lerarentekort op te lossen, meer waardering, een hoger salaris, een lage werkdruk.

Maar ook op korte termijn moet er meer worden gedaan, want we hebben nu al leerkrachten nodig. Daarom moeten we inzetten op zij-instromers en mensen die een onderwijsbevoegdheid hebben, maar niet in het onderwijs werken. Namens GroenLinks dring ik sinds ik Kamerlid ben aan op meer inzet op die stille reserve.

De heer Van Meenen (D66):

Voorzitter. Dank voor de gelegenheid. Ik ben het eens met mevrouw Westerveld. Ik bevestig dat ik haar analyse van het verloop door de eeuwen van het overheidsbeleid deel. Ik heb er zelf ook 40 jaar van meegemaakt. Ik wil alleen maar zeggen dat ik haar oproep deel en dat ik ook wil dat wij morgen als Kamer uitspreken dat het bedrag van 460 miljoen bij de volgende verkiezingen gewoon structureel wordt, zodat de mensen in het onderwijs daarop kunnen rekenen. Ik hoop dat dit heel breed wordt gesteund, in ieder geval wel door D66.

De voorzitter:

Dat is duidelijk. De heer Heerema.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik heb een andere vraag. Mevrouw Westerveld geeft een mooi historisch overzicht van politiek en onderwijs, niet mooi in de zin van wat erin staat, maar wel goed verwoord. In het onderwijs gebeurt ook van alles en ook daar zitten oorzaken van het lerarentekort. Ik hoor mevrouw Westerveld daar helemaal niet over. Ik heb het dan over de leraren die in juli worden ontslagen en in september weer worden aangenomen, en besturen die alleen maar tijdelijke contracten geven en vervolgens van de leraren af zijn. Ook daar zitten oorzaken voor het lerarentekort. Ik vraag mevrouw Westerveld in hoeverre zij dat meeweegt in haar verhaal. Wat is de rol van het onderwijs zelf voor het lerarentekort?

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik kom daar nog op terug in mijn betoog, maar als de heer Heerema dit aan mij vraagt, heeft hij de afgelopen onderwijsdebatten misschien niet heel goed opgelet. We hebben verschillende voorstellen gedaan om dat aan te pakken. Ik heb onlangs nog samen met de heer Van Meenen een motie aangenomen gekregen, die zegt: we moeten er echt voor zorgen dat mensen voor het onderwijs behouden blijven. Dus we hebben de minister gevraagd om daarover afspraken te maken met de

werkgevers. Ik heb al vaker voorstellen gedaan om duidelijke afspraken te maken over de financiële reserves van schoolbesturen en samenwerkingsverbanden. We hebben een aantal keren ertoe opgeroepen om de zij-instroom te bevorderen. We hebben een aantal keren opgeroepen ...

De voorzitter:

En al die dingen had meneer Heerema moeten weten. Meneer Heerema.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik kan hier een stapel met voorstellen tevoorschijn halen, maar wij hebben al heel veel gezegd en gedaan.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ja, voorzitter, dat klopt. Dit verhaal over de historie is dan wat uitgebreider dan wat mevrouw Westerveld normaal gesproken vertelt, maar ik had het zo logisch gevonden om ook de rol van de schoolbesturen daarin mee te nemen, omdat het niet eenzijdig om politiek en onderwijs gaat, maar er in de onderwijswereld zelf ook van alles gebeurt.

De heer Rog (CDA):

Veel van die plannen kennen we. Sommige plannen steunen we en over andere denken we verschillend. Mevrouw Westerveld had het over de stille reserves. Ik zou haar dan ook de vraag willen stellen of zij daaraan de consequentie wil verbinden dat wij proberen om van bevoegde leraren die thuiszitten de bovenwettelijke werkloosheidsuitkering, die soms wel tien jaar duurt, af te bouwen en om te buigen naar salaris, zodat we het onderwijs weer aantrekkelijker maken.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik ken die oproep van de heer Rog, die doet hij vaker. Natuurlijk kan ik daar een eind in meegaan, maar het is vooral wel een afspraak die werkgevers en werknemers aan de cao-tafel moeten maken. Ik vind het ook echt aan hen om verder te praten over de vraag hoe het nu precies zit met allerlei bovenwettelijke uitkeringen die het onderwijs heeft. Ik wil er wel aan toevoegen dat de afgelopen jaren natuurlijk al heel veel is teruggedraaid van allerlei regelingen voor onderwijspersoneel. Het is dus al soberder gemaakt.

De heer Rog (CDA):

Er is niet veel teruggedraaid. Er gaat 400 miljoen euro om alleen al in de bovenwettelijke regelingen. Dus niet de gewone regelingen, maar de bovenwettelijke regelingen. Daar is 30 miljoen van versoberd. Dat is dus al heel veel geld, alleen al in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Het gaat om 350 miljoen aan werkloosheidsuitkering en 180 miljoen euro aan bovenwettelijke regelingen, die we gewoon kunnen aanwenden. Ik vind het een beetje een formalistische insteek om

te zeggen: daar gaan de sociale partners over. Wij hebben ook een verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat geld voor onderwijs in de klas terechtkomt. Dat vindt mevrouw Westerveld ook als het gaat om besturen die het op de plank hebben liggen, met het CDA. Wij willen daar ook vanaf. Maar dan vraag ik haar ook om mee te doen en te zeggen dat wij dit soort regelingen echt moeten ombuigen.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Als we even kijken naar waarom mensen voor een bepaald beroep kiezen, dan is het salaris voor een deel van belang, maar ook allerlei andere regelingen die het werk aantrekkelijk kunnen maken. of de periode na het werk. Daarom vind ik dat we wel moeten uitkijken met zeggen: we kunnen heel makkelijk allerlei bovenwettelijke regelingen helemaal afbouwen. Ik vind dat primair iets wat op de onderhandelingstafel ligt van de cao-partners.

De voorzitter:

Gaat u verder, mevrouw Westerveld.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik was gebleven bij het feit dat er nu wat moet gebeuren, omdat we nu leerkrachten nodig hebben bij de stille reserve. Daar heb ik vaker een punt van gemaakt. Volgens de laatste cijfers die wij kennen, zijn er maar liefst 83.000 mensen met een onderwijsbevoegdheid die niet in het onderwijs werken. Sommige mensen willen best terug, maar twijfelen nog, onder andere vanwege de vele contracten die het onderwijs kent. Wij zouden willen vragen of de minister kan nadenken over een terugkeergarantie, zodat mensen die nu naar het onderwijs stappen, een terugkeergarantie krijgen bij hun huidige baan, zoals politici ook politiek verlof kunnen krijgen. Kan de minister dit misschien regelen voor ambtenaren, maar is hij ook bereid om met werkgevers om tafel te gaan om aan te geven: dit is een gezamenlijk probleem? Wil hij bekijken of er ook met grote werkgevers is af te spreken dat er een terugkeergarantie komt als mensen besluiten — met een bevoegdheid, zeg ik erbij — dat zij in het onderwijs willen werken? Zou de minister de stille reserve persoonlijk kunnen benaderen? Dat heb ik vaker gevraagd in debatten. VWS doet dat ook en benadert daartoe verpleegkundigen. Kunnen we dat in het onderwijs ook gaan doen?

De zij-instroomregeling is een mooi succes als je kijkt naar het aantal mensen dat instroomt. In het Onderwijsblad las ik afgelopen zaterdag dat hun aantal sinds 2017 is verdriedubbeld, maar hoe zit het met de uitval? Want daar hoor ik alarmerende verhalen over. Kan de minister de subsidiepot structureel ophogen? Is hij ook bereid om te kijken naar de hoogte van de subsidie? We merken nu dat er vooral meer tijd nodig is voor juist de inval en de begeleiding van nieuwe docenten. Ook daar is er veel uitval. Is het een oplossing om die subsidie wat op te hogen zodat er meer geld is juist voor begeleiding?

Daarnaast moet er nog meer gebeuren. Daar wezen de collega's terecht op. Het is bijvoorbeeld ronduit schandalig dat het aantal tijdelijke contracten in het onderwijs voor docenten maar ook voor

onderwijsondersteuners is toegenomen in de afgelopen jaren. Ik vind het niet uit te leggen dat in een tijd van grote tekorten docenten voor de zomervakantie worden ontslagen en dan na de zomervakantie weer opnieuw mogen solliciteren. Dat is gewoon niet uit te leggen. Waarom hoor ik ook nog steeds dat onderwijsuitzendbureaus leraren weghalen bij scholen om ze dan vervolgens voor het dubbele tarief weer aan te bieden? Dat is ook niet uit te leggen. Hoe kan het dat tijdens de crisisjaren en daarna de bankrekening van veel schoolbesturen fors is gegroeid, terwijl leraren aan de kant werden gezet en steeds meer mensen die in het onderwijs werken een tijdelijk contract kregen? Hoe kan het ook dat samenwerkingsverbanden steeds meer geld op de plank hebben liggen? We kennen het stelsel van passend onderwijs nu vijf jaar. Het aantal thuiszitters groeit, maar de financiële reserves van samenwerkingsverbanden groeien ook. Dat is niet uit te leggen. Niet aan mij, niet aan de collega's in deze zaal en al helemaal niet aan ouders en kinderen die nu geen passend onderwijs krijgen of thuis zitten. Die gezamenlijke reserves bedragen inmiddels 260 miljoen euro.

Gaat de minister aan de slag met de enorme administratieve druk? Ik schetste eerder het verhaal van een kind dat een aangepaste stoel nodig had. Dat duurde een paar maanden na inspanningen van de school, de orthopedagoog, de gemeente, het UVW en niet te vergeten de ouders en de leraar. Inmiddels is dat traject duurder geworden dan de stoel zelf. Ook van dat soort zaken moeten wij in het onderwijs af, want die frustreren.

Bovendien verplaatst het probleem zich ook naar de jeugdzorg. Als woordvoerder jeugdzorg word ik wekelijks geconfronteerd met heel schrijnende verhalen van jongeren die hulp nodig hebben, die niet voldoende aandacht krijgen en die op wachtlijsten staan waardoor ook hun problemen steeds maar groter worden. Het geldt ook andersom. We zien dat ook scholen worden geconfronteerd met problemen in de jeugdzorg, bijvoorbeeld na scheiding van ouders of kindermishandeling. Kan de minister meer doen om scholen en leerkrachten daarbij te ondersteunen?

Voorzitter. Ik sta hier vandaag ook als woordvoerder hoger onderwijs. Ik zie dat het hoger onderwijs stelselmatig de dupe is van het kortetermijnbeleid. Het kabinet is bijvoorbeeld van plan om geld binnen universiteiten te herverdelen. Tientallen miljoenen worden verplaatst van alfa- en gammafaculteiten en medische faculteiten naar bèta en techniek. Daarmee wordt geld weggehaald bij opleidingen waar de studentenaantallen het allerhoogst zijn en bij opleidingen waar mensen nu omvallen vanwege de werkdruk. Het hoger onderwijs is wat dat betreft niet anders dan het funderend onderwijs. Bijna twee derde van het wetenschappelijk personeel geeft nu al aan dat zij het psychisch en fysiek niet meer aankunnen. Ik wil de minister vragen welke langetermijneffecten deze herverdeling heeft. Wat bedoelde de minister met de eigen classificatie dat deze herverdeling quick en dirty is uitgevoerd? Is de minister bereid om gezamenlijk met de Tweede Kamer naar voorstellen te kijken om het verbeteren?

Ik zei al dat ik bij mijn andere portefeuille jeugdzorg ook de problemen zie. Daar zien we ook het belang van mensen die een alfa-, een gamma- of een medische studie hebben afgerond. Zij moeten ook jongeren met complexe zorgvragen beter helpen. Dat kunnen we gewoon niet doen zonder goed opgeleide zorgverleners. Ik wil de minister ook vragen of zij het met GroenLinks eens is dat de alfastudies, gammastudies en medische studies van enorme toegevoegde waarde zijn, juist voor dit

soort vraagstukken. Is de minister bereid om alvast een voorschot te nemen op het aangekondigde investeringsfonds om geld vrij te maken voor alfa-, gamma- en medische wetenschappen?

We leven in een tijd van gigantische rijkdom. De beurs, de AEX-index eindigde gisteren op de hoogste slotstand in achttien jaar tijd. De economie draait op volle toeren. Er is een begrotingsoverschot van 11 miljard. De overheid kan gratis lenen en rijke mensen worden steeds rijker. Toch werd mijn fractie onplezierig verrast door de studierenteverhoging. Deze is gelukkig nu nog van de baan vanwege politieke oppositie en vanwege massale oppositie uit het veld, maar heeft wel haar weg gevonden op de OCW-begroting van het jaar 2026. Vanaf dat jaar staan de geraamde opbrengsten van deze maatregel als technische bezuiniging ingeboekt. Dat is raar, want de opbrengsten van de studierenteverhoging zouden nooit ten goede zijn gekomen aan het onderwijs, maar nu de verhoging niet doorgaat, worden de geraamde opbrengsten wel ten laste gebracht van de onderwijsbegroting. Dat vinden wij niet uit te leggen. Daarom heb ik voor de verandering geen vraag aan de minister maar wel aan de collega-Kamerleden. Die vraag is: zijn jullie, zijn wij, bereid om deze toekomstige taakstelling in de eerstvolgende formatie direct te schrappen? 2026 lijkt nog ver weg, maar als ik iets heb geleerd van onderwijspolitiek en als er iets blijkt uit mijn inbreng, dan is het wel dat we ons juist moeten bezighouden met de lange termijn.

Voorzitter. Ik heb nog één punt. Dat gaat in brede zin over jongeren er in het algemeen bij betrekken, want in de hele samenleving is het een probleem dat er veel te veel over jongeren wordt gepraat en veel te weinig met jongeren. We zien dat ook terug in de ondersteuning van jongerenorganisaties. We verwachten daar heel veel van, maar aan de andere kant moeten ze het doen met een fooi. Daarnaast is het opvallend dat een jongere ingeschreven moet staan voor een instelling van hoger onderwijs om in aanmerking te komen voor een landelijke beurs. Ik zou de minister willen vragen of het een idee is om dat te verbreden, zodat veel meer jongeren actief kunnen worden. Zou de minister eens in contact willen gaan met de verschillende jongerenorganisaties over de facilitering en de vergoedingen, en over de vraag of dit genoeg is voor het vele werk dat we van ze verwachten?

Voorzitter, ik wil afsluiten. Mijn pleidooi is helder: laten we het onderwijs weer met elkaar zien als een investering; laten we investeren in de lange termijn, en laten we dus niet alleen maar kijken naar de komende paar jaar. Mijn fractie vindt dat onze leraren en onze kinderen duidelijkheid op de lange termijn verdienen.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Wiersma.

De heer Wiersma (VVD):

Ik ben blij met die laatste oproep, want die ligt in het verlengde van wat ik vroeg. Ik heb ook het onderzoek gezien van de NJR. Veel mensen doen geen bestuurswerk meer. Maar het gaat niet alleen om bestuurswerk. Het is natuurlijk breder dan dat. Wat zouden we nog meer kunnen doen? Zijn er

voorstellen van GroenLinks om ervoor te zorgen dat de regels duidelijk zijn en de bekendheid groter wordt?

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Je hebt natuurlijk verschillende fondsen. Op de universiteiten en de hogescholen zelf heb je het Profileringsfonds, waar de heer Wiersma het in zijn bijdrage over had. Je hebt ook landelijk een aantal bestuursbeurzen en vergoedingen die bijvoorbeeld vanuit het ministerie van Onderwijs worden gegeven. Ik vind dat er op beide vlakken meer kan gebeuren. Er zitten enorme verschillen tussen de vergoedingen en de facilitering van studenten op hogescholen en universiteiten. Dus wat mij betreft zorgen we ervoor dat er óf meer duidelijkheid komt óf dat we jongeren veel meer mee laten praten over hoe die vergoedingen precies worden verdeeld.

De heer Wiersma (VVD):

Ik snap de oproep om dat te harmoniseren en om meer gelijkheid te krijgen in de normbedragen die je ontvangt als je een beurs krijgt, zodat het niet uitmaakt of je bestuurswerk doet op de ene hogeschool of vrijwilligerswerk op de andere hogeschool. Die oproep snap ik. Tegelijkertijd heb ik ook gezien dat er naast het Profileringsfonds een hele rij ondersteuning is vanuit andere organisaties. Ik ben benieuwd naar het antwoord van de minister op de vraag hoe we daar meer bekendheid aan kunnen geven.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik ook.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Westerveld. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van den Berge namens de fractie van GroenLinks.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Voorzitter. Ik zie tien minuten staan, maar volgens mij had ik zeven minuten doorgegeven. Of hebben we tijd over? Nee. Oké, dank u wel. Ik wil niet in de war raken.

Dank u wel, voorzitter. In de zeventiende eeuw kwam de Russische tsaar Peter de Grote naar Nederland om te leren hoe hij schepen moest bouwen. In die tijd moest je in Nederland zijn als je een ambacht wilde leren. Of het nou ging om schepen bouwen, aderlaten of kiezen trekken: Nederland was dé plek om te zijn. Nu zal ik de laatste zijn om alles op te hemelen wat er in de zeventiende eeuw in Nederland gebeurde, maar respect en waardering voor het ambacht is toch wel iets wat we beter met elkaar hadden mogen behouden. Want hoe anders is het nu. Tot voor kort noemden we mensen die beroepsgericht opgeleid zijn in Nederland nog "deelnemers aan het mbo". GroenLinks juicht toe dat we nu over "studenten" spreken. Dat is een belangrijke stap vooruit in het

gelijktrekken van de rechtspositie van mbo-studenten en studenten in het hoger onderwijs. Maar daarmee zijn we er nog niet. Ik heb het hier al vaker gezegd in debatten over het mbo en over het onderwijs: het is dankzij de mbo-opgeleiden dat wij hier vandaag staan, dankzij de fietsenmaker, de automonteur en de treinmonteur. Zonder hen hadden wij hier vandaag niet gestaan en hadden wij dit debat niet kunnen voeren. Ik hoor vaak van mbo-studenten en -docenten dat zij die waardering missen. Wij hebben het met elkaar zo vaak over andere onderwijssectoren, wat heel begrijpelijk is gezien de grote problemen daar en de actualiteiten, maar we hebben het niet vaak genoeg met elkaar over het mbo. Mijn fractie zou daar graag verandering in brengen, en ik wil dan ook de waardering voor de praktisch opgeleide mensen namens GroenLinks hier uitspreken.

Als ik naar de begroting kijk, valt me één ding op: het middelbaar beroepsonderwijs gaat erop achteruit. We hebben er in het wetgevingsoverleg over het begrotingsonderzoek al met de minister over gesproken. Het heeft deels te maken met het dalende aantal studenten in het mbo, maar het heeft ook wel degelijke met bezuinigingen te maken. Tekorten bij bijvoorbeeld het DUO worden verhaald op het mbo. Ik zou de minister willen vragen waarom ze daarvoor heeft gekozen. Waarom is ervoor gekozen om tekorten in de begroting te verhalen op het mbo? Graag een reactie.

Voorzitter. Het is positief dat we binnenkort komen te spreken over een wetsvoorstel dat de rechtspositie van mbo-studenten verder gaat versterken. Ik had het daar al even over. We gaan dan ook formeel in de wet vastleggen dat we over "studenten" gaan spreken. GroenLinks vindt dat een positief voorstel. We vinden het ook positief dat er met die wet een mbo-studentenfonds komt waaruit bijvoorbeeld mbo-studenten die zwanger raken of studenten met een chronische ziekte ondersteund kunnen worden. We vragen ons wel af of het bedrag van voorlopig 10 miljoen dat nu voor het mbo-studentenfonds is gereserveerd voldoende is voor de grote ambities die in het wetsvoorstel staan. Mijn collega Westerveld had het er al even over.

Wij zouden graag de zeggenschap willen uitbreiden. Die zou niet alleen voor het hoger onderwijs moeten gelden, maar zou ook veel sterker in het mbo verankerd moeten worden. Dat vraagt er wel om dat mbo-studenten die bijvoorbeeld in een studentenraad aanschuiven een goede financiële ondersteuning krijgen om dat fulltime te kunnen doen. Die ambitie zit in het wetsvoorstel, maar ik vraag me af of de gereserveerde middelen voldoende zijn. We komen nog over het wetsvoorstel te spreken, maar ik zou graag ook in dit debat een reactie van de minister horen. Als het antwoord op die vraag "nee" is, dan zullen we toch moeten kijken of we er op de een of andere manier geld voor vrij kunnen maken.

Voorzitter. Waardering gaat ook over het toekomstperspectief dat wij als politiek bieden aan de praktisch opgeleiden in Nederland. Als ik heel eerlijk ben, word ik niet erg optimistisch van het perspectief dat wij bieden. Als ik bijvoorbeeld kijk naar de verschraving in de publieke sector, als ik kijk hoe we omgaan met politieagenten, verpleegkundigen en andere praktisch opgeleiden in de publieke sector, dan laat dat nog wel te wensen over. Salarissen zijn laag, de werkdruk is hoog en de politiek is nogal eens wispelturig. Dan weer wordt er bezuinigd, dan weer wordt er geïnvesteerd. Het bieden van toekomstperspectief vraagt om het maken van keuzes.

Terwijl de economie aantrekt zien we toch dat de inkomensverschillen dreigen op te lopen. Het zijn niet de praktisch opgeleiden die van de economische groei profiteren, in ieder geval in veel gevallen niet. Graag ook op dit punt een reactie van de minister.

Voorzitter. Dan ga ik naar stagediscriminatie. In elk debat over middelbaar beroepsonderwijs begin ik over stagediscriminatie. Niet omdat ik denk dat de minister dit niet op het netvlies heeft, of dat zij het niet belangrijk genoeg zou vinden. Ik zie dat de minister dit probleem aanpakt en ik weet dat veel collega's in de Kamer dit ook willen aanpakken. Ik begin er wel elke keer weer over, omdat ik het probleem zo groot en zo belangrijk vind. Tot nu toe hebben alle aanmoedigingen die ik in debatten heb gedaan geholpen en zie ik dat de minister daardoor met voorstellen komt, en vandaag wil ik ook weer een voorstel doen om er extra kracht bij te zetten. Ik zou de minister willen vragen of het een idee zou zijn om diversiteitscoaches in te stellen op mbo-instellingen: laagdrempelige personen die studenten die zich gediscrimineerd voelen kunnen helpen, maar die ook jongeren die het moeilijk vinden om een stageplek te vinden kunnen helpen om bijvoorbeeld een sollicitatiebrief te schrijven en om die stageplek te vinden. Graag een reactie van de minister. Wil zij dat serieus gaan bekijken?

Voorzitter. Dan ga ik van het middelbaar beroepsonderwijs nog even naar het wetenschapsbeleid. Ik zie dat er een interruptie komt. Wilt u dat nu doen, want ik ga over naar het wetenschapsbeleid.

De voorzitter:

Ja, dat is goed. Gaat het over het voorgaande? Ja. Een korte interruptie van de heer Wiersma.

De heer Wiersma (VVD):

Ja, mijn interruptie gaat over het mbo en eigenlijk over het burgerschapsonderwijs. Vanmorgen heeft de inspectie aangekondigd daar extra onderzoek naar te doen, ook naar aanleiding van discussies over islamitisch onderwijs en dingen die daar geleerd worden die eigenlijk het daglicht niet kunnen verdragen. Ik hield een pleidooi om ook het onderdeel burgerschap mee te tellen in de slaagzakregeling en om dat dus echt serieus te nemen, en wel zodanig dat het essentieel is voor je diploma. Kan GroenLinks dat voorstel steunen?

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Ik zou dan wel heel precies naar het voorstel moeten kijken, maar mijn eerste reactie is niet per se positief. Ik denk dat we heel erg moeten oppassen met het opleggen van allerlei extra verplichtingen aan mbo-instellingen. We zouden echt moeten kijken naar wat de kern is van een goede op de praktijk gerichte opleiding. Wat is er nodig om een vak te leren, zodat je dat vak goed kunt uitvoeren? Mijn eerste reactie is dus niet zo positief, maar ik ben uiteraard graag bereid om serieus naar het voorstel te kijken.

De heer Wiersma (VVD):

Dit was het voorstel, dus dan zegt u nee. Er is namelijk veel over te doen. Burgerschap is belangrijk. We verwachten er ook veel van. We willen ook dat dat het de juiste inhoud bevat. Daar is veel discussie over. Volgens mij kan je het echt op de agenda zetten als je zegt: het is zo belangrijk voor ons dat we dat wat we mensen meegeven voordat zij de samenleving ingaan, ook willen examineren en essentieel willen laten zijn voor het diploma. Als u zegt dat u daarover wilt nadenken, dan snap ik dat. Ik zou het dan interessant vinden om de vraag te stellen of de inspectie, wanneer zij naar dat burgerschapsonderwijs kijkt, ook kan kijken of het meenemen daarvan in de slaag-zakregeling ertoe kan bijdragen dat we het burgerschapsonderwijs beter maken. Ik hoop dat u die vraag met mij wil stellen.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Ik kijk altijd heel serieus naar voorstellen van collega's en zeker naar onderzoeken van de inspectie. Ik wil wel vooraf zeggen dat ik vind dat we heel terughoudend moeten zijn met het opleggen van allerlei verplichtingen aan mbo-instellingen, zoals we dat bijvoorbeeld ook met de rekentoets gedaan hebben. Instellingen hebben heel veel rekendocenten opgeleid, maar nu zeggen we weer: misschien moeten we die rekentoets toch niet doen. We moeten wel heel bewust de keuze maken welke verplichtingen we aan instellingen willen opleggen en welke niet en wat echt nodig is om een goed vak te leren. Dat is dus mijn antwoord op de vraag van de heer Wiersma.

De heer Bisschop (SGP):

Dat zijn treffende woorden: we moeten heel voorzichtig zijn met het opleggen van allerlei zaken die er niet per se toe bijdragen dat iemand een goed vak leert. Ik vroeg mij af hoe ik de gedachte om een diversiteitscoach aan te stellen moet zien. Wat is dat voor een figuur? Dat wil GroenLinks dus wel opleggen aan mbo-scholen. Dat moet laagdrempelig, maar betekent dat dan een motie van wantrouwen in de richting van de vertrouwenspersonen en de klachtencommissie?

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dat laatste zeker niet. Wat wij met die diversiteitscoach willen doen is echt iets heel anders dan een toets verplicht stellen. Het voorstel voor die diversiteitscoach gaat natuurlijk niet over het curriculum of over wat we zouden willen verplichten aan toetsen, maar over hoe je studenten helpt en begeleidt. Wij horen vaak van studenten met een biculturele achtergrond, met een niet-westerse achternaam dat zij zich gediscrimineerd voelen, maar dat ze terughoudend zijn om naar een vertrouwenspersoon of een docent toe te stappen omdat ze bang zijn om in een slachtofferrol terecht te komen of gedrukt worden, of omdat ze bijvoorbeeld niet hard kunnen maken dat ze gediscrimineerd zijn. Dat is in veel gevallen ook moeilijk hard te maken. De diversiteitscoach wordt een laagdrempelig aanspreekpunt voor personen die zich gediscrimineerd voelen of die om andere redenen moeite hebben om een stageplek te vinden, zodat ze daar hulp bij kunnen krijgen. Ik heb de minister gevraagd daar serieus naar te kijken en daar onderzoek naar te doen. Ik heb niet gezegd: we gaan vandaag regelen dat we dat overal gaan verplichten. Dat zou ik onverstandig vinden, maar ik denk dat het wel een interessant idee dat we serieus moeten bekijken, omdat je daar een aantal hele grote problemen, waaronder stagediscriminatie, waarschijnlijk mee kan oplossen of omdat je zo in ieder geval een bijdrage aan de oplossing kan leveren.

De heer Bisschop (SGP):

Maar dan maak je de wirwar van allerlei regelingen voor het mbo toch alleen nog maar groter? Is het dan niet slimmer om te kijken naar de bestaande structuren en naar de vraag of we die mogelijk kunnen versterken? Dan kom je volgens mij echt bij de vertrouwenspersoon uit en eventueel bij een klachtencommissie. Dat is wettelijk al geregeld. Is dat niet slimmer in plaats van er nog weer een topje bovenop te doen? Dat helpt toch niet?

De heer Van den Berge (GroenLinks):

We doen er juist geen topje bovenop. We hebben heel serieus gekeken naar alles wat er nu al is. We waarderen ook alle initiatieven die er zijn, zoals het meldpunt stagediscriminatie bij de SBB, maar we zien wel dat die vaak moeilijk toegankelijk zijn voor studenten die zich gediscrimineerd voelen. Ze zijn hoogdrempelig. Wat wij nu juist doen, is niet een topje erbovenop. Wij proberen een functie, een persoon in het leven te roepen die dicht bij de student staat en bij wie de student terecht kan om de hulp te vragen en te krijgen die hij of zij nodig heeft. Dat is wat we doen.

De voorzitter:

De heer Bisschop, tot slot.

De heer Bisschop (SGP):

De intentie waardeer ik, maar wat dit voorstel tot gevolg heeft, is vergroting van de wirwar van allerlei regeltjes waar een school mee opgezadeld wordt. Dat zou ook GroenLinks niet moeten willen. Ik zou het in een andere richting zoeken, maar dat is uiteraard aan GroenLinks zelf.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Ik herken totaal niet hoe dit de wirwar aan regels zou vergroten. Wij zeggen: kijk of je zo'n persoon in het leven kan roepen, juist een persoon die de studenten kan helpen om een weg te vinden in de wirwar van regeltjes, meldpunten en wetgeving. Dat proberen we te doen om het voor de studenten makkelijker te maken. Ik vraag de minister om daar serieus naar te kijken en een onderzoek te doen. Ik snap de bezwaren eerlijk gezegd niet zo goed op voorhand. Maar goed, daar gaan collega's uiteraard zelf over.

Voorzitter. Dan ga ik nu verder met het wetenschapsbeleid. Ik had het er al even over in een interruptiedebat met collega Wiersma. Het baart GroenLinks zorgen dat we steeds vaker van wetenschappers horen dat ze hun heil in het buitenland gaan zoeken, omdat ze het gevoel hebben dat ze in Nederland niet de ruimte krijgen om vrij en fundamenteel onderzoek te doen en hun nieuwsgierigheid te volgen. Zelfs budgetten die wij hier misschien labelen als "vrij" en "ongebonden", zoals het budget in de Nederlandse wetenschapsagenda, worden nog steeds aan vrij strikte formats verbonden. Wetenschappers zeggen: geef ons meer ruimte om onze eigen nieuwsgierigheid, om ons

eigen talent en om onze eigen krachten te volgen. Hoe kijkt de minister tegen die geluiden aan? Ziet zij mogelijkheden om binnen bestaande onderzoeksbudgetten, zoals in de Nederlandse wetenschapsagenda, meer ruimte te bieden voor wetenschappers om dat zelf in te vullen? Ziet zij ook met het oog op de toekomst, bijvoorbeeld met het ophanden zijnde investeringsfonds, mogelijkheden om meer geld vrij te maken voor fundamenteel, vrij onderzoek?

Voorzitter, ik rond af. Als we internationaal voorop willen blijven lopen, moeten we weer waardering krijgen voor het ambacht, voor beroepsgericht opgeleiden en voor onze toonaangevende wetenschappers. Zonder hen geen bloeiende economie, geen sterke publieke sector, geen innovatieve kenniseconomie. Ik hoop dat we dat betreft stappen voorwaarts kunnen zetten.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van den Berge. Dan geef ik nu het woord aan de heer Rog namens het CDA. Of toch niet, want er is behoefte aan een hele korte schorsing van twee minuten. Het spijt me, meneer Rog. We gaan na twee minuten verder. Er wordt veel gedronken daar in vak-K!

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De voorzitter:

Ik geef het woord aan de heer Rog namens het CDA.

De heer Rog (CDA):

Voorzitter, sta mij toe dat ik begin met uitspreken dat ik er enorm van geschrokken ben dat onze collega Beertema er niet kan zijn. Ik wil hem namens mijn fractie van harte beterschap en hem en zijn vrouw alle sterkte wensen.

Mevrouw de voorzitter. Ons onderwijs is zo goed als de leraar in de klas. Ik wil dan ook beginnen met al die leraren die zich iedere dag inzetten en zoveel waarde hebben voor onze kinderen, een groot compliment te maken. Het is dan ook niet minder dan terecht dat dit kabinet investeert in het verminderen van de werkdruk en het verhogen van de salarissen van leraren. Zo wordt het leraarschap weer aantrekkelijker en krijgen onze kinderen ook in de toekomst goed onderwijs.

Om de werkdruk te verlichten, was al 330 miljoen structureel beschikbaar. Schoolleiders en lerarenteams beslissen zelf op schoolniveau hoe ze die middelen inzetten. Dat wordt zeer gewaardeerd en dat geld zal verder worden opgehoogd. Er was al 270 miljoen euro om de salarissen

van leraren in het basisonderwijs te verhogen en zo het verschil met leraren in het voortgezet onderwijs in ieder geval een stapje kleiner te maken. Bovenop deze investeringen komt nu nog eens een keer 460 miljoen euro incidenteel beschikbaar. Dat geld komt ontzettend goed van pas, bijvoorbeeld voor de begeleiding van zijinstromers en het verhogen van de werkdrukkiddelen. Uiteindelijk zullen die werkdrukkiddelen structureel opgehoogd worden tot 430 miljoen euro, ieder jaar opnieuw. Ieder jaar is de beslissing over waaraan dat geld uitgegeven wordt, aan de schoolteams, de leraren en de schoolleiders.

De voorzitter:

Mevrouw Van den Hul, een korte vraag.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ja, heel kort. Ik heb dezelfde vraag net aan de VVD gesteld. Die was daar heel duidelijk over: "Wij kiezen nu niet voor structureel". De minister is daar duidelijk over: "Er is nu geen geld". Ik stel dezelfde vraag nu dus aan het CDA: wat is ervoor nodig om wel te praten over nu, dus niet over morgen of volgend jaar maar over nu structureel geld om de problemen in het onderwijs, waaronder het lerarentekort en de loonkloof, aan te pakken?

De heer Rog (CDA):

Dit kabinet heeft 1,9 miljard euro structureel geïnvesteerd in onderwijs en doet daarbovenop nu 460 miljoen euro erbij. Ik ga hier nu geen beloftes doen over de toekomst. Ik heb de Partij van de Arbeid in 2012 een structurele belofte zien doen in het verkiezingsprogramma. Ze kwam aan de macht met mevrouw Bussemaker als minister van Onderwijs. Er zou 600 miljoen structureel bij komen. Het werd nul euro. Dit kabinet investeert structureel in onderwijs, heel veel geld, en daar komt nu nog extra geld incidenteel bij. Daar ben ik hartstikke trots op en dat is het.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ook de heer Rog wil graag terugblikken. Dat doe ik dan ook nog maar eventjes, want zoals ik net al zei, was het in de vorige kabinetsperiode crisis. Toen stonden er geen miljarden begrotingsoverschotten op de bank. Nog eventjes een correctie naar aanleiding van een eerdere uitwisseling over die nullijn: die nullijn is onder het vorige kabinet juist opgelost. In 2015 zijn leraren weer van die nullijn af gehaald. Dat betreft dat punt, maar de heer Rog ziet hier ook een volle publieke tribune. We hebben de beelden gezien uit Amsterdam en er zijn door het hele land tienduizenden leraren op de been. Die gaan niet zomaar de straat op. Die gaan niet de straat op omdat ze vinden dat het goed is zo. Die gaan niet voor de lol de straat op. Die staan hier niet te staken omdat ze het hier zo gezellig vinden. Die zijn aan het staken omdat er niet incidenteel maar structureel geld nodig is. Dus ja, er is een stap gezet. Dat is heel erg belangrijk. Daar is iedereen het hier over eens, maar mijn vraag is nogmaals: wat is er voor het CDA nodig om ook te kijken naar structurele in plaats van incidentele oplossingen voor de grote problemen die er zijn?

De heer Rog (CDA):

Het is waar: het lerarentekort is allang bekend. In 2008 was ik bij een conferentie waarin werd aangegeven dat 100.000 leraren nodig zouden zijn in het jaar 2015. Uiteindelijk bleken dat er minder te zijn, maar we hebben nu wel een lerarentekort en dat zagen we al jaren aankomen. In de afgelopen twaalf jaar zaten wij acht jaar met een Partij van de Arbeid-minister van Onderwijs. Waarom is er toen niets gedaan? Dit kabinet zet stappen. Dit kabinet is structureel bezig met het aanpakken van het lerarentekort. Ik zal in mijn bijdrage binnen de begroting van Onderwijs naast die structurele extra investeringen, naast de incidentele investeringen, komen met concrete ideeën om dat lerarentekort verder terug te brengen.

De voorzitter:

Tot slot, mevrouw Van den Hul.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Wij hebben een aantal heel concrete suggesties gedaan, niet alleen nu. Wij hebben dat uit deze hoek van de Kamer geregeld gedaan. Er ligt nu een aantal prachtige Partij van de Arbeid-amendementen. Ik nodig de heer Rog graag uit om daar onder te gaan staan als het onderwijs hem echt zo warm aan het hart gaat als hij zegt. De tribune zit hier niet voor niets vol, zeg ik nog maar eens.

De heer Rog (CDA):

Dat is waar en dat herken ik ook. Er is jarenlang sprake geweest van stilstand en het laatste structurele wat de Partij van de Arbeid heeft gedaan, is dit kabinet op te zadelen met een tekort van 0,5 miljard euro.

De heer Kwint (SP):

Deze historische bespiegelingen zijn de heer Rog van harte gegund, maar ik wil het graag over de toekomst hebben. Ja, er komt inderdaad geld bij, zeker. Maar wij zien in de prognoses dat het lerarentekort in de komende jaren nog steeds zal toenemen. Al dat partijpolitieke gehakketak lezen de mensen maar terug in de Handelingen van tien jaar geleden. De vraag is nu wel de volgende. Op het moment dat u een groot maatschappelijk probleem constateert, dat onderstreept en ziet dat dat probleem groter wordt ondanks de extra investeringen van het kabinet, dan kunnen wij hier toch niet ophouden?

De heer Rog (CDA):

Nee, en daarom zijn wij hier bij elkaar om de begroting te behandelen en met concrete ideeën te komen. Die heb ik.

De heer Kwint (SP):

Die heb ik gezien, onder meer een heel goed voorstel over onderwijsassistenten. Dat kwam me zelfs nog enigszins bekend voor. Maar als wij bij de grote omvang van het lerarentekort zien dat het alleen maar erger wordt, dan redden wij het toch niet met alleen maar een voorstel voor een paar onderwijsassistenten, hoe belangrijk ook? Dan moeten wij toch ook durven kijken naar die langetermijnoplossingen en naar bijvoorbeeld het wel degelijk wegnemen van die loonkloof?

De heer Rog (CDA):

Dat is ook waar en dat is de reden waarom het kabinet daartoe een eerste stap heeft gezet. Ik zal in mijn termijn met een aantal voorstellen en maatregelen komen om ook daar een bijdrage aan te kunnen leveren. Voorzitter, als u mij toestaat, want ik wil er wel even de tijd voor hebben om dit neer te zetten?

De voorzitter:

Ja, want u bent eigenlijk nog maar net begonnen.

Meneer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):

Ik heb een heel korte vraag. Is de heer Rog bereid om het bedrag dat de AOb heeft genoemd, 4 miljard, als uitgangspunt te nemen bij het spreken over die structurele bijdrage? Zullen wij dat als uitgangspunt nemen en dan kijken waar we uitkomen?

De heer Rog (CDA):

Nee, dat lijkt me geen goed voorstel. Ik heb overigens aanleiding om te veronderstellen dat de AOb eerder 430 miljoen structureel vroeg en dat het kabinet 460 miljoen euro investeert. Dat is een incidenteel bedrag, maar er werd 430 gevraagd.

De voorzitter:

Mevrouw Westerveld, u heeft nauwelijks geïnterrupteerd. Vrouwen zijn soms ook kort en krachtig, laat ik het zo zeggen.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik ga proberen met deze aanmoediging een korte vraag te stellen

De voorzitter:

Mannen ook, sommigen.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Voorzitter. Ik heb in mijn bijdrage gezegd: laten wij hier nu met elkaar de schouders onder zetten, laten wij met elkaar pleiten voor dat structurele geld en met elkaar ervoor zorgen dat er wat meer duidelijkheid komt voor de leraren die nu staken en hier op de tribune zitten. Ik zou de heer Rog willen vragen hoe hij daarnaar kijkt. Kan hij niet alleen voor de komende twee jaar iets zeggen, maar ook aangeven wat nu de plannen zijn van het CDA als wij kijken naar de langere termijn, want dat is hard nodig?

De heer Rog (CDA):

Over de plannen voor komend jaar gaat de rest van mijn inbreng. Ik heb nog vijftien minuten. Als u mij wilt verleiden om iets te zeggen over het verkiezingsprogramma van het CDA, dan is het antwoord nee. Dat moet u echt richting de verkiezingen afwachten. Ik ga geen valse beloften doen. We hebben te vaak in dit huis gezien dat partijen aangaven dat zij bepaalde investeringen zouden doen en dat zij die uiteindelijk niet waarmaakten. Ik ga dat niet doen.

De voorzitter:

Mevrouw Westerveld? Want de heer Rog gaat nog verder, begrijp ik.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Er is een verschil tussen je intenties, wat je opschrijft in je verkiezingsprogramma, wat je laat doorrekenen en waar je laat zien welke keuzes je maakt, en het doen van valse beloften. Daar zit echt een groot verschil tussen. Ik zou de heer Rog willen vragen of hij in ieder geval voornemens is om zijn uiterste best te doen en wellicht ook al een uitspraak te doen over wat nou de inzet van het CDA-verkiezingsprogramma wordt. Welke keuzes wil het CDA gaan maken?

De heer Rog (CDA):

Volgens mij heb ik dat aangegeven, toch? Dat ga ik niet doen.

De voorzitter:

Dat gaat u dus niet doen. Ik stel voor dat u verdergaat.

De heer Rog (CDA):

Dank u wel.

Voorzitter. Een belangrijke en breed gekoesterde wens uit het akkoord dat deze minister sloot met sectorraden en vakbonden, betrof natuurlijk een overigens structurele maatregel voor het voortgezet speciaal onderwijs. Mijn fractie is daar erg blij mee.

Voorzitter. Meer geld voor onderwijs alleen heeft geen zin als het niet daadwerkelijk in de klas terecht komt. Het is mij dan ook een doorn in het oog dat de reserveposities van schoolbesturen en samenwerkingsverbanden maar blijven toenemen. Belastinggeld ligt op de plank, terwijl het besteed zou moeten worden aan leraren en leermiddelen voor onze kinderen. Kan de minister toezeggen dat er per volgend schooljaar heldere en afdwingbare normen komen voor een maximale reservepositie van scholen en samenwerkingsverbanden?

Terwijl het lerarenkort inmiddels is opgelopen tot 2.000 leraren, zitten op dit moment 8.000 bevoegde leraren werkloos thuis. Laat dat gewoon even op je inwerken: we hebben 8.000 bevoegde leraren die niet voor de klas staan, zonder werk, met een uitkering, en 2.000 vacatures. Bovenop de gewone werkloosheidsuitkering krijgen deze leraren een "aanvullende bovenwettelijke uitkering", zoals dat heet. Dat kan wel zes tot tien jaar duren en ze zijn ook nog een keer fors hoger dan de reguliere WW-uitkering in Nederland. In totaal wordt in de sectoren p.o. en vo — het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs — maar liefst 350 miljoen per jaar aan dit soort uitkeringen uitgekeerd. Sociale partners kiezen er nu voor om 180 miljoen euro niet aan salaris voor actieve leraren uit te geven, maar aan bovenwettelijke uitkeringen. In Het Financieel Dagblad noemt zelfs de AOb deze uitkeringen niet meer van deze tijd. Maar ze zijn er nog wel. Wat gaan we daaraan doen? In het regeerakkoord hebben we afgesproken dat er een koppeling komt: het verbeteren van de salarispositie, maar ook het normaliseren van die bovenwettelijke uitkeringen. Waarom heeft de minister in dit akkoord daar geen nieuwe stappen in gezet? Ziet hij voor zichzelf de rol weggelegd om de impasse in de polder te doorbreken en te bezien of toegewerkt kan worden naar een functiehuis in het funderend onderwijs, waarbij ook structureel geld uit de prestatiebox en de bovenwettelijke uitkeringen kan worden betrokken? Dat zijn concrete voorstellen binnen de begroting van Onderwijs waarmee we de salarispositie van leraren wel degelijk structureel kunnen verbeteren.

Voorzitter. Veel leraren ervaren een hoge werkdruk. Deels komt dat door lange vakanties, waardoor het relatief hoge aantal lesuren in een heel geconcentreerde tijd wordt gegeven. Het CDA wacht dan ook met smart op de uitwerking van de motie van de heren Heerema en Van Meenen en mijzelf. Daardoor worden leraren in staat gesteld om het werk beter over het jaar te spreiden en krijgen scholen de kans om in de zomermaanden een deel van die onderwijstijd in te vullen. Daarnaast zouden CDA en D66 de Onderwijsraad willen vragen om een onderzoek uit te voeren naar de onderwijstijd voor leerlingen en leraren in het funderend onderwijs.

Om meer jongeren en zijinstromers te verleiden tot het leraarschap zullen we meer moeten doen dan de werkdruk verlichten en het salaris verbeteren. Meneer Van Meenen.

De voorzitter:

Nee!

De heer Rog (CDA):

O. Ik zie hem ook maar staan.

De voorzitter:

Ik ook. Ik stel voor dat u verdergaat.

De heer Rog (CDA):

Ja. Ik zat er net zo lekker in.

Voorzitter. Het is alle hens aan dek. In 2016 bepleitte ik de ontwikkeling van het TEACHnasium, om havisten te enthousiasmeren voor de pabo. Dat was een initiatief van de Christelijke Hogeschool Ede. Dit is nu succesvol uitgerold, maar nu is het volgens mij tijd voor verbreding. Geen enkel havo-profiel bereidt scholieren volledig voor op het gehele pabo-curriculum of de ingangstoetsen. Het CDA wil daarom een zomeroffensief starten om havisten beter voor te bereiden en eventuele achterstanden weg te werken. Dan kunnen zij goed voorbereid starten op de pabo.

Het CDA komt daarnaast, samen met de coalitiepartners, met een amendement om te investeren in de doorstroom van mbo-opgeleide onderwijsassistenten naar de pabo. Daar pleit ik ook al langer voor. Niet de eisen van de pabo moeten verlaagd worden, maar de drempels moeten we wegnemen.

We willen ook dat het kabinet werk maakt van de pabo-specialisaties "jonger kind" en "ouder kind". Dat is ook iets wat ik al jaren roep. Op die manier kunnen aanstaande kleuterleerkrachten beter voorbereid worden op de begeleiding en ontwikkeling van het jonge kind, terwijl studenten die kiezen voor het oudere schoolkind niet meer zullen afhaken door de verplichte kleuterstage. Het hoge percentage mannelijke studenten dat nu voortijdig stopt met de pabo zal daardoor ongetwijfeld afnemen. Hopelijk zullen er straks meer mannen kiezen voor het leraarschap. Ik heb hierover, samen met mijn collega van de VVD, een motie voorbereid.

Voorzitter. Nederland is kampioen zittenblijven. Zittenblijven betekent vaak dat je alles wat je niet beheerst op precies dezelfde wijze moet overdoen. Alles wat je al wel beheerst, moet je voor straf een keer herhalen. Dat is slecht voor de motivatie van leerlingen en slecht voor het leerklimaat in de klas. Dank zij de zomerscholen zijn er sinds 2013 vele duizenden leerlingen, die voor een of enkele vakken te veel onvoldoende stonden, alsnog overgegaan. In een kort tijdsbestek, met andere leraren, hebben ze de opgelopen achterstanden weggewerkt. Het CDA wil door met die zomerscholen en dient daarom een amendement in om te voorkomen dat het geld dat nu daarvoor bestemd is, straks verdwijnt in de lumpsum.

De totstandkoming van de initiatiefwet van de Partij van de Arbeid, ChristenUnie en CDA om ook in het openbaar onderwijs godsdienstig en humanistisch vormingsonderwijs te bekostigen lijkt op het punt van de salariskostiging nog niet conform de intentie van de indieners te verlopen. Ik hoor graag van de minister of hij erkent dat de leraren gvo en hvo inderdaad niet volledig gecompenseerd worden conform de cao voor het p.o. Ik overweeg op dit punt een amendement in te dienen.

Voorzitter. Dit was mijn bijdrage over het funderend onderwijs.

Ik heb deze begrotingsbehandeling de eer om namens mijn collega, Harry van der Molen, ook het hogere onderwijs voor mijn rekening te nemen. Mevrouw Kuik zal straks het mbo voor haar rekening nemen.

De voorzitter:

Een korte vraag van de heer Van Meenen.

De heer Van Meenen (D66):

Zoals wellicht bekend ben ik al jaren bezig om te kijken hoe we het aantal uren van leraren naar beneden kunnen krijgen. Daarbij stuit ik voortdurend op het CDA. Wij hebben elkaar nu gevonden, want we zijn nu zo ver dat ook het CDA aan de Onderwijsraad durft te vragen om er iets van te gaan vinden. Mag ik aan de heer Rog vragen — ik weet het antwoord al, maar ik wil graag dat iedereen het hoort — of dit ook betekent ...

De voorzitter:

Hebben jullie deze interruptie onderling afgesproken?

De heer Rog (CDA):

Nee, absoluut niet! Ik vind het ook een beetje vervelend, eerlijk gezegd.

De heer Van Meenen (D66):

Ik verras hem hier volledig mee. Echt waar, voorzitter. Nu maakt u er een lang verhaal van.

De voorzitter:

Nee, dat valt wel mee.

De heer Van Meenen (D66):

Ik wilde net afronden. Is het nu zover dat het CDA inderdaad ziet dat het zou kunnen helpen, ook in het verlagen van de werkdruk, om leraren in Nederland minder uren te geven? Internationaal vergeleken geven ze ontzettend veel uren. Is het CDA het daarmee eens en staat de fractie open voor een beweging daarin?

De voorzitter:

Helder.

De heer Rog (CDA):

Het is waar dat de heer Van Meenen mij vaak op zijn weg heeft gevonden, omdat ik vond dat hij nogal radicale en misschien niet altijd volledig tot in de details doorwrochte plannen ...

De voorzitter:

De heer Van Meenen radicaal? Dat is de heer Kwint.

De heer Rog (CDA):

... opwierp. Ik zie wel — dat is een serieus punt en ook een punt dat de heer Van Meenen heeft gemaakt — dat leraren in Nederland relatief veel lesgeven. Dat doen ze. Vooral in het p.o., maar ook in het vo. Ik vind het belangrijk dat we daar goed naar kijken. Ik vind het schrikbarend hoeveel leraren te maken krijgen met een burn-out. Dat vind ik ernstig. Ik vind het onze dure plicht om te kijken of we daar een rol in kunnen hebben. Dat is de reden dat ik zeg: laten we er eens naar kijken. Wat is goed voor de kinderen, wat is goed voor de leraren, zodat het werk op een goede manier gedaan kan worden? Dat is wat anders dan wat de heer Van Meenen zegt, namelijk dat er onmiddellijk vijf uren af moeten.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u verdergaat. Gaat u verder.

De heer Rog (CDA):

Voorzitter. Het leenstelsel.

De voorzitter:

De heer Van Meenen heeft heel veel moeite ...

De heer Van Meenen (D66):

Een punt van orde: u lijkt wel een juf.

De voorzitter:

Dat ben ik ook.

De heer Van Meenen (D66):

Dat is een compliment, maar in dit geval maak ik toch bezwaar.

De voorzitter:

U heeft uw punt gemaakt, dank u wel. Gaat u verder, meneer Rog.

De heer Rog (CDA):

Ik denk dat ik de heer Van Meenen nog wel een keer spreek, hoor. Dat komt vast goed.

Het standpunt van het CDA over het leenstelsel is al jarenlang bekend: wij zijn ertegen. Ik ben er hartstikke blij mee dat er steeds meer partijen zijn die inzien dat we hiervan af moeten. Het afgelopen jaar heeft het CDA zich ingezet om oplossingen te vinden voor studenten die de dupe zijn van dit leenstelsel. Het heeft bijvoorbeeld meerdere moties ingediend, zodat de vouchers meer voordeel zouden kunnen opleveren voor de slachtoffers van het leenstelsel. De minister heeft echter altijd allerlei beren op de weg gevonden als het gaat om DUO en kasschuiven. Er zijn allemaal praktische bezwaren.

Daarom hebben we bedacht dat het misschien allemaal veel simpeler moet. Dat kan eigenlijk heel makkelijk. We hebben met GroenLinks en de Socialistische Partij bedacht dat oud-studenten die recht zouden hebben op die studievouchers na vijf jaar studeren twee opties gegeven kunnen worden, namelijk €2.000 aflossen op je studieschuld, of het bedrag gewoon uitgekeerd krijgen. Voor de minister is dat voordelig, want er hoeft geen kasschuif plaats te vinden. Dat bleek altijd zo'n ingewikkelde belemmering te zijn. En DUO hoeft zich geen zorgen meer te maken over het bouwen en ontwikkelen van een ingewikkeld systeem van vouchers. DUO kan zich concentreren op de problemen die er toch al zijn. De oud-studenten hebben een keus om bijvoorbeeld extra af te lossen. Daarmee vergroten ze de mogelijkheid om bijvoorbeeld een hypotheek af te sluiten. De motie daartoe zullen we dus samen met de SP en GroenLinks indienen.

Voorzitter. Het CDA maakt zich ook grote zorgen over de forse afname van de instroom in de opleidingen Nederlands. Het is een slechte zaak voor onze taal, de taalbeheersing en de cultuur. Het Sociaal en Cultureel Planbureau gaf laatst aan dat het Nederlands eigenlijk datgene is wat ons Nederlanders het meest met ons land verbindt. Dat betekent dat we een verantwoordelijkheid hebben om hierin te blijven investeren. Daarnaast kan de afname van de instroom in de

lerarenopleiding ertoe leiden dat er straks te weinig leerkrachten Nederlands zijn. De KNAW en het Nationaal Platform voor de Talen hebben een advies uitgebracht voor de universiteiten. De minister wil pas in het eerste kwartaal van 2020 een reactie erop geven. Dat is wat ons betreft te laat. Het probleem is al meer dan een jaar bekend. Straks zijn we twee jaar verder voordat er gestart wordt met het werken aan een oplossing. Er moeten nu middelen beschikbaar komen, zodat er in ieder geval gestart kan worden met de uitvoering. Daarom komen wij op dit punt met een amendement.

Daarnaast hebben we vanaf het begin ook gevraagd om een analyse en een plan voor de eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen in Nederlands van de hogescholen. We horen graag wanneer we dit kunnen verwachten.

De heer Bisschop (SGP):

Even terug naar het leenstelsel. Heel goed dat doordacht is hoe we de huidige studenten, die min of meer het slachtoffer zijn van dat stelsel ...

De heer Rog (CDA):

Vermaledijde.

De heer Bisschop (SGP):

Dat zijn woorden die u eraan toevoegt, maar die neem ik niet voor mijn rekening. Dus heel goed dat doordacht is hoe we die studenten tegemoet kunnen komen. Tegelijkertijd is het natuurlijk de vraag hoe we de toekomstige studenten tegemoet kunnen komen, opdat ze niet weer in diezelfde mallemolen en dat rare stelsel verzeild raken. Daartoe hebben collega Westerveld en ik een amendement ingediend. Ik ben benieuwd naar de reactie van het CDA op dat amendement. Daarin is inmiddels ook een heel goede dekking aangegeven.

De heer Rog (CDA):

Ik wil daar graag nog goed naar kijken. Ik heb de indruk dat er nog te twisten valt over de kwalificatie die de heer Bisschop geeft aan de dekking. Laten we dat dus doen. Het uitgangspunt klinkt uiterst vriendelijk, maar ik denk dat we wel een stevig debat moeten voeren over de vraag of de dekking wel deugdelijk is.

De voorzitter:

Goed. Dat gaat, denk ik, ook wel gebeuren.

De heer Paternotte (D66):

Ik krijg een warm hart van het mooie pleidooi voor de alfawetenschap Nederlands dat ik van het CDA hoorde. Ik denk dat die aandacht heel goed is. Ik ben heel benieuwd naar het amendement, maar ik zou het eigenlijk breder willen trekken. Met het oog op de maatschappelijke uitdagingen die we nu in Nederland hebben, bijvoorbeeld het belang om hier voorop te lopen met kunstmatige intelligentie, denk ik dat we de taalwetenschap in brede zin nodig hebben. Deelt de heer Rog dat met ons? Als wij een investeringsfonds bouwen, moeten we er dan niet voor zorgen dat we niet alleen de brede wetenschap, maar bijvoorbeeld ook de taalwetenschappen daar de juiste plek in geven?

De heer Rog (CDA):

Het CDA is een groot voorstander van onze talen, ook van de kleine talen, die ook onderdeel zijn van onze geesteswetenschappen, zo geef ik de heer Paternotte maar mee. Daar heb ik, toen ik hierover nog woordvoerder mocht zijn, ook vaak vragen over gesteld. Daar had ik geen krakers in het Maagdenhuis voor nodig. Dat stelden wij al voor voordat die deur was ingeramd. Het is voor ons een heel belangrijk punt, maar ik weet niet waar de heer Paternotte nu naartoe gaat; waarschijnlijk komt hij straks met het pleidooi dat we de ideeën van de commissie-Van Rijn moeten terugdraaien.

De heer Paternotte (D66):

Het pleidooi waar ik misschien wel mee ga komen, gaat over de brede wetenschap. Wij staan voor veel maatschappelijke uitdagingen en daar hebben we de brede wetenschap bij nodig. Bij klimaatverandering gaat het ook om gedragswetenschappers en planologen. Bij kunstmatige intelligentie gaat het ook om de taalwetenschappers. Mijn vraag is of de heer Rog als voormalig woordvoerder hoger onderwijs, die nu weer even in zijn oude rol stapt, dat nog steeds erkent en of hij zich daarvoor wil inzetten.

De heer Rog (CDA):

Ik herken het zeker. Het is heel belangrijk. Tegelijkertijd zeg ik tegen de heer Paternotte dat we ook op andere terreinen een grote uitdaging hebben, bijvoorbeeld voor de bètawetenschappen. Daarover heb ik mij in het verleden ook zorgen gemaakt, zoals de heer Paternotte weet. Ik heb toen gevraagd hoe we ervoor kunnen zorgen dat we daar voldoende studenten toe weten te verleiden.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Paternotte.

De heer Paternotte (D66):

Ik vind het mooi om te constateren dat u het over "ook" hebt, want ik denk dat dat inderdaad het punt is. Je hebt alle wetenschapsgebieden samen nodig. Die erkenning hoopte ik van u te krijgen en die heb ik gekregen. Daar ben ik heel blij mee.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik sla even aan op de term "krakers in het Maagdenhuis". De afgelopen jaren heeft het hoger onderwijs flink wat problemen gehad. Heel veel studenten en docenten maken zich daar zorgen over, onder anderen docenten en studenten die een alfawetenschap beoefenen. We weten allemaal dat het kabinet voorstelt om daarop te bezuinigen, dus ik vind echt dat we de actievoerende studenten en docenten tekortdoen met deze kwalificatie.

Daar gaat mijn vraag over. We weten dat de verschuivingen die het kabinet voorstelt, waarschijnlijk gaan leiden tot een heel aantal ontslagen in het hoger onderwijs. Dat geven de universiteiten zelf aan: als we die maatregelen doorvoeren, moeten we veel mensen ontslaan, terwijl er juist veel studenten bijkomen.

De voorzitter:

Wat is uw vraag?

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Mijn vraag aan de heer Rog is of hij bereid is om met ons, met andere partijen, te kijken naar een oplossing hiervoor, zodat er volgend jaar geen docenten ontslagen hoeven te worden.

De heer Rog (CDA):

Mevrouw Westerveld haalt er wel een heel aantal zaken bij. Wij hadden een enorme opdracht voor de bèta- en techniekfaculteiten. Daar hebben wij een stap in gezet. Daar ben ik ontzettend blij mee. Volgens mij is er nu geen sprake van een bezuiniging. Dat is een hardnekkig frame, dat steeds gebruikt wordt, maar dat is gewoon niet aan de orde. Het CDA kiest ervoor om helemaal niet alleen maar meer, meer, meer studenten hiernaartoe te halen, maar om hier kritisch naar te kijken en voldoende mensen op te leiden, ook in die belangrijke bètawetenschappen. Tegelijkertijd leggen we die verantwoordelijkheid ook neer bij de universiteiten zelf, waar de keuzes gemaakt worden.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Er is wel degelijk sprake van een korting op de prijsbijstelling. Ook is het collegegeld gehalveerd. Dat is prima. Dat is een fijne maatregel voor studenten, maar die is niet per se positief voor de onderwijsinstellingen. Maar laten we het niet al te technisch maken. Is de heer Rog bereid om met ons te kijken of we iets kunnen doen met het investeringsfonds? Want dat gaat natuurlijk ook over de positie van Nederland als kennisland. En kunnen we alvast het kabinet vragen om te kijken naar wat er in dat investeringsfonds komt, om op die manier te zorgen voor een zachte landing in het onderwijs, zodat we echt op de korte termijn zekerheid kunnen bieden aan docenten?

De heer Rog (CDA):

Ik ga gewoon duidelijk zijn, dezelfde duidelijkheid als ik net heb gegeven, dat wij niet aan de voorkant beloftes gaan doen waar we mogelijk op terug moeten komen. Voor wat betreft investeringen in de

toekomst gaat het hier ook om een investeringsfonds. Er komt een investeringsfonds. Dat is een keuze die dit kabinet maakt. Ik denk dat daar breed draagvlak voor is in de Kamer. We gaan later de keus maken hoe en waarvoor we dat gaan aanwenden.

De voorzitter:

Tot slot, heel kort, mevrouw Westerveld.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Ik vraag hier niet om een belofte. Ik vraag: zouden we het kabinet kunnen vragen om hiernaar te kijken? Is de heer Rog bereid om met ons en met andere partijen die oproep te doen aan het kabinet?

De voorzitter:

Dat had u ook in uw eigen bijdrage kunnen doen. Dat is aan het kabinet; ze luisteren toch mee, dus dan zullen ze het waarschijnlijk ook meenemen. De heer Futselaar.

De heer Futselaar (SP):

Niet over het mysterieuze fonds, dat zien we wel als het ooit komt, maar wel over die Van Rijn-verschuiving waar mevrouw Westerveld ook een beetje naar verwees. Die heeft natuurlijk wel directe consequenties op de werkvloer. Dit is niet alleen een beleidsvoorkeurverschuiving, zo van: "het is belangrijk als er iets voor techniek komt". Dit betekent gewoon concreet iets op faculteiten, op opleidingen: vakken die verdwijnen, docenten die gaan verdwijnen. Dit heeft gewoon direct gevolgen. Ziet meneer Rog dat beleidskeuzes wel daadwerkelijk directe gevolgen hebben op de werkvloer?

De heer Rog (CDA):

Het antwoord is ja.

De heer Futselaar (SP):

Dan mijn vervolgvraag. Hij zei net dat het dan vervolgens aan de instellingen is om te kijken wat ze daarmee doen. Maar een universiteit als Tilburg, of Maastricht, die bijvoorbeeld geen echte techniektaak hebben, hebben natuurlijk niet echt een keuze. Die worden gewoon geconfronteerd met een korting. Zouden we niet toch daar iets aan moeten doen om de hardste gevolgen daarvan ook langjarig in te dekken?

De heer Rog (CDA):

Soms moet je in de politiek ook keuzes maken. Die keuzes hebben we gemaakt. Dan kan de heer Futselaar zeggen dat iedere negatieve consequentie weer vanuit een fictieve geldboom gedekt moet worden. Ik kan het niet anders maken, meneer Futselaar. Ik moet zeggen dat er inderdaad consequenties zijn. Er wordt op dit moment niet bezuinigd. Dat is goed nieuws. Er wordt een keuze gemaakt met Van Rijn om iets te doen wat we met z'n allen ook volgens mij belangrijk vinden, en wat denk ik de Socialistische Partij toch ook belangrijk vindt. Maar inderdaad, keuzes maken doet ook pijn.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Futselaar.

De heer Futselaar (SP):

Afrondend. Het is een ongelooflijk politieke beleidsopmerking: er wordt niet bezuinigd. Als ik morgen ál het geld weghaal bij het primair onderwijs en ik doe het in het voortgezet onderwijs, dan kan ik zeggen: kijk, ik heb niks bezuinigd. Maar dat voelt in het primair onderwijs dan als een enorme bezuiniging, en terecht. Dat geldt ook voor die Van Rijn-verschuiving. Natuurlijk is het in de praktijk voor heel veel mensen een bezuiniging. Ik probeer duidelijk te maken dat dit directe consequenties heeft op de werkvloer. Daar moeten we niet voor weglopen en niet doen alsof het maar een cosmetische operatie is. Dit gaat mensen heel veel kosten.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Rog (CDA):

Voorzitter. Het zal geen verrassing zijn dat wij geen grote ...

De voorzitter:

Er is iets gevallen van de tribune. De heer Hiddema is binnen. Een telefoon is naar beneden gevallen. Gaat u verder. Het is hier soms heel huiselijk, hoor.

De heer Rog (CDA):

Gelukkig is het alleen een telefoon.

Voorzitter. Het zal geen verrassing zijn. Het CDA is geen enthousiast voorstander van de verengelsing die in de afgelopen jaren ons hoger onderwijs heeft geteisterd. Dit levert op termijn allerlei problemen op. Instellingen raken de binding kwijt met hun omgeving. Nederlandstalige studenten krijgen niet de kansen om te studeren die zij vroeger hadden, en dat is niet goed.

De ramingen kunnen niet nauwkeuriger, en toch zitten wij dankzij internationale studenten er al heel veel jaren naast. Ook dit jaar weer. Er blijken 10% meer studenten uit het buitenland in te stromen in onze universiteiten. Deze toename zet druk op de kwaliteit van het onderwijs en van onze voorzieningen. In een recent rapport wordt geschetst dat een verdere toename van de internationale studenten zal leiden tot verdringing van andere rijksuitgaven, met de noodzaak om belastingen te verhogen of tot een lagere bekostiging per student te komen. Dat moeten we niet willen. Zover wil het CDA het niet laten komen. Het wordt tijd dat we nu meer gaan sturen op de toestroom van internationale studenten. Voor sectoren waar tekorten zijn op de arbeidsmarkt zou er meer ruimte moeten zijn, maar voor de sectoren waar dat niet het geval is, minder. Tevens is het belangrijk dat wordt ingezet op hoe we deze studenten kunnen behouden voor de arbeidsmarkt in Nederland.

Het laatste punt van mijn bijdrage is de Einsteintelecoop. Wij willen graag van de minister weten hoe zij daar nu verder mee wil gaan en wat haar inzet gaat worden. Gaan we samen met België en Duitsland een stevig commitment afgeven, om maar eens een Engels woord te gebruiken? Tevens willen we weten of de minister kansen ziet voor de Einsteintelecoop in het licht van de groeibrief die nog moet verschijnen.

Voorzitter. Het was mij een waar genoegen dat ik deze bijdrage mocht leveren. Mijn collega mevrouw Kuik zal het mbo voor haar rekening nemen.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Rog. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Kuik namens het CDA.

Mevrouw Kuik (CDA):

Voorzitter, of het nou didactisch en politiek wijs is om te zeggen dat je een lievelingetje hebt, valt te betwijfelen, maar ik kan niet anders zeggen dan dat de studenten in het mbo, die het beste zijn in hun vak, de makers, maar ook de jongeren die moeten knokken om hun diploma te halen, en de docenten die hen daarbij helpen, mijn hart hebben. Onze samenleving zou vastlopen zonder mbo'ers. Stikstofproblemen of niet, zonder mbo'er worden er sowieso geen huizen gebouwd, zijn de supermarkten leeg en zijn er te weinig handen in de zorg, bijvoorbeeld voor onze opa's en oma's. Veel mensen zullen met mij met de handen in het haar zitten zonder mensen als loodgieters.

Mbo'ers zijn hard nodig. Vakmanschap moet meer in de spotlight. Aanstekelijk is de energie die bij studenten te zien is tijdens de vakwedstrijden van Skills Heroes, waar elk jaar ongeveer 50 vakrichtingen strijden om de titel beste vakman/vakvrouw van Nederland. Het CDA is blij dat deze vakwedstrijden met een subsidie worden ondersteund. Naast de ervaring en het gegeven dat het mooi staat op het cv van de student, is het ook echt een visitekaartje voor ons land.

Wat het CDA betreft zijn mbo-opleidingen kwalitatief goed vormgegeven, maar wil een afgestudeerde mbo'er zich verder verdiepen, dan kan dat nu alleen via hbo Ad-weg, gericht op cognitieve verdieping, maar niet op een vakmatige verdieping binnen het mbo. Het CDA is daarom voorstander van een meestertitel die verkregen kan worden door een extra verdieping, via de meester- en gezelschaproute. Het imago van de vakman/vakvrouw wordt zo verder vergroot en er wordt doorgroeiperspectief geboden. Het CDA zou samen met de ChristenUnie willen weten welke mogelijkheden de minister ziet om in het mbo voor meerdere sectoren eenjarige meestertrajecten te ontwikkelen, waarbij Ad's zijn ondergebracht bij mbo-instellingen, zodat studenten en bijvoorbeeld ook al werkende mbo'ers in het kader van leven lang leren voor een kop op hun opleiding kunnen kiezen, waarin verdieping centraal staat.

Veel sectoren staan te springen om mbo'ers. Dat mbo'ers gewild zijn, is mooi. Maar het CDA ziet ook risico's, namelijk dat studenten van school worden geplukt door bedrijven, omdat ze mensen hard nodig hebben. Het aantal voortijdig schoolverlaters neemt toe. Het CDA krijgt signalen dat groenpluk daar een van de oorzaken van is. Dat is niet OK, want er is ook de bbl werkleerroute, waarbij bedrijven iemand in het bedrijf kunnen opleiden. Daarnaast kan de student een diploma behalen; win-win. We willen graag dat er een beter beeld komt van die groenpluk. Komt dit nu met name voor in sectoren waar bijvoorbeeld nauwelijks bbl-opleidingen zijn? Wij willen namelijk voorkomen dat wanneer het economisch minder gaat jongeren zonder diploma op straat komen te staan. Het CDA wil dat er met werknemers en werkgevers via de SER een akkoord wordt gesloten met als doel dat deze jongeren alsnog binnen zes jaar hun startkwalificatie halen.

Dan kom ik bij het alumni-beleid. Een beter alumni-beleid kan eraan bijdragen dat een leven lang ontwikkelen meer vanzelfsprekend is. Met de CDA-motie vroegen we een mbo-apk in te richten waarbij afgestudeerden na bijvoorbeeld vijf jaar terug naar de onderwijsinstelling kunnen gaan voor advies over hun loopbaan en voor na-, bij- of omscholing. Ik wil graag van de minister weten hoever scholen hier nu mee zijn. In het kader van een leven lang ontwikkelen ontstaat er steeds meer variatie in het aanbod van mbo-opleidingen en in de vorm, zoals het behalen van certificaten. We willen graag een inventarisatie van welke successen er zijn en of deze ook worden uitgerold. Welke kansen en belemmeringen zien instellingen om de aansluiting op de leerbehoefte van volwassenen te vergroten?

Voorzitter. Ik ben ook woordvoerder ontwikkelingssamenwerking. Soms heb je een crossover op onderwerpen. Ik wil een punt maken over internationalisering. Ik zag een prachtig voorbeeld bij het Graafschap College waar studenten die worden opgeleid voor monteur een excellentieprogramma volgen in Addis Abeba. Dat raakt aan internationaal en sociaal ondernemen; je grenzen verleggen in denken en doen. De studenten van het Graafschap College hebben misschien wel meer technische kennis dan de Afrikaanse monteurs, maar die monteurs zijn ver vooruit op het gebied van oplossend vermogen en vindingrijkheid omdat ze met veel minder voorzieningen en gereedschap aan de slag moeten. Dit project is slechts voor een enkeling. Wil de minister zich ervoor inzetten om meer mbo'ers de kans te geven om mee te doen aan zulke excellentieprogramma's die zowel vanuit onderwijsperspectief als vanuit het perspectief van ontwikkelingssamenwerking waardevol zijn?

Tot slot. In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen en schrijven en/of rekenen. Meer dan de helft is autochtoon. Een groeiende groep jongeren komt laaggeletterd van school. Wat gaan de ministers doen om deze toename in het basisonderwijs en het mbo tegen te gaan? Het CDA heeft de regering verzocht om met sectoren waar laaggeletterdheid veel voorkomt, zoals de schoonmaak, de bouw, de keuken en de landbouw doelstellingen te formuleren om laaggeletterdheid terug te dringen. Welke stappen heeft de minister daar tot nu toe in gezet?

De voorzitter:

U was klaar, hè?

Mevrouw Kuik (CDA):

Ja.

De voorzitter:

Dan de heer Paternotte voor een korte vraag.

De heer Paternotte (D66):

Ik vind het een inspirerend voorbeeld van het Graafschap College en de activiteiten in Addis Abeba. Ik deel uw oproep om ervoor te zorgen dat mbo'ers veel vaker de kans krijgen om zich internationaal te ontwikkelen. Ik hoorde ook uw collega Rog die juist paal en perk wil stellen aan de internationalisering. Hij maakt zich zorgen over de verengelsing. Kunnen we wel met elkaar vaststellen dat we in het mbo misschien een bepaalde mate verengelsing nodig hebben om ervoor te zorgen dat die mbo'ers inderdaad de kans te krijgen om Erasmusbeurzen te krijgen om in het buitenland ervaring op te doen, zoals in het voorbeeld dat u zojuist enthousiast beschreef?

Mevrouw Kuik (CDA):

Toch aardig dat de heer Paternotte het even probeert. Het is een heel ander voorbeeld. We hebben het over een projectmatige uitwisseling in het kader van onderwijs en sociaal onderwijs, maar ook in het kader van ontwikkelingssamenwerking. Bij de begrotingsbehandeling Ontwikkelingssamenwerking vorig jaar heb ik daar al aandacht voor gevraagd. Dat komt onvoldoende van de grond. Vandaar dat ik dit hier met onderwijs combineer en de minister van Onderwijs ernaar vraag.

De heer Rog maakte een heel ander punt. De heer Wiersma maakte dat ook. Dat gaat over de vraag welke mensen je hier nodig hebt en wie wij hier opleiden. Als dat veel mensen uit het buitenland zijn die ook weer vertrekken, waar zijn we dan mee bezig? Je moet daarin wel keuzes maken. Dat is een ander verhaal dan waar ik het hier nu over heb.

De heer Paternotte (D66):

Ergens snap ik het niet het helemaal. Als ik uw voorbeeld goed begrijp, dan zegt u dat het goed zou zijn als veel meer roc's dit soort projecten hebben. Dat deel ik. Dat betekent dat er meer Nederlandse mbo-studenten naar het buitenland gaan. Andersom zegt u: nee, het moet eigenlijk minder worden, we moeten keuzes maken. Misschien kunt u het toch nog even duiden?

Mevrouw Kuik (CDA):

Zij gaan natuurlijk voor een heel korte periode. Daarbij heb je het niet over mensen die jarenlang gaan studeren, wat eerder als voorbeeld werd gegeven. Daarbij ging het om internationale studenten die hier komen studeren. Hier hebben we het nu over projectmatige projecten. Dat is dus wel een verschil.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Ik hoor een mooi, bevlogen verhaal over het mbo. Nou heb ik in mijn inbreng gezegd dat GroenLinks de zeggenschap en medezeggenschap van mbo-studenten fors wil versterken en dat daar bestuursbeurzen voor nodig zijn om volwaardige deelname in mbo-studentenraden mogelijk te maken. Is het CDA dat met ons eens?

Mevrouw Kuik (CDA):

Ja. Wij hebben ook het wetsvoorstel over het profileringsfonds gezien. Daarbij hebben we ook vragen gesteld, bijvoorbeeld hoe JOB ondersteund wordt. De antwoorden op die vragen moeten we nog krijgen, maar dat is wel een aandachtspunt. Hoe zorgen we ervoor dat ook jongeren dat naast hun studie kunnen doen?

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dat is positief om te horen. Maar mag ik dan ook concluderen dat als blijkt dat die 10 miljoen die nu gereserveerd is voor het mbo-studentenfonds — u noemt het het Profileringsfonds — onvoldoende is, we samen gaan kijken of we daar meer geld voor uit kunnen trekken?

Mevrouw Kuik (CDA):

Wie dan leeft ... We moeten dan kijken wat er gebeurt; je kunt er niet op vooruitlopen. We weten nog niet in hoeverre er gebruik van gemaakt gaat worden. Ik hoop dat het goed gebruikt en gevonden wordt. Als dat zo is, dan zullen we op dat moment daar de discussie over voeren. We hebben dit net opgezet en de heer Van den Berge zegt nu al dat er een tekort is.

De voorzitter:

Ik ga naar de heer Wiersma, die een korte vraag stelt.

De heer Wiersma (VVD):

Laaggeletterdheid is een belangrijk thema. Daarvoor hebben wij in het verleden samen opgetrokken en we hebben de minister ook allerlei vragen gesteld, om te kijken of zij tot afspraken kan komen met gemeenten. Is dat ook voldoende gebeurd? Wat is uw beeld daarover?

Mevrouw Kuik (CDA):

De heer Wiersma snijdt daar een terecht punt aan, namelijk dat dat nog onvoldoende is. Wij hebben samen een motie ingediend waarin het gaat om sectoren waarin de laaggeletterdheid hoog is. In een aantal van die sectoren heeft men ook aangegeven: wij willen wel stappen zetten om die drempel te verlagen en mensen mee te nemen in projecten om laaggeletterdheid aan te pakken. Daar hebben wij nog niks van gezien. Vandaar dat ik hier ook daarnaar vraag.

De voorzitter:

Tot slot, meneer Wiersma.

De heer Wiersma (VVD):

Eerlijk gezegd: u schudde mij ook even wakker daarmee. Daarom dacht ik: ik stel toch even de vraag. Op die manier kunnen wij een reactie daarover van de minister krijgen in haar termijn. Wat is er gebeurd met het verzoek om tot bestuurlijke afspraken te komen met de gemeenten op een hele set indicatoren dat wij samen hebben voorgesteld?

De voorzitter:

Dank u wel.

Mevrouw Kuik (CDA):

Ja, een goede aanvulling.

De voorzitter:

Dank u wel mevrouw Kuik.

Ik wil nu gaan schorsen tot 14.10 uur.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Na de schorsing beginnen we met een korte regeling van werkzaamheden. Daarna gaan we verder met de eerste termijn van de zijde van de Kamer.

De vergadering wordt van 13.40 uur tot 14.10 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2020 (35300-VIII).**

De **voorzitter**:

We zijn bezig met de behandeling van de begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en we waren midden in de eerste termijn van de zijde van de Kamer. We zijn toegekomen aan de bijdrage van de heer Kwint namens de SP-fractie.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De heer **Kwint** (SP):

Dank. En toen staakte het onderwijs weer. Een lastminutepoging om de staking te ontlopen mislukte faliekant, net zoals dat vorig jaar ook al mislukte. Minister Slob is hard op weg de meest bestaakte minister van dit kabinet te worden. De leraren waren glashelder: leuk hoor, eenmalig geld, maar wij laten ons niet afkopen. Er moet een structurele oplossing komen voor een structureel probleem. En gelijk hebben ze. Natuurlijk is het goed dat er eenmalig extra geld voor het onderwijs komt, dat is hard nodig. Maar laten we de eisen en wensen van de afgelopen tijd eens langslopen.

Het speciaal onderwijs is de enige sector die er nu echt meerjarig geld krijgt, en dat is volkomen terecht. Deze mensen doen misschien wel het zwaarste werk dat je je kunt voorstellen en worden daar minder voor beloond dan hun collega's in het voortgezet onderwijs. Ik had het er vanmorgen al eerder over met een paar collega's, maar waarom is er niet besloten om de hele loonkloof te dichten? De afgelopen jaren zag je elk Kamerlid worstelen met het proberen om uit te leggen waarom een docent in het voortgezet speciaal onderwijs minder verdient dan een docent in de rest van het voortgezet onderwijs. Nu is er geld, maar wordt de kloof niet gedicht. Het is nogmaals prima dat dit geld erbij komt, maar hoe ga je het lerarentekort in deze sector aanpakken als het loodzware werk voor een docent in het voortgezet speciaal onderwijs nog altijd minder betaald wordt dan het werk van zijn collega twee straten verderop?

Dan door naar de rest van het akkoord. Dit jaar nog krijgen scholen er eenmalig 300 miljoen bij. Wederom, 300 miljoen is beter dan niks. Maar wat verwachten we nu dat scholen hiermee gaan doen? Je gaat er geen conciërge, onderwijsassistent of een nieuwe docent voor aannemen, want het geld is binnenkort weer weg. Wat verwacht het kabinet dat scholen hiermee gaan doen?

Wat we wel weten is wat de docenten willen: een hardere aanpak van het lerarentekort, een fatsoenlijke beloning, uitzicht op een leuker en haalbaarder beroep en zich eindelijk gehoord voelen. Leraren voelen zich niet gehoord. Niet dat ze niet op het ministerie mogen langskomen, maar echt gehoord; dat gehoord voelen waarbij je aan het eind van het gesprek ook echt de hoop hebt dat er iets gaat verbeteren. Ik zeg dit met pijn in mijn hart, maar heel veel mensen geloven

dat niet. Ze geloven niet dat ze gehoord worden, ze geloven niet dat het met ons onderwijs de goede kant op gaat, ondanks hun inspanning elke dag weer. Eerlijk gezegd vreest de SP dat ze gelijk hebben. Daarom steunen wij de stakers, daarom hebben wij ze ook vandaag door het hele land met Kamerleden en andere activisten van ons op locatie ondersteund. Onze mensen zijn vandaag in het hele land op plekken aanwezig en wij zullen jullie blijven ondersteunen zolang als dat nodig is.

En het is nodig, want het onderwijs is in crisis. Webcamdocenten, klassen van 60 leerlingen, klassen die naar huis gestuurd worden, je kunt het zo gek niet bedenken of het is de afgelopen jaren in ons onderwijs gebeurd. Maar Den Haag blijft doof voor de noden van onze meesters en juffen. Daarom willen wij vandaag in het parlement hun stem zijn, bijvoorbeeld de stem van een docent op een middelbare school in Den Bosch die ons liet weten: "Juist door de dingen die zo goed lopen in onze school hebben wij meer zorgleerlingen dan gemiddeld; iets wat Den Haag mooi zou moeten vinden, want het sluit goed aan bij het passend onderwijs. De druk in de klassen neemt daardoor enorm toe en je merkt dat je niet opgeleid bent om bepaalde specifieke zorg te bieden. Oplossingen moeten nu vaak gevonden worden in het bellen met de directie om even wat rust in de klas te brengen, of je vooral even richten op de zorgleerlingen en de rest van de leerlingen aan zichzelf overlaten. Ik zit tegen mijn grenzen aan. Ik ga elke dag naar huis met het gevoel dat ik minimaal één kind tekortgedaan heb omdat er geen tijd, ruimte of kunde was om echt goed te helpen. Dat breekt op."

Of een docent uit het voortgezet speciaal onderwijs, ik had het daarnet al over: "Ik verdien minder dan mijn collega's elders in het voortgezet onderwijs. Ik geef 990 klokuren les, en een docent in het voortgezet onderwijs geeft 750 uren per jaar les. Dat verschil zorgt ervoor dat vakdocenten nauwelijks naar het voortgezet speciaal onderwijs willen. Daarnaast is er geen vervanging meer te krijgen en verdelen is met onze leerlingen vaak geen optie. Door de bezuinigingen zijn we de afgelopen jaren van tien naar dertien leerlingen per klas gegaan. Dat klinkt weinig, maar kom gerust een weekje meedraaien om te ervaren hoeveel dat is".

Laat ik beginnen met dat laatste. Ik heb het net al gezegd over het speciaal onderwijs, maar wanneer gaan we de loonkloof nou dichten en wanneer geven we die mensen het salaris waar ze recht op hebben? De andere kant van deze medaille zie je in het regulier onderwijs. Klassen die ontworpen worden door de funeste combinatie van klassengrootte en zorgvraag. Het duurt maanden voordat je de ondersteuning krijgt waar je om vraagt. Het duurt soms wel tot een jaar tot een kind naar het speciaal onderwijs kan. Waarom? Onder meer omdat dit kabinet weigert om het mogelijk te maken om nieuwe scholen voor speciaal onderwijs te openen. En niet alleen dat. Op deze manier wordt ook geblokkeerd dat binnen het regulier onderwijs klassen ontstaan voor het speciaal basisonderwijs, gewoon binnen de huidige school. Dat is namelijk niet te betalen. Wil de minister die blokkade alsnog weghalen? Ik had het er met de VVD net ook al over.

Ik heb het vaker gezegd: ontlast die docent nou eens; ken ondersteuning direct toe. De Kamer heeft het hier de hele tijd over vertrouwen in de professional, maar ondertussen moet een halve ontdekking van de hemel voorgeschreven worden voordat je eindelijk de ondersteuning in je klas krijgt die je nodig hebt. Vertrouw die docent. Die vraagt niet voor de lol om hulp. Ken eerst ondersteuning toe en ga daarna controleren of het goed gegaan is. Is de minister daartoe bereid?

Van een docent op een basisschool hoorde ik het volgende. "In 2002 begon ik in groep 7. Daarin zaten toen 36 leerlingen, en het jaar erna 30. Ik kwam niet door de stapels werk heen. Ik wilde wellicht te veel voor de mij toevertrouwde leerlingen. Ik stopte gedesillusionerd. In 2016 gaf ik het opnieuw een kans, want het liefste wil ik toch eigenlijk meester zijn. Dus met aangepaste verwachtingen en vooral een voor mijzelf opgelegde proeftijd van drie jaar sta ik nu weer op een basisschool voor de klas. En het lukt, al ervaar ik deze baan als een stuk zwaarder dan het werk van de afgelopen jaren. Als het lerarentekort de komende jaren groter wordt — en dat wordt het — overleven starters hun eerste drie jaar niet. Onze verantwoordelijkheid kan niet groter: didactisch leggen wij de eerste basis. Waardeer dit gelijk. Als die oplossing nu niet komt, valt iedere leerkracht om."

Karin, docent en tevens oma, laat weten: "Mijn prachtige vak is verworpen tot een papieren tijger zonder tanden. Waar mijn tijd vroeger naar het voorbereiden van lessen ging, gaat die nu op aan administratie. Het is niet allemaal kommer en kwel. Lesgeven is het leukste, meest afwisselende, meest boeiende werk dat ik kan bedenken. Geen dag, geen les, geen kind is hetzelfde. Maar ik heb de keuze gemaakt om op mijn 59ste te stoppen met dit prachtige vak. Ik wil niet met een burn-out mijn mooie onderwijsjaren afsluiten."

De liefde voor het vak was niet zo heel moeilijk te vinden in alle verhalen die ons toegestuurd werden. Voor deze verhalen had ik er nog tien andere kunnen vertellen. Iedereen houdt van het vak. Eigenlijk vindt niemand het salaris echt het belangrijkste, maar het is wel een onmisbare manier om uiteindelijk aan meer collega's te komen. De achtergrondmuziek van de telefoon die ik nu hoor, bevat me wel trouwens.

Ik had echt de hoop dat deze begroting een structurele verbetering zou bieden. Er waren persberichten over extra geld en de premier benoemde het tot een van zijn 132 topprioriteiten, maar elk serieus voorstel uit de Kamer werd verworpen. En toen leek er een akkoord gesloten te worden, maar dat was met eenmalig geld. Gelukkig waren de docenten slimmer dan dat en staken ze vandaag. In het NRC konden we lezen wat er misging, en het is verbijsterender dan je had kunnen bedenken: ze zijn het gewoon vergeten te vragen. Docenten worden het slachtoffer van een potje politiek poker, waarbij iedereen eigenlijk wel extra structureel geld wilde voor de leraar, maar niemand het durfde te vragen omdat ze er ook nog wat ander bij wilden. Iedereen keek naar D66. D66 keek naar de andere drie partijen. Ik vraag hier vandaag aan het kabinet, maar ook aan de coalitiepartijen: klopt dit? Klopt het verhaal dat we in het NRC hebben kunnen lezen? Hoe serieus denkt u dat een docent zich genomen voelt als hij dit in de krant moet lezen?

De voorzitter:

Meneer Kwint, u bent ver over uw spreektijd heen.

De heer Kwint (SP):

Dat klopt niet, voorzitter. Ik had veertien minuten.

De voorzitter:

Oké, dan is het prima. We hadden hier zeven minuten staan. Dat is goed om te weten, want anders krijgt u ruzie met uw fractie.

De heer Kwint (SP):

Dat zou ik niet willen, voorzitter.

De heer Van Meenen (D66):

Gelukkig maar dat de heer Kwint nog meer spreektijd heeft, want ik luister altijd graag naar hem als hij weer een samenvatting geeft van alle problemen die er in het land zijn. Naar aanleiding van zijn oproep om te vertellen wat de problemen zijn, hebben mensen hem daar weer ruim over geïnformeerd. Dat is mooi. De reden waarom ik ooit de politiek in gegaan ben, is om aan dit soort problemen het hoofd te bieden. En dat is best lastig, kan ik je zeggen, zeker als je dat probeert door verantwoordelijkheid te nemen. Ik vroeg me af of er tussen de mails die de heer Kwint gekregen heeft ook een mail zat met de vraag: en wat heeft de SP in de afgelopen 30 jaar eigenlijk betekend voor het onderwijs, behalve dat zij naar onze problemen heeft geluisterd?

De heer Kwint (SP):

Die mails zaten er zeker tussen, ja. Die mensen heb ik dus een mooi antwoord gestuurd met alle voorstellen die wij de afgelopen jaren gedaan hebben, van het afschaffen van de lumpsum tot het strijden tegen de bezuinigen bij de invoering van het passend onderwijs, van de strijd voor het behoud van het leenstelsel tot het verhogen van de salarissen zoals ik straks zal voorstellen. Dat heb ik die mensen allemaal netjes laten weten.

De voorzitter:

De heer Van Meenen, tot slot.

De heer Van Meenen (D66):

Zeker, maar heeft u daarbij dan ook uitgelegd dat dat allemaal niet gelukt is omdat u eigenlijk nooit — en dat is jammer — de verantwoordelijkheid heeft genomen om werkelijk die keuzes te kunnen maken? Zelfs toen de SP 25 zetels had met Jan Marijnissen — dat was ongeveer het moment dat het lerarentekort begon — zei u: "Nee, wij doen niet mee. We blijven liever aan de kant staan en we laten liever het kopieerapparaat draaien voor weer een motie en weer een voorstel."

De voorzitter:

Meneer Van Meenen.

De heer Van Meenen (D66):

In uw tegenbegroting noemt u het onderwijs niet eens. Dit kabinet investeert meer in onderwijs dan u in uw verkiezingsprogramma hebt staan. Wilt u dat nou ook eens aan de mensen laten weten in plaats van alleen maar ...

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer Van Meenen (D66):

... te vertellen over de problemen ...

De voorzitter:

De heer Kwint.

De heer Van Meenen (D66):

... en mensen een kopje soep — overall in het land staan de SP-busjes weer —aan te bieden? Als de leraren écht iets willen bereiken ...

De voorzitter:

Meneer Van Meenen ...

De heer Van Meenen (D66):

... dan moet er wel wat gebeuren.

De voorzitter:

Meneer Van Meenen, dit wordt uw laatste interruptie als het op deze manier gaat. Echt waar. Dit is veel te lang, veel te lang!

De heer Kwint (SP):

Het waren een hoop vragen inderdaad. Laat ik er een paar uit pakken. Het punt van de tegenbegroting vind ik echt extreem flauw. Er staat 2 miljard in voor loonstijging in de publieke sector. Ik hoef u toch niet uit te leggen dat leraren bij de publieke sector horen? Dat weten ze zelf in ieder geval prima. Laten we daar eens mee beginnen. Vervolgens vind ik het een hele, hele rare taakopvatting van een Kamerlid om te zeggen: ja, wij voeren hier de hele dag debatten. Ik kan u eerlijk zeggen: ik zat hier vannacht om kwart over één nog. Er worden hier veel debatten gevoerd. Maar waar het dan écht om gaat, hoe je dan écht je werk doet, is om zo'n akkoord te sluiten en je dan vier jaar lang netjes aan de letter van dat akkoord te houden en daar niks meer aan te veranderen. Dat is toch een rare opvatting van politiek? Wat zitten wij hier dan de hele dag te doen, zou ik aan de heer Van Meenen willen vragen.

De voorzitter:

Nou, volgens mij heeft u uw punt gemaakt, meneer Van Meenen. Ik moet echt een beetje vaart

hierachter zetten. U heeft heel veel geïnterrumpeerd. U bent niet de enige, maar u bent wel een van de Kamerleden die het meest heeft geïnterrumpeerd.

De heer **Kwint** (SP):
Het zijn wel altijd mooie verhalen.

De **voorzitter**:
Ja, dat weet ik wel.

De heer **Van Meenen** (D66):
Meent u dit nou?

De **voorzitter**:
Ja, echt waar. Als u het nou kort houdt, dan krijgt u gelegenheid om te interrumperen. Maar om nou de hele geschiedenis erbij te halen en inleidingen te doen ... Dat gaat niet goed!

De heer **Van Meenen** (D66):
Nee, maar het is wel van belang, voorzitter.

De **voorzitter**:
Zeker.

De heer **Van Meenen** (D66):
Wij zijn hier niet zo met elkaar in gesprek ...

De **voorzitter**:
Nee?

De heer **Van Meenen** (D66):
... maar we zijn in gesprek met al die mensen die nu luisteren, die echte zorgen hebben en die willen dat die zorgen opgelost worden.

De **voorzitter**:
Maar zij kunnen niks terug zeggen.

De heer **Van Meenen** (D66):
Nee, zij kunnen niks terug zeggen.

De **voorzitter**:
Nee.

De heer **Van Meenen** (D66):
Maar de heer Kwint is hun woordvoerder, zegt hij.

De **voorzitter**:
Nee, we zijn allemaal volksvertegenwoordigers. Stel even uw vraag.

De heer **Van Meenen** (D66):
Ja, maar dat zegt hij. Ik spreek hem daar op aan.

De **voorzitter**:
Ja, maar kórt.

De heer **Van Meenen** (D66):
Ik zal het hierbij laten. Ik zou u niet willen irriteren.

De voorzitter:

Neu, het valt wel mee.

De heer Van Meenen (D66):

Ergeren; pardon. Het gaat mij erom dat hier het eerlijke verhaal verteld wordt.

De voorzitter:

Oké. Dat heeft u duidelijk gemaakt. Ik stel voor dat u verdergaat, meneer Kwint.

De heer Kwint (SP):

Ja, ik ga even door met het eerlijke verhaal.

Ondertussen voltrekt zich in het voortgezet onderwijs een crisis in slow motion. Waarom? Omdat het akkoord deels weggedefinieerd is door docenten die de goede papieren niet hebben ineens niet meer "onbevoegd", maar "benoembaar" te noemen. Dat maakt voor de praktijk van de klas natuurlijk heel weinig uit. Is de minister bereid om voortaan ook te laten zien hoeveel lessen er in totaal door onbevoegde én benoembare docenten gegeven worden? Naar onze mening — dat strookt met de verhalen die wij horen — is het tekort in het voortgezet onderwijs een stuk groter dan een hoop mensen denken.

Dat mailde een docent op de middelbare school ons ook: "Fulltime werken doe ik niet meer. Dat is echt niet vol te houden als je er ook nog voor je eigen kinderen en man wilt zijn. Ik zie mensen weer vertrekken uit het onderwijs omdat ze het niet volhouden. Ik zie jonge mensen richting een burn-out gaan. Aan het einde van de week ben ik helemaal op en in de vakantie ben ik vaak de eerste dagen ziek." Michel, een andere docent op de middelbare school, zegt: "Wat ik voor het onderwijs wil, is meer docenten, meer begeleiders, meer middelen. Ik wil een overheid die de leraren als essentieel onderdeel ziet van een goed werkende samenleving en die pal achter haar leraren staat. Meer respect voor het vak, een vak waarin kennis, vaardigheden en talent voor nodig zijn."

Voorzitter. Daarom — dan komen we bij de voorstellen — heb ik een amendement ingediend. Toen roekeloos gedrag van bankiers ons in een diepe crisis stortte, moesten we er allemaal aan meebetalen. Mensen verloren hun baan, hun huis, kwamen jarenlang op de nullijn. De publieke sector werd uitgekleeft. Ondertussen lezen we in de krant dat de banken recordwinsten maken op de Zuidas. Dat kan best een tikje minder. En dan druk ik me nog heel vriendelijk uit, want ik wil de voorzitter niet boos maken. Dat vind ik belangrijk, voorzitter! Dat kan best een tikje minder, zeker omdat ook de mensen daar belang hebben bij goed opgeleide kinderen. Ik kan ze me nog goed herinneren: demonstraties daar met bordjes met "laat de banken de crisis betalen". Helaas is dat nooit echt gebeurd. Dat kunnen we dus alsnog regelen. Daarom een amendement. Wij stellen voor de bankenbelasting met een miljard te verhogen. Dat kunnen ze echt wel missen. De winsten vorig jaar waren bij de vier grootste Nederlandse banken alleen al 11 miljard. Die komen daar wel overheen. Met dat geld los je niet alleen de loonkloof op en los je niet alleen het onrechtvaardige salaris in het voortgezet speciaal onderwijs op, maar geef je het hele funderend onderwijs een extra loonstijging: basisschool of middelbare school, regulier of speciaal. En waarom? Omdat onze leraren dat verdienen en omdat het héél hard nodig is om de onderwijscrisis die ons land teistert, te lijf te gaan.

Durf een radicale keuze te maken, maar niet zo een als het kabinet recentelijk maakte voor scholen, namelijk om maar een ouder voor de klas te zetten en aan videoles te doen. Ik doel dus op een radicale en positieve keuze. Een keuze voor de leraar, die nu verzuipt, en voor de leerling, die anders niet leert spellen of rekenen. Is het kabinet bereid om te stoppen met die proefballonnetjes en pleisters waar docenten soms zo woest van worden en die docenten tot in het diepste van hun professionele zijn raken? Wilt u een radicale keuze maken? Maak dan zij-instroom gratis, verbied uitzendbureaus in het onderwijs en verplicht directies om een docent na verloop van tijd eindelijk eens een keer een vast contract te geven. Maar stop met die negatieve keuzes; grijp daarin in.

Later vandaag nemen de defensiewoordvoerders van de Kamer het over. Dan vliegen de miljarden hier door de zaal; in het geval van de JSF is dat letterlijk het geval. De miljarden voor de onderzeeërs komen daarna.

Gisteren werd bekend dat Nederland meer miljonairs en miljardairs heeft dan ooit. Vorig jaar boekte de Nederlandse banken recordwinsten. Laat dus niemand hier vandaag zeggen dat het simpelweg te duur is, dat we moeten kiezen in schaarste en dat het wel genoeg geweest is. Minister en Kamer, kies vandaag niet voor onderzeeërs, maar voor onderwijzers. Kies niet voor de miljardairs uit de Quote, maar voor de leerlingen van Rotterdam-Zuid. Kies niet voor ABN en ING, maar voor de docentenkamer. Dat verdienen de mensen die hier op de tribune zitten en de mensen die hier buiten en in de rest van het land staken. Dat verdient ons onderwijs.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Kwint. Dan geef ik nu het woord aan de heer Futselaar namens de SP. U heeft gelijk, meneer Kwint, want u had veertien minuten. Dat hebben wij niet goed gezien. De heer Futselaar.

De heer Futselaar (SP):

Voorzitter, elke dag waarop de heer Kwint zich aan zijn spreektijd houdt, is een positieve dag voor mij.

Voorzitter. Dan het hoger onderwijs. Vorig jaar discussieerden wij hier tijdens de begroting over hoger onderwijs voor een groot deel over de reserves. Centraal stond de vraag: hebben de universiteiten nou wel of niet te grote reserves en moeten ze daarop meer interen? Ik zou het vandaag ook willen hebben over interen op reserves, maar dan niet op die van de instellingen, maar op die van het wetenschappelijk personeel. Want wat er nu eigenlijk jarenlang gebeurt in onze universiteiten is dat we interen op menselijke reserves en dus een beetje roofoverval plegen op de mensen die het werk doen. Zeven op de tien werknemers in het wetenschappelijk onderwijs ervaart de werkdruk als te hoog. 71% zegt dat de werkdruk de laatste jaren steeds erger wordt. Dat is niet altijd het gevolg van bewust beleid, onwil of slecht bestuur, maar soms ook gewoon een consequentie van het systeem dat wij met z'n allen hebben opgebouwd. Dat zie je bijvoorbeeld aan de hoeveelheid werk en stress bij het aanvragen van onderzoeksgeld.

Voorzitter. Zowel ikzelf als de heer Paternotte stelden een maand geleden vragen over het niet toekennen van NWO-subsidie aan onderzoek rond de Event Horizon Telescope. Dat was voor mij een interessante casus, omdat het een voorbeeld was van de soms moeilijk te doorgronden keuzes van NWO en de moeilijke afhankelijkheidspositie waarin wetenschappers zich in de praktijk bevinden. De minister antwoordde daarop: daar gaat de NWO over; ik maak die keuzes niet. Dat antwoord is volkomen begrijpelijk. Maar de minister meldde opmerkelijk genoeg wel: ik ga twee ton voor wetenschapscommunicatie toekennen aan dit project. Dat heeft voor nogal wat ophef in het veld gezorgd. Gaat het zo makkelijk dat ergens geld bij komt als je er vragen over stelt? Ik zou de minister nu dus willen vragen: is er een direct verband? Als dat zo is ben ik — ik kan niet voor de heer Paternotte spreken — bereid om rustig nog een paar honderd sets Kamervragen in te dienen voor andere onderzoeksprojecten die worden afgewezen.

Maar, voorzitter, werkdruk is een serieus probleem, en niet alleen door de bureaucratische loting die wetenschapsgeld vaak blijkt te zijn. We zien in de praktijk ook volle collegezalen, overwerkte docenten en een groeiend ziekteverzuim. Dat probleem lijkt nu voor een deel van het personeel verergerd te worden door de herverdeling naar aanleiding van het advies van de commissie-Van Rijn. De bestuurders van klassieke universiteiten hebben al laten weten dat zij die kortingen niet gaan doorvoeren. Bravo, bestuurders. Maar universiteiten als Rotterdam, Tilburg en Maastricht hebben geen keus. Die krijgen gewoon een korting op hun dak.

Dat zal consequenties hebben op de werkvloer. Ik heb daar zonet in een interruptie al iets over gezegd. Het zal consequenties hebben voor het aantal mensen in dienst, voor de groepsgrootte, voor het aanbod van keuzevakken en voor de bereikbaarheid van docenten. Er is een grens aan

wat van mensen gevraagd kan worden. Niet voor niets is WO in Actie begonnen met een witte staking, waarbij het personeel geen overuren meer werkt in eigen tijd. Als zij dit consequent zouden doen, liggen onze universiteiten stil. Er wordt structureel zo'n 20% overgewerkt aan onze universiteiten. Je aan betaalde uren houden, betekent in de praktijk dat studentenvragen niet worden beantwoord, dat papers niet worden nagekeken en dat onderzoek wordt uitgesteld. En als je als docent in zo'n situatie zit, en er een extra korting dreigt via Van Rijn, omdat geesteswetenschappen niet genoeg economische waarde hebben of omdat er al zo veel psychologen zijn in dit land — zulke dingen worden gezegd, ook in deze Kamer — raakt dat je niet alleen in je werkdruk maar ook in je vaktrots. Kan de minister dat begrijpen? En wil zij, ook als zij niet financieel wil ingrijpen, in ieder geval staan voor de rest van de wetenschap, die zich nu wel heel erg in de hoek gezet voelt omdat ze toevallig een wat minder goede lobby hadden?

Voorzitter. Ik zou de minister ook willen vragen of zij nou echt verbetering ziet in de strijd voor minder flexcontracten bij de universiteiten. Dat is ook een bron van werkdruk. Ik geloof dat de wetenschap naast het professionele voetbal en de horeca de tak van sport is met de meeste flexcontracten. Het ging van 42% flexcontracten in 2015 naar 39% in 2018. Dat is een procent per jaar. Het is vooruitgang — dat moet ik ook zeggen — maar het is wel een heel beperkte vooruitgang. En laat ik hier dan ook maar zeggen dat universiteiten niet alleen de slachtoffers zijn van slecht beleid, maar ook gewoon de uitvoerders daarvan. Flexplekken zijn namelijk schering en inslag. Universiteit Eindhoven: boven de 50% flexcontracten. Tilburg en Delft: erger geworden in de afgelopen jaren. Groningen en Twente: bijna niets veranderd. Ik noem ze hier maar gewoon even. Ik zou de minister specifiek willen vragen of zij deze voortgang afdoende vindt. Wat zou zij nu willen doen? Zij heeft namelijk eerder dit jaar al eens aangekondigd dat zij misschien met een norm zal komen. Is het daar zo langzamerhand geen tijd voor? En ziet de minister net zoals ik dat er bij hogescholen een tegenovergestelde trend dreigt te komen, aangezien zij steeds meer op flexcontracten inzetten? Dat vind ik een zeer zorgelijke beweging. Wat vindt de minister daarvan?

Tot slot nog eventjes over het leenstelsel. Daar is al iets over gezegd: er waait een andere wind, lijkt het. Dat is mooi. Op dit moment zijn verschillende groepen bezig met ideeën voor het leenstelsel. Je hebt Coalitie-Y, daar doe ik aan mee. Onder leiding van het CDA gaan we, geloof ik, binnenkort naar de SER. Ik ga graag mee. Ik wil er wel dit over zeggen: wat ons betreft is een verbetering van de huidige situatie, een einde van het leenstelsel, niet iets voor een komend kabinet. Dus u kunt nog voor de verkiezingen een wetsvoorstel van de SP voor een basisbeurs verwachten.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Futselaar.

Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Meenen van D66. Het gaat niet helemaal goed tussen ons vandaag, hé? Ik weet niet wat er aan de hand is. Onze relatie gaat niet helemaal goed.

Goed, het woord is aan de heer Van Meenen namens D66.

De heer Van Meenen (D66):

Voorzitter. Dank u wel. Ik wil ook beginnen met collega Beertema van harte beterschap te wensen. Ik ben het eigenlijk bijna nooit met hem eens, maar hij is wel een van mijn favoriete gesprekspartners in de Kamer. Het is echt heel naar wat hem overkomt.

Leraren, schooldirecteuren, onderwijsondersteunend personeel, bestuurders, ouders, leerlingen, jullie allemaal, ik heet je namens de D66-fractie van harte welkom bij de onderwijsbegroting. Wij, D66, dat zijn die negentien stoeltjes die je daar in het midden ziet staan. Ik sta hier vandaag als leraar, want dat ben ik: een wiskundeleraar. Ik sta hier vandaag ook om de vriendschap tussen D66 en het onderwijs te versterken, want voor ons staat onderwijs op nummer één. Het komt op de eerste plaats. Waarom vinden wij dat? Omdat iedereen in de samenleving de kans moet krijgen om zich te ontwikkelen. Mensen moeten naar zelfstandigheid worden geleid, talenten kunnen ontdekken en dromen kunnen najagen. Dat is niet alleen van belang voor een gelukkig,

vrij en gezond bestaan, maar het is ook in het belang van ons als samenleving als geheel, want kennis is onze enige grondstof.

De belangrijkste factor voor goed onderwijs zijn uiteraard de leraren. Jullie bieden iedere leerling in je klas naar je beste kunnen het beste onderwijs. Ik weet er alles van. Het leraarschap is een fantastisch beroep, het is belangrijk en het is soms ook zwaar. We hadden recent de hashtag "dat leerde je niet op de lerarenopleiding". Ik moest denken aan de tijd dat ik net leraar was, 40 jaar geleden, op een mbo en de broer van een leerling om het leven kwam bij een auto-ongeluk. Je leert niet hoe je daarmee moet omgaan. Je leert het later wel en dan heb je je collega's hard nodig. Dat zijn momenten dat je wel iets kunt betekenen. Of ik denk aan die andere leerling op die school die heel schuchter van de lts kwam en die eigenlijk leraar wilde worden. Het is hem gelukt en ik heb hem daar ook een zetje voor kunnen geven. Misschien staat hij vandaag wel te staken. Nou ja, dan is hij niet helemaal goed ... Nee, hoor, dat is terecht. Het is prachtig als je ziet hoe mensen zich ontwikkelen.

Voorzitter. Het lerarentekort is om al die redenen, omdat je zo veel kunt betekenen voor mensen, veel meer dan alleen het zijn van die leraar in je vak, wiskunde in mijn geval, een ernstige bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs. Het is dus ook een breed maatschappelijk probleem. Nu hoor ik jullie op de publieke tribune al denken: ja, het is mooi dat je dat allemaal zegt, maar wat doe je er dan mee? Wij worden daar als D66 het meest op aangesproken. Wij stellen onderwijs op één en het is ook terecht dat u ons daarop aanspreekt.

Ik wil toch uitleggen hoe dat gaat en in wat voor omgeving wij hier zitten. Bij elke onderhandeling die er is, ondanks alles wat meneer Kwint in de krant leest, gooien wij onderwijs op tafel. Wij willen altijd meer voor onderwijs. Dat gaat overigens over heel veel meer dan alleen maar geld. Toen wij in de oppositie zaten onder het kabinet-Rutte I en -Rutte II hebben wij onze meerderheidssteun kunnen bieden in ruil voor onderwijsinvesteringen. In 2012 is de hele bezuiniging op passend onderwijs geschrapt door het lenteakkoord en is er 100 miljoen euro bijgekomen. In het herfstakkoord van 2015 is er 500 miljoen structureel extra naar het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs gegaan. Wij horen natuurlijk voortdurend: er was geen geld in die tijd. Nee, maar als je het wil, is het er wel.

Blijf nog maar even zitten, meneer Kwint. Ik vind dat de heer Kwint al heel veel geïnterrumpeerd heeft. Vindt u niet, voorzitter? Nee hoor, ik zie hem graag komen.

Zonder deze akkoorden was er in de afgelopen jaren geen extra geld naar het onderwijs gegaan. En leraren, als ik hierover met jullie in gesprek ga, over al het extra geld dat er gekomen is, dan zie ik veel glazige blikken, want jullie hebben er veel te weinig van gemerkt.

De voorzitter:

Ja, en de heer Kwint staat er al.

De heer Van Meenen (D66):

Wilt u de klok even stilzetten, voorzitter?

De voorzitter:

Ja, dat komt goed. Dat was ook een beetje uitlokking naar de heer Kwint, dus ik moet hem het woord geven.

De heer Van Meenen (D66):

Uitlokking?

De heer Kwint (SP):

Zo hoor ik het graag, voorzitter. Ik hoef de interruptie eigenlijk bijna niet meer te plaatsen. De heer Van Meenen zegt het zelf. Het is absoluut waar dat er in deze periode dankzij de inzet van D66 geld voor het onderwijs bij gekomen is. Laten we dat hier ook maar gezegd hebben. Maar,

zoals de heer Van Meenen zelf zegt: als je wil, dan kan het. Ik heb net gezegd waar het geld hier allemaal tegen de plinten klotst en een paar voorbeelden daarvan genoemd. Dan kan het. Is de heer Van Meenen het met mij eens dat het lerarentekort ondanks de inspanningen van D66 nog elke dag erger wordt en dat de bijdragen van dit kabinet dus nog niet hebben geleid tot een verbetering, over het geheel gezien, voor de docent en de leerling?

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik kom daar verderop in mijn verhaal nog op terug. We hadden het erover wat in deze periode is gebeurd. Wat ik probeer uit te leggen, is dat wij met de negentien zetels die wij hebben, geen meerderheid hebben in deze Kamer. Dat zal iedereen begrijpen. We hebben een coalitie gesloten met drie zeer goede, vriendelijke partijen aan de rechterkant van het spectrum. 82 zetels zitten daar. Dat is al een meerderheid. Drie van hen hebben een akkoord gesloten. Zij hadden allemaal vrijwel niets opgenomen aan investeringen voor het onderwijs. Wij hebben daar 1,5 miljard van gemaakt. Ruim 1,5 miljard. Dat is voor mij niet genoeg; wij hadden in ons verkiezingsprogramma bijna 4 miljard aan onderwijsinvesteringen. Dan kun je twee dingen doen: je kunt zeggen "ik doe niet mee, ik hou mijn handen schoon, ik blijf aan de kant staan en ik doe niks" en je kunt proberen het maximale eruit te halen. Dat laatste hebben we bij de formatie gedaan. Dat hebben we nu ook gedaan. Ik ben het met u eens dat het niet genoeg is. Ik heb net gezegd dat ik wil dat het geld dat er nu is, structureel wordt. Wij willen veel meer dan er gebeurt. Maar als de SP ooit nog een keer in de regering komt, dan zal zij merken dat het minder makkelijk is dan zeggen "je zit toch in de regering?" en "los het maar op".

De heer **Kwint** (SP):

Dat zei ik volgens mij ook helemaal niet. Volgens mij vroeg ik ook niet om het hele overzicht van hoe drie coalitiepartijen u de hele dag dwarszitten. Ik bedoel: dat is wel een constellatie waar u zelf voor gekozen heeft. U maakte net de opmerking "als je geld wil, dan is het te vinden". Als je dat legt naast de constatering dat er in deze periode wel geld bij komt, maar ook ziet dat het lerarentekort nog steeds alleen maar verder toeneemt en dat het dus niet genoeg is, is dat dan voor D66 voor deze periode het eindpunt? Dat is waar ik naar vroeg.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dat moeten we altijd zien, maar ik kijk nu vooruit. Er is een convenant gesloten waardoor gedurende twee komende jaren geld wordt gegeven. Ik begrijp heel goed dat het perspectief op structureel geboden moet worden. Daar gaan we het ook zeker over hebben. Wij zullen ook een uitspraak van de Kamer daarover vragen. En dus: ja, wij gaan door.

De **voorzitter**:

Oké. Dan ga ik naar mevrouw Van den Hul.

De heer **Van Meenen** (D66):

Misschien mag ik over "als je het wil, ..." nog één ding zeggen.

De heer **Kwint** (SP):

Dan doet u het gewoon aan die kant van de microfoon.

De heer **Van Meenen** (D66):

Wat ik bedoel is: er wordt voortdurend gezegd dat het in de vorige periode niet kon omdat er geen geld was. Het kon dus wél. Dat bleek toen wij het eisten. Maar dat ging over het kabinet van de VVD en de PvdA.

De heer **Kwint** (SP):

De SP is nooit de partij geweest die heeft gezegd dat je in tijden van crisis niet moet investeren.

De **voorzitter**:

Nee, dat is ...

De heer **Kwint** (SP):

Sterker nog, ons hele linkse verhaal is erop gebouwd dat je midden in een economische crisis juist moet besluiten om te investeren. Natuurlijk kan dat, maar dat ontslaat D66 niet van de verantwoordelijkheid om ook nu, op het moment dat de miljarden tegen de plinten klotsen, te blijven zoeken.

De **voorzitter**:

Oké. Dat heeft u gezegd.

De heer **Van Meenen** (D66):

Het is best bijzonder dat de SP D66 aanspreekt op het nemen van verantwoordelijkheid. Wij staan hier elke dag vol in de wind die verantwoordelijkheid te nemen. De heer Kwint is vooral e-mailtjes van leraren aan het voorlezen, en dat is het. Ja! Dat is het! Dat is de bijdrage. U bent een partner. Wat zou ik graag gewild hebben dat ik dit allemaal met u of met anderen aan deze kant van het spectrum had kunnen doen. Het zou me een lief ding waard geweest zijn, maar zo is het niet gegaan.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Even terug naar de rode draad door het debat van vandaag. Dat is structureel geld voor het onderwijs. Ik weet dat de heer Van Meenen dat ook hoog op zijn verlanglijstje heeft staan, als leraar en als woordvoerder van een partij die onderwijs hoog op het verlanglijstje heeft staan. Het verbaast mij dat ik aan de ene kant een warm pleidooi hoor voor geld vrijmaken, ook als dat er niet is. Ik zal de eerste zijn om te zeggen dat er dankzij die samenwerking mooie dingen zijn gebeurd in de vorige periode. Aan de ene kant hoor ik dat en aan de andere kant hoor ik de heer Van Meenen duidelijk zeggen dat hij pas over twee jaar wil kijken naar structureel geld. De tribune zit vol met mensen die geen twee jaar kunnen wachten. Het lerarentekort is zo groot, dat kan geen twee jaar wachten op een oplossing. Waarom niet nu structureel?

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik begrijp die vraag. Het geld wordt "as we speak" overgemaakt naar de scholen. Het is er de komende twee jaar. Van belang is het perspectief dat het daarna verdergaat. Dat perspectief kunnen wij in de komende twee dagen bieden. Daarmee krijgt het een structureel karakter.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Met incidenteel geld kan je niet structureel de salarissen verhogen, kan je die loonkloof niet overbruggen en kan je dus uiteindelijk ook niet het lerarentekort oplossen. Wat gaan we nu doen om ervoor te zorgen dat die structurele oplossingen niet over twee of drie jaar komen, maar nu al?

De heer **Van Meenen** (D66):

In de politiek is uiteindelijk nooit iets structureel. Het gaat erom dat je met elkaar, breed in de Kamer, de uitspraak doet dat je niet alleen in deze periode, maar ook daarna, het geld blijft geven. In deze periode geven we het geld. Mijn partij heeft ervoor gezorgd dat er bijna een half miljard op tafel ligt. Dat wordt gewoon aan de scholen overgemaakt. Structureel wordt het als het daarna ook verdergaat. Dat ga ik vandaag uitspreken: mijn partij zal er de volgende keer weer voor staan dat het geld er ook dan weer zal zijn, overigens als onderdeel van een veel groter pakket met nog veel meer investeringen.

De **voorzitter**:

Tot slot, mevrouw Van den Hul.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Ik hoorde de heer Van Meenen net vragen om het eerlijke verhaal. Dat ga ik toch ook even vertellen. Het eerlijke verhaal is dat 16,5 miljoen van het pakket van vorige week structureel is en de rest niet. De rest is incidenteel geld. Met incidenteel geld kan je geen impuls geven aan de salarissen, kan je niet de loonkloof overbruggen en dus ook niet het lerarentekort oplossen. Dat is

waarom vandaag de pleinen volstaan. Dat is waarvoor wordt gestaakt. Ik hoor geen oplossing van de heer Van Meenen die dichterbij komt dan die twee jaar. Die tijd hebben we niet.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dan luistert mevrouw Van den Hul niet goed. Want wanneer is het geld structureel? Als het perspectief er is dat het doorgaat. Dat is structureel.

Mag ik er nog iets over zeggen? Het is ook enigszins riskant wat er gebeurt. Ik hoop dat mevrouw Van den Hul ook voor zal stemmen. Als de Kamer straks uitspreekt dat ook de volgende keer ... We moeten als het ware een akkoord sluiten met elkaar: mensen, we zien dat we dit moeten voortzetten. Wij staan ervoor en ik hoop u ook. Als we dat niet zeggen, dan nemen we het risico dat schoolbesturen zeggen: we zetten het geld op de bank, we gaan het niet uitgeven. Dat is het risico dat u dan bewust neemt.

De **voorzitter**:

Ik heb de indruk dat de heer Rog op iets wil reageren.

De heer **Rog** (CDA):

Dat is de juiste indruk, voorzitter.

De heer **Van Meenen** (D66):

Alweer.

De **voorzitter**:

Nee, dit is voor het eerst.

De heer **Rog** (CDA):

Meneer Van Meenen zit in het defensief. Hij heeft er kennelijk behoefte aan om zich af te zetten tegen zijn eigen coalitiepartners. Het is misschien goed om in het openbaar aan te geven waar we stonden voor en na de verkiezingen. Vier partijen wilden investeren in onderwijs. Eén partij meer dan de andere drie. Dat heb ik altijd ruiterlijk erkend. Maar het siert de heer Van Meenen niet om het akkoord dat wij als vier partijen hebben gesloten — dat ging over 750 miljoen euro voor deze leraren, voor extra salaris en werkdrukvermindering — als enige partij te claimen. Er zijn vier partijen die dat niet in het verkiezingsprogramma hadden staan. Ik zeg erbij tegen de linkse vrienden dat ook al die linkse vrienden het niet in hun verkiezingsprogramma hadden staan. Het zijn vier partijen geweest die dit met elkaar zijn overeengekomen. Ik ben daar trots op. De heer Van Meenen mag daar trots op zijn. Hij mag trots zijn op wat hij in vorige periodes heeft geregeld met akkoorden, maar dit was een punt dat niet in het verkiezingsprogramma van D66 stond en waar vier partijen een akkoord over hebben gesloten. Ik hecht eraan om dat hier te zeggen.

De **voorzitter**:

Dat heeft u gedaan.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dat klopt. Ik wijs erop dat dit het resultaat is van strijd. Die strijd noemen we formatie, waarin elke partij een andere hoogste prioriteit heeft. Het CDA staat voor andere prioriteiten. Daarbij staat het onderwijs niet op één. Daar is het misschien veiligheid of landbouw. Het maakt me niet uit wat het is, maar het is niet onderwijs. Het gaat mij erom om helder te maken, ook voor leraren die verwachten "je zit in het kabinet, dus je regelt het even", dat alles hier strijd is. Dat is ook het mooie van democratie. Strijd tussen ideeën: daar komt iets uit voort. Dan ben ik er trots op dat wij dit inderdaad hebben kunnen regelen. Ik ben u ook dankbaar — u in het bijzonder, meneer Rog, we hebben samen aan die onderhandelingstafel gezeten — dat dit gelukt is. Zo zijn er ook voor het CDA dingen gelukt.

De voorzitter:

De heer Van Raan. Tenzij uw punt op het vorige punt aansluit, meneer Heerema? Dan ga ik naar de heer Van Raan. Die stond er eerder.

De heer Van Raan (PvdD):

Ik sluit ook aan op het vorige punt. Ik wil even horen of ik de heer Van Meenen goed begrepen heb. Als ik het goed begrepen heb, erkent de heer Van Meenen de crisis in het onderwijs, even afgezien van hoe dat gekomen is. Hij herkent en erkent dat er nu incidenteel geld voor is, dat dit een goede zaak is en dat dit een harde strijd geweest is. Maar interessant is dat hij net in het interruptiedebatje heeft gezegd dat hij de komende twee dagen eens gaat kijken hoe dat incidentele geld wellicht met een plan kan worden omgezet in iets dat zicht heeft op het structureel worden ervan. Klopt dit?

De voorzitter:

Dus u maakt een samenvatting van het verhaal van de heer Van Meenen en u vraagt of die samenvatting klopt?

De heer Van Raan (PvdD):

Ja, voorzitter, dat klopt. Mag de heer Van Meenen even uitspreken? Dank u wel.

De heer Van Meenen (D66):

Het klopt dat ik het perspectief wil geven op structureel, dat dit een structureel karakter krijgt. Dat durf ik als partij uit te spreken. Ik hoop dat alle partijen in deze Kamer dat zullen doen. Dan kan het ook structureel ingezet worden.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ook op dit punt. De heer Van Meenen heeft het over strijd. Ik gun hem die strijd. Ik gun hem ook de resultaten van die strijd. Maar dit klinkt toch echt meer als paniekvoetbal. Je kan collega's in de Kamer niet verwijten dat ze riskante opmerkingen maken over financiën die mogelijk naar de scholen gaan en die wel of niet structureel zijn. U neemt een voorschot op de volgende periode, die u volgens mij niet waar kunt maken. Ik vind dat oneerlijk richting de achterban, die u ook zegt te vertegenwoordigen. Daarmee doet u wat mij betreft een valse belofte. Dat zou u niet moeten doen. Dat siert u ook niet. Ik wil deze opmerking hier gemaakt hebben, want het is volgens mij niet de Kamer die riskante opmerkingen maakt, maar de heer Van Meenen, die een riskante opmerking maakt over wat er straks met het geld gaat gebeuren. We hebben voor de komende twee jaar iets moois kunnen regelen. En daarna zien we wel.

De heer Van Meenen (D66):

We hebben zeker iets moois met elkaar kunnen regelen. Maar het kan altijd mooier, zeg ik erbij. Bij de VVD is het duidelijk een risico dat het structureel wordt. Ik zie het precies andersom: voor mij is het een risico dat het dat niet wordt. Ik kan als D66'er zeggen dat wij de volgende keer opnieuw, net als bij de vorige keer, heel ruim zullen willen investeren in onderwijs en dat dit pakket van die 460 miljoen dat we nu gemaakt hebben, onderdeel zal zijn van de structurele investering. Als we dat in de Kamer met z'n allen zeggen, is het daarmee structureel geworden. Dat is wat we vandaag gaan vragen.

De voorzitter:

U bent net geweest, meneer Kwint. Ik wil even kijken of wij ... De heer Heerema.

De heer Rudmer Heerema (VVD):

Ik heb de motie die de heer Van Meenen wil ondersteunen gezien. Dat is een "spreekt uit"-motie. Daar komt mogelijk een meerderheid voor als de heer Van Meenen die ook steunt. Maar vervolgens is dat geld niet structureel. Er moeten na de volgende verkiezingen natuurlijk gewoon onderhandelingen plaatsvinden. Dat weet meneer Van Meenen ook. Ik maak me er boos over dat hij straks aan de mensen op de tribune een belofte doet die hij niet kan waarmaken. Want zo kan het niet gaan, dat u geld gaat beloven dat er niet is. We moeten kijken hoe we dat na

onderhandelingen, na verkiezingsprogramma's, samen kunnen oplossen. Dat is het eerlijke verhaal.

De heer **Van Meenen** (D66):

Als de heer Heerema boos wordt, heb ik altijd het gevoel dat ik op de goede weg ben. Laat ik het nog een keer duidelijk maken. Natuurlijk kunnen dingen na verkiezingen heel anders worden. Stel je voor dat de VVD nog veel groter wordt of dat een andere partij wint; natuurlijk is dan alles nieuw. Maar zo kun je niet redeneren, want elke belofte, alles wat je structureel neerzet in de begroting, is altijd weer aan onderhandelingen onderhevig. Verkiezingen gaan altijd over verandering, maar één ding zal voor D66 niet veranderen en dat is de niet-aflatende inzet om te investeren in onderwijs, structureel. Daar mag u me aan houden, nu en in de toekomst.

De **voorzitter**:

Meneer Kwint, u bent net geweest op dit onderdeel. U mag één vraag stellen. Dat geldt ook voor de heer Van Raan en mevrouw Van den Hul. Eén korte vraag. Ik stel voor dat de heer Van Meenen daarna gewoon zijn bijdrage afrondt. Eén vraag. Meneer Kwint.

De heer **Kwint** (SP):

Is de heer Van Meenen het met mij en de SP eens dat, welke motie hij morgen ook indient, zolang er niet nu, vandaag, bij de begrotingsbehandeling, daadwerkelijk met geld geschoven wordt, er geen schoolleider in Nederland is die naar de bank gaat en zegt: er is een motie aangenomen, dus ik heb nu geld om nieuw personeel aan te nemen? Ik ben ervoor dat er meer geld naar onderwijs gaat, nu of de volgende periode; prima. Maar wij helpen de schoolleiders en directies op geen enkele manier als wij nu gaan proberen om met een soort wonderlijke motieconstructie te regelen wat gewoon thuishoort in de begroting, waar we het vandaag over hebben.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik ben dat niet met de heer Kwint eens. Sterker nog, we hebben een brief gekregen van de besturen, waarin zij precies dit van ons vragen: om dat uit te spreken. Daarmee gaan zij wél structureel investeren. U kent die brief; u heeft hem ook gekregen.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Misschien moeten we de oude meester, met respect, helpen. Hij heeft net z'n coalitievrienden toch wat bozig gemaakt. Misschien moeten we hem de gelegenheid en de kans bieden om zijn woorden in te trekken; dan gaan we de komende twee dagen niet over die structurele investeringen praten. Wil de heer Van Meenen dat misschien?

De heer **Van Meenen** (D66):

Niet over structurele middelen praten? Waarom zou ik dat willen? Ik weet niet waarom de Partij voor de Dieren dat aan mij vraagt.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

De heer Van Meenen neemt grote woorden in de mond. Dat hebben we net al gehoord. Ik hoorde hem zeggen dat wij een groot risico nemen met ons standpunt, maar ik vind het een groot risico om te zeggen dat je met wat er nu ligt de loonkloof kan overbruggen en structureel wat kan doen aan de problemen in de klas. Ik heb de heer Van Meenen verschillende keren horen zeggen dat die loonkloof hem aan het hart gaat. Ik weet dat dat zo is. Nu zegt hij: hou nog maar heel even vol; die loonkloof komt later wel. Dat vind ik een groot risico. Ik zou dus toch nog een keer aan meneer Van Meenen willen vragen hoe hij aan alle mensen op de tribune en aan alle mensen die op de pleinen staan — op de Dam staan er 10.000 — gaat uitleggen hoe we met wat er nu ligt, de problemen die er nu zijn structureel gaan oplossen; niet over twee jaar, niet over drie jaar en niet in een volgend verkiezingsprogramma, maar nu.

De heer **Van Meenen** (D66):

Die loonkloof gaat dicht, hoe dan ook. Wat mij betreft vandaag, maar dat gaat niet gebeuren. Ik

krijg het niet voor elkaar en u ook niet. Het lukt gewoon niet. We gaan dus stappen zetten. Dit is een stap. Hier kan iets gebeuren, zeker als we met elkaar het perspectief bieden dat het structureel wordt. Dan kan het ingezet worden. Dat is mijn antwoord aan u. Mijn strijd gaat elke dag door en ik hoop de uwe ook.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Van Meenen (D66):

Ik had het over de glazige ogen van leraren die te weinig merken van de investeringen. Dat is slecht, heel slecht. Dat is voor D66 een reden geweest om hier eens goed naar te kijken: aan wie geven we het geld eigenlijk? Toen wij twee jaar geleden zelf in het kabinet zijn gekomen, hebben we daarom gekozen voor een andere manier: de werkdrukmiddelen zijn rechtstreeks naar de scholen gegaan. Ik kom heel veel op scholen en voor het eerst hoor ik daar heel positieve reacties. Op scholen kan men gewoon aanwijzen: daar loopt die extra klassenassistent, daar loopt die conciërge, daar is die gymleerkracht die onze werkdruk verlicht. Welke manier men ook kiest, dat gebeurt op die school, op die school die daar op de hoek van de straat staat. Want lerarenteams zijn zelf aan zet. Zij hebben de zeggenschap. Zij moeten instemmen met het plan. En dat werkt fantastisch. Eindelijk merken leraren iets van de investeringen. Daarom wil D66 dit invoeren voor al het onderwijsgeld. We brengen het niet langer naar de besturen, maar naar de school. Ik ben een wet aan het voorbereiden die dat mogelijk maakt. Leraren. Na de vorige verkiezing was er geen meerderheid in de Tweede Kamer voor hogere onderwijsinvesteringen. Dit heb ik allemaal al gehad, voorzitter. Ik ga u helpen, want in de interrupties heb ik ook het nodige kunnen zeggen.

Toch zien wij dat er meer nodig is om de problemen in het onderwijs het hoofd te bieden. Het is niet voldoende om het tij te keren door het lerarentekort, de stijgende werkdruk, de druk op onderwijskwaliteit. Het is dan ook onaanvaardbaar — onaanvaardbaar, zeg ik — dat er ouders voor de klas komen te staan. De kwaliteit van het onderwijs is de kwaliteit van de leraar. Het is geen oplossing voor het lerarentekort om daar ouders neer te zetten. Grootouders wellicht, dat ben ik ook, maar ouders al helemaal niet. Deze pleister houdt de wond langer open en het is een uitholling van het beroep en werkt dus averechts. Ouders voor de klas zetten zal het lerarentekort vergroten, want het aanzien gaat daarmee verloren.

Ook in het kabinet blijven we strijden voor meer geld naar onderwijs, met vorige week als uitkomst dat er de komende twee jaar bijna een half miljard bijkomt voor basis- en voortgezet onderwijs. Met dat geld zetten we opnieuw een betekenisvolle stap. Dit geld is broodnodig voor jullie, jullie die dag in, dag uit keihard werken om het beste onderwijs te geven aan de leerlingen, die tekorten in het team opvullen en tot ver na schooltijd in de klas met stapels werk zitten. Die aanhoudende noodkreet, hartenkreet, uit het onderwijs heeft een belangrijke rol gespeeld om dit voor elkaar te krijgen.

Ik wil ook mijn waardering uitspreken aan de coalitie-, — pardon, de oppositiepartijen, maar ook aan de coalitiepartijen natuurlijk — maar ook aan de oppositiepartijen die zich de afgelopen tijd met ons hard hebben gemaakt voor extra onderwijsinvesteringen. Het laat nog maar eens zien dat samenwerken helpt om echte stappen vooruit te zetten.

Er is veel gebeurd vanaf afgelopen vrijdag. Het is door de heer Heerema al gevraagd. Ik zou graag van de minister uitgebreid horen hoe dit nu precies gegaan is, hoe die onderhandelingen verlopen zijn, hoe die gesprekken verlopen zijn. Ik ken Liesbeth Verheggen heel erg goed en ik kan bijna niet geloven dat zij zonder haar achterban te raadplegen met dit pakket akkoord is gegaan.

Voorzitter ...

De voorzitter:

Voordat u verdergaat, mevrouw Van den Hul, op het vorige punt.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Op het een na vorige punt alweer, namelijk over die bevoegdheden en onbevoegden voor de klas. Dat is een punt waar wij het roerend met elkaar eens zijn. Dat zijn we overigens over wel meer dingen, maar zeker op dit punt. Ik ben het ook heel erg eens dat dit uiteindelijk geen oplossing is voor het lerarentekort. Er lag een brief uit de grote steden, een brandbrief, een noodkreet: help ons, want wij redden het zo niet. We weten dat het lerarentekort daar nóg harder aankomt en dat het daar zelfs niet op elke school even hard aankomt, maar dat kwetsbare kinderen daar nog eens een keer extra hard worden getroffen. We zijn het met elkaar eens dat bevoegdheden loslaten niet de oplossing is. Maar wat dan wél, vraag ik aan de heer Van Meenen. Wat gaan we wél doen?

De heer Van Meenen (D66):

Grofweg gezegd, er zijn nu eenmaal scholen die echt een veel grotere uitdaging hebben. Die bevinden zich veelal in de grote steden, in ieder geval op dit moment. Ik kan mij voorstellen dat daar in de cao-onderhandelingen, waarvan ik hoop dat ze nu echt heel snel gaan plaatsvinden, ook aandacht voor zal zijn. Dit hoeft niet wat mij betreft als hagelslag overal heen te gaan. Je kunt daar ook, juist in de cao tussen werkgevers en leraren, andere keuzes in maken. Ik hoop dat er oog is voor die problematiek. Dat zie ik als de meest nabije oplossing. Daarnaast hebben we natuurlijk ook in deze periode geïnvesteerd in achterstandsleerlingen, et cetera. Daar is ook aandacht geweest voor de grote steden. Ja, dat zijn de dingen die we op dit moment, op korte termijn kunnen doen.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Maar voor die oplossingen aan de cao-tafel is dan natuurlijk ook wel geld nodig. Want we hebben het hier al een paar keer geconstateerd dat er geld nodig is voor verschillende problemen op die cao-tafel: loonkloof, vso, een aantal dingen waarvan ik weet dat D66 daar ook verlanglijstjes heeft. Maar om die volgende stap te zetten in dat maatwerk is er natuurlijk nog wel extra geld nodig. Wij hebben daarom eerder het voorstel gedaan voor een gelijke kansenbonus in grote steden op die meest kwetsbare scholen. Hoe kijkt de heer Van Meenen daar tegenaan?

De heer Van Meenen (D66):

Elk instrument dat helpt is voor mij oké, maar ik zou zeggen: dat is toch iets wat vooral aan de cao-tafel beslist moet worden. Ik hoop dat iedereen daar ook plaatsneemt. Dat behalve de AOb iedereen daar nu toe bereid is, zou in principe kunnen betekenen dat er snel een cao wordt afgesloten. Dan komt ook de 285 miljoen structureel vrij, de looncompensatie die nog klaarligt. Ik zou hopen dat de AOb die gelegenheid blijft nemen om ook die stem aan de cao-tafel te laten horen.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Nu krijg ik toch weer een beetje zorgelijk gevoel in mijn buik. Dit is nu precies het hele probleem aan die tafel. Dit is ook precies wat we de minister hebben horen zeggen. Het is nu iets of anders niets. Dat vind ik nu juist het probleem: er moet extra geld bij aan die cao-tafel. Dan kunnen er echt structurele oplossingen komen. Zolang dat niet het geval is, is het volgens mij heel logisch dat we dit beeld zien in Nederland en dat hier de tribunes vol zitten.

De heer Van Meenen (D66):

Wij hebben gezien dat de minister in eerste instantie gezegd heeft: er is 285 miljoen beschikbaar. Dat leek een soort extra geld, maar dat was het niet. Men z'n allen, ook ik, hebben we direct gezegd: dat is de reguliere loonstijging die erin zit voor de hele collectieve sector. Dat moet hier ook goed worden ingezet. Daarmee kwam die cao er niet. Juist om die cao mogelijk te maken, hebben wij ervoor gestreden om dat extra geld nu op tafel te leggen. Dat is die 460 miljoen die er nu aankomt. Zeker als we daar het perspectief van structureel aan kunnen verbinden, kan het in de cao en bij de leraren terecht komen.

Ik ga gauw verder. We hebben ons einddoel dus nog niet bereikt. Het lerarentekort vraagt onze blijvende aandacht. De salariskloof tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs moet dicht en investeringen in onderwijs moeten structureel zijn. Wij roepen dan ook de besturen, schoolleiders en bonden op om het geld zo snel mogelijk in de klas en bij de leraar terecht te laten komen. Ook de komende twee jaar moeten we gezamenlijk bouwen aan een breed draagvlak voor onderwijsinvesteringen, zodat het eenmalige geld bij het volgende kabinet structureel kan worden gemaakt. Dat perspectief moeten we vandaag bieden, zodat het geen politieke strijd meer is om jullie een fatsoenlijk salaris te geven, zodat jullie het geld en de ruimte en het vertrouwen krijgen om iedere leerling het beste en gelijke kansen te geven. D66 spreekt hier hardop uit — ik heb het al eerder gezegd — dat het structureel maken van dit bijna half miljard euro wat ons betreft onderdeel zal zijn van een nog veel groter pakket aan structurele investeringen in het onderwijs. We hopen dat vandaag zo veel mogelijk partijen die belofte ook hardop durven te doen.

Voorzitter. Het gaat niet alleen maar over geld. D66 gaat door met de strijd voor het beste onderwijs voor ieder kind. We hebben grote ambities voor het onderwijs, zoals — ik zei het al — dat het geld direct naar scholen gaat. We kijken naar de huidige situatie rond passend onderwijs. Als het iets niet is, is het dat, denk ik. Het is iets wat voor veel werkdruk zorgt, maar ook iets waar kinderen in tekort komen. Wij hebben als D66 tegen de invoering van passend onderwijs gestemd, zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer. Ik zie nog elke dag — en jullie als leraren ook — de gevolgen van dat we dat wel hebben gedaan. Ik zeg: daar moeten we vanaf. We moeten uiteindelijk de weg inslaan naar inclusief onderwijs. Dat klinkt nog ingewikkelder. Elk kind het goede onderwijs, maar dan moet er heel veel gebeuren. Dan moeten leraren versterkt worden. Dan moeten ze geschoold worden. Dan moeten ze de ruimte krijgen. Dan moeten de klassen kleiner. Kortom, een perspectief dat je niet even geregeld hebt, maar dat je wel als ambitie moet hebben. En die hebben wij.

We willen het hebben over het beroep van de leraar. De leraar in Nederland — ik heb het al gezegd in een interruptie — geeft veel te veel lesuren en zou veel meer tijd moeten hebben voor de ontwikkeling van zijn vak. Dat vergroot ook het aanzien van het beroep. Daarom werd ik ooit leraar: omdat het een mooi, vrij beroep was, waarin ik aan mijn eigen ontwikkeling kon werken en natuurlijk vooral aan die van kinderen. Dat is het nu niet meer. Leraren zijn te veel uitvoerders geworden van het beleid van overheden, maar ook zeker van besturen. Daar wil ik het over hebben met het onderwijs. Ik wil het hebben over de voorschool in het kader van gelijke kansen. Ik wil dat we ervoor zorgen dat kinderen niet meer met een taalachterstand op de basisschool aankomen. Dat we ervoor zorgen dat er een veel sterkere verbinding komt tussen kinderopvang en basisschool. Er moet een verlengde schooldag komen, zodat de kansongelijkheid die na schooltijd ontstaat, wanneer het ene kind elke middag een lek balletje tegen een garagedeur staat te trappen, terwijl het andere kind van de hockeyles naar het Concertgebouw wordt gereden, die ongelijkheid mag er niet zijn. Ik gun ieder kind die cultuur, die sport, die natuur, die ondersteuning waar die nodig is, de huiswerkbegeleiding, noem het allemaal maar op, maar dan moeten we dat wel als publieke voorziening willen.

Dat zijn grote vergezichten, maar die vragen wel iets van ons stelsel. Maatwerk in het voortgezet onderwijs, dat verschrikkelijke moment aan het einde van de basisschool waarop het leven van jonge kinderen bepaald wordt. Daar moeten we vanaf. Dat moet veel later! Waarom eigenlijk selectie? Geef kinderen gewoon de ruimte om te groeien. We moeten leren weer veel meer geduld met kinderen te hebben.

Nou, dat zijn grote perspectieven: alles wat er in ieder geval in mijn ogen nodig is voor het beste onderwijs en de beste kansen voor ieder kind. Over die ambities zal ik het komende halfjaar in gesprek gaan, want ik ga na ons congres van aanstaande zaterdag op scholenreis. Ik kom altijd wel op scholen, maar nu ga ik echt op reis met deze thema's: de beste kansen, kansengelijkheid en een veel betere positie voor de leraar. Daarover ga ik in gesprek met iedereen die dat maar wil doen, en ik hoop velen van jullie daar ook te ontmoeten.

Voorzitter. Ik ga er nu van uit dat er een interruptie komt. Ik ben bijna klaar.

De voorzitter:

Ik wil toch voorstellen dat u eerst afrondt.

De heer Van Meenen (D66):

Voorzitter. Leraren. In het licht van de nieuwe ambities voor Onderwijs willen wij in deze begroting alvast op een zaak vooruitlopen. Op steeds meer plekken in Nederland werken scholen en kinderopvang nauw met elkaar samen, gericht op de ontwikkeling van het kind en beter aansluitend op het moderne gezinsleven met werkende ouders. Een van de dingen die dat in de weg zitten, is wet- en regelgeving. De wens leeft om gemengde peuter- kleutergroepen te starten, waardoor er voorschoolse educatie kan worden aangeboden door een bevoegde leerkracht en pedagogisch medewerkers zorgtaken op zich kunnen nemen. Welke ruimte is daarvoor op dit moment, vraag ik de minister. Door strengere medewerker/kind-ratio's is dit nu onmogelijk. Is de minister bereid hier meer ruimte voor te bieden, bijvoorbeeld door een experimenteerartikel?

Ten slotte over het mbo. In het mbo zijn kwaliteitsafspraken gemaakt met de investering van 1,6 miljard en studenten ervaren weinig betrokkenheid bij deze afspraken — GroenLinks had het daar ook al over — en zijn ook vaak niet op de hoogte van wat er met dat geld gebeurt op hun opleidingen. D66 wil die betrokkenheid versterken door medezeggenschapsraden te faciliteren in die taak. Dat is mogelijk vanuit die investering zelf. Ik zou graag een reactie van de minister daarop hebben. Als we het over kwaliteitsafspraken hebben, dan komen we als vanzelf bij mijn goede collega Jan Paternotte, die de rest van dit betoog zal doen.

Voorzitter. Tot zover.

De voorzitter:

Mevrouw Westerveld, een korte vraag.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

De heer Van Meenen heeft een heel mooi pleidooi over een aantal — zoals hij het noemt — vergezichten geschreven, om de kansengelijkheid tussen leerlingen te verbeteren, maar ook op het gebied van passend onderwijs. Op een heel aantal van die punten ben ik het helemaal met hem eens. Ik weet ook dat in ieder geval mijn linkse collega's, die hier aan mijn rechterkant zitten, het daarmee ook eens zijn. We hebben de afgelopen tijd ook heel veel voorstellen gedaan over kansengelijkheid, over passend onderwijs en die kregen vaak geen meerderheid, volgens mij omdat er weinig ruimte is in de coalitie. Ik zou de heer Van Meenen willen vragen: komt daar de komende twee jaar verandering in, zodat we alvast eerste stappen kunnen zetten om dat zo gewilde vergezicht ook te bereiken?

De heer Van Meenen (D66):

Een vergezicht is mooi, maar je moet proberen het zo snel mogelijk te bereiken. Er zitten in het verhaal dat ik net vertelde — het hele verhaal is nog veel groter, kijk op [D66.nl/scholenreis](https://d66.nl/scholenreis), zeg ik tegen iedereen — ook dingen die sneller kunnen, veel sneller. Kinderen hebben natuurlijk eigenlijk geen geduld om daarop te wachten. Dus ja natuurlijk, de stappen die we kunnen zetten, die gaan we zetten. En overigens hebben we in de coalitie natuurlijk ook stappen gezet. Ik denk bijvoorbeeld aan de ernstig meervoudig beperkte kinderen, waarvoor we echt met z'n allen in de coalitie stappen vooruit hebben gezet. Ik sluit ook helemaal niet uit dat er de komende tijd, zeker bijvoorbeeld bij de evaluatie van passend onderwijs volgend jaar, al stappen mogelijk zullen zijn, want ik voel daar in de coalitie veel ruimte voor.

Mevrouw Westerveld (GroenLinks):

Hoopvol om dat te horen, want een aantal van de punten die wij hebben voorgesteld, staan ook in het verkiezingsprogramma van D66. Dus ik hoop van harte dat we de komende twee jaar al wat meer stappen kunnen zetten, bijvoorbeeld op het gebied van passend onderwijs, want we weten allemaal dat dat zorgt voor een hele grote werkdruk bij veel leraren.

De heer **Van Meenen** (D66):
Zo is het, voorzitter.

De **voorzitter**:
Het is gewoon het beroep. Dank u wel, meneer Van Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):
U ook. U was mild.

De **voorzitter**:
Altijd.

Dan geef ik nu het woord aan de heer Paternotte namens D66.

De heer **Paternotte** (D66):
Voorzitter. Na zeven jaar solo Paul van Meenen een tweede woordvoerder van D66 op natuurlijk de mooiste portefeuille namelijk het onderwijs. Het is het onderwerp waarover het bij mij vroeger thuis aan de eettafel bijna elke avond ging omdat mijn moeder haar leven heeft gewijd aan beter onderwijs voor al die kinderen met leer- en gedragsproblemen. Het voelt vandaag dan ook een beetje alsof ik mijn maidenspeech opnieuw mag houden, waarmee ik natuurlijk niet wil zeggen dat ik niet geïnterrumpeerd mag worden.

Sinds de zomer ben ik namens de fractie van D66 woordvoerder hoger onderwijs en wetenschap. De begrotingsbehandeling van vandaag is eigenlijk het eerste grote debat dat we dit halfjaar op deze domeinen voeren, althans in de Tweede Kamer. Want in collegezalen, in aula's en in studentenhuizen is het de afgelopen tijd heel vaak over het hoger onderwijs gegaan, en terecht. Mijn partij hecht aan het onderwijs en de wetenschap. Leraren geven de inspiratie voor een leven. Onderwijs geeft de kans om je eigen toekomst vorm te geven. Wetenschap vergroot de kennis over onszelf en over de wereld om ons heen. Dat het vaak piept en kraakt is mij niet ontgaan. Wat D66 betreft is er veel werk te doen. We willen dat studenten de persoonlijke aandacht krijgen die ze nodig hebben. We willen dat docenten de verantwoordelijkheid kunnen nemen om hun vakken te blijven vernieuwen. En we willen dat onderzoekers niet elke dag standaard hoeven over te werken.

Ik ben blij met een aantal grote stappen die wij hebben gezet en aan het zetten zijn. Gisteren werd bijvoorbeeld bekend dat door het leenstelsel het extra bedrag voor universiteiten en hogescholen oploopt naar 574 miljoen euro in 2024. Het collegegeld is voor eerstejaarsstudenten gehalveerd en heel terecht voor studenten op de lerarenopleidingen en op de pabo's ook voor het tweede jaar. Er is een investering van 200 miljoen euro per jaar in fundamenteel onderzoek en 200 miljoen euro in toegepast onderzoek en innovatie. Maar het eerlijke verhaal is ook dat wij en iedereen die het onderwijs een warm hart toedraagt continu compromissen moeten sluiten om meer geld vrij te spelen, dat het aantal studenten keer op keer sneller toeneemt en dat tegenover die grote plussen die ik net noemde ook minnen staan zoals de prijsbijstelling. Dus, voorzitter, u zult mij vandaag niet alleen maar juichverhalen horen vertellen, maar ook niet alleen maar jammerklachten van mij horen.

Het eerste onderwerp waar het in die collegezalen veel over is gegaan, is het leenstelsel. Gisteren lazen we in de krant berichten wat universiteiten en hogescholen met die miljoenen aan het doen zijn. De Universiteit Maastricht verkleint het aantal studenten per werkgroep naar maximaal vijftien. De Universiteit Utrecht creëert meer opleidingen voor docenten van de universiteit. Ik ben blij dat studenten en docenten nu eindelijk echt iets van die kwaliteitsimpuls gaan merken. De opdracht is dat dit geld alleen wordt ingezet in samenspraak met de studenten en met de docenten. Ik wil de minister de vraag stellen of zij het beeld heeft dat de inzet ook inderdaad samen is bepaald met die studenten en docenten.

Voorzitter. Tegelijkertijd blijkt ook dat er groepen studenten zijn die met de huidige aanvullende beurs niet vooruit kunnen. Ik ben benieuwd naar de evaluatie van de minister en de gesprekken bij de SER om te zien waar de knelpunten zitten en om na te gaan hoe we die samen kunnen oplossen. Voor mij geldt daarbij één voorwaarde: de dekking mag niet uit de investering voor onderwijs komen. De docenten die ik spreek, willen zeker weten dat ze nu met dat extra geld nieuwe collega's kunnen aannemen en dat ze voor kleinere werkgroepen kunnen zorgen. Laten we duidelijk maken — ook al ontstaat er discussie over het leenstelsel — dat we met elkaar staan voor die afspraken met hogescholen en universiteiten. Ik hoop dat collega's die oproep ondersteunen.

Voorzitter. Een duidelijk punt van zorg is het welzijn van studenten. Ik heb het rapport van het SER Jongerenplatform hierover goed gelezen. Ik ben met de collega's Bruins en Van Dijk bezig om hierover een rondetafelgesprek te organiseren voordat we hierover debatteren. Te veel studenten hebben het gevoel maar één kans te hebben en anders te falen. Een bindend studieadvies van 60 studiepunten en het toenemend aantal opleidingen met selectieprocedures zijn zorgelijk. Ik denk aan een eerstejaars die als eerste in de familie gaat studeren: een andere omgeving, misschien ook een andere taal, vergeleken met school een enorme vrijheid en verantwoordelijkheid, geen oudere broer, geen zus, geen ouder die je erbij kan helpen of advies geeft. Een BSA van 60 studiepunten kan de ontwikkeling van zo'n student te vroeg stopzetten. Daar zult u mij de komende tijd nog geregeld over horen spreken.

En studenten hebben, als ze eenmaal starter worden, ook minder kans op een betaalbaar huis, want als ze willen kopen, speelt de studieschuld natuurlijk een rol. Het is de vraag of dat de juiste rol is. Ik stel daarover twee vragen. Ik hoor van studentenorganisaties dat de factor waarmee die studieschuld gewogen wordt, is gebaseerd op het idee dat de rente gemiddeld 4,2% is en dat de verhoging naar de tienjaarsrente zal gaan plaatsvinden. Kan de minister bevestigen of de huidige wegingsfactor daar inderdaad op is gebaseerd? En het wetsvoorstel over de tienjaarsrente is ingetrokken. Betekent dat niet dat er aanleiding is om te kijken naar een nieuwe wegingsfactor?

Voorzitter. De prestaties van Nederlandse wetenschappers zijn fenomenaal. In alle wetenschapsgebieden, van alfa, naar gamma, naar medisch tot bèta, van wetenschappelijke doorbraken tot het binnenhalen van Europese beurzen, citaties en zelfs Nobelprijzen. Het geldt dat wij in onderzoek steken, belandt zeker niet in een zwart gat, zeg ik maar even met een knipoog naar de wetenschapsjournalisten.

Maar het eerlijke verhaal is ook dat de werkdruk heel erg hoog is. Ik ben geschrokken van de cijfers over de werkdruk bij onderzoekers. Het Rathenau Instituut becijfert dat zij gemiddeld een kwart van hun aanstelling overwerken. Bovendien is het aantal flexcontracten enorm. Als wij talent willen laten opbloeien dan moeten we ook een inspirerende omgeving kunnen bieden. Natuurlijk is personeelsbeleid primair een verantwoordelijkheid van de bestuurders, van universiteiten en hogescholen. Maar ik vind dat we op landelijk niveau ook een verantwoordelijkheid hebben om na te gaan of de landelijke kaders op orde zijn. Ik ben dus heel blij met de verschuiving van 100 miljoen euro uit de tweede geldstroom naar de basisfinanciering, maar ik merk ook de teleurstelling over de eerste ronde van de Nationale Wetenschapsagenda. Er waren 325 vooraanmeldingen, waarvan er 89 een uitgebreid onderzoeksvoorstel mochten indienen, waarvan er uiteindelijk 17 gehonoreerd zijn. 1 op 20 dus. Als we stilstaan bij de hoeveelheid tijd die het kost om een consortium op te zetten en een onderzoeksvoorstel te schrijven, dan vraag ik me af: kan dat niet slimmer? Een suggestie is om de call voor onderzoek in consortia niet jaarlijks, maar tweejaarlijks open te zetten. Dan kunnen budgetten opgeteld worden, hebben vergelijkbare consortia meer tijd om elkaar op te zoeken en ligt het honoreringspercentage hoger. Wanneer verwacht de minister dat VSNU, NWO en KNAW met hun advies over de aanvraagdruk komen? Hebben zij er zicht op hoe tijdelijke contracten zich ontwikkelen? En is de minister bereid om het effect van mijn suggestie te laten onderzoeken?

Voorzitter, ik zie mevrouw Van den Hul al een hele tijd bij de interruptiemicrofoon staan.

De voorzitter:

Ik ook. U hebt nog ongeveer 1 minuut. Zij weet dus dat u bijna klaar bent. Dan krijgt zij de gelegenheid om ... Nou, mevrouw Van den Hul belooft dat de interruptie héél kort zal zijn. Geloof u dat ook, meneer Paternotte?

De heer Paternotte (D66):

Ik geloof het als ik het hoor.

De voorzitter:

O. Mevrouw Van den Hul.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ik hoop dat ik u niet zal teleurstellen. Al een tijdje terug had de heer Paternotte het over "het gelukkig ingetrokken voorstel over het verhogen van de leenrente". Al eerder vandaag is hier ter sprake gekomen dat die 226 miljoen nog wel steeds op de OCW-begroting staan. Kan ik op de heer Paternotte rekenen als ik een voorstel ga doen om ervoor te zorgen dat dat niet ten koste gaat van die werkdruk, van die kwaliteit van het onderwijs en van al die dingen waarover ik hem nu zo hoor spreken?

De heer Paternotte (D66):

Dat noemt de minister geloof ik "technisch geparkeerd". Ja, dat geld staat daar niet heel mooi te wezen. Laten we wel zijn; het is wel een bedrag dat oploopt naar 260 miljoen in 2060. Dan ben ik zelf 76 jaar. Voor die tijd is het allemaal veel minder. Maar wat mij betreft gaat die er inderdaad nooit komen. Dus mevrouw Westerveld kan op mijn steun rekenen bij haar oproep om hier samen uit te spreken dat wij dat ook gaan voorkomen voor die tijd.

De voorzitter:

Goed. Gaat u verder.

De heer Paternotte (D66):

Ik heb nog een korte vraag over de Einstein Telescoop. De heer Rog zei het al. Hoe staan de Duitse en Belgische collega's tegenover het idee om dit gezamenlijk op de Europese Roadmap te krijgen?

En als u mij het toestaat, voorzitter, wil ik tot slot nog één kwestie benoemen, namelijk de vrije wetenschap. Want we hebben in deze Kamer al partijen gehad die onderzoek wilden doen naar de politieke voorkeuren van onderzoekers. De heer Kops begon vandaag over "linkse indoctrinatie". Ik denk dat hij daarbij waarschijnlijk bedoelde dat docenten hun leerlingen ook leren dat er zoiets is als klimaatverandering, en dat dat een hele grote uitdaging voor ons allemaal is. We kregen daarna ook een partij — de woordvoerder zit hier nu rechts achter in de zaal — die een meldpunt over "indoctrinatie op de universiteit" opende. We hebben partijen die instituties aanvallen, zoals het RIVM en het KNMI, instituties die in het publieke belang soms een ongemakkelijke waarheid vertellen, over stikstof, over het klimaat. Die worden dan aangevallen, niet op de inhoud, maar of ze wel transparant zijn, of ze de boel niet willen bedotten.

Voorzitter. Wetenschappelijk onderzoek moet betwist worden. Dat is het fundament onder ons hele model van wetenschap. Keer op keer niet de inhoud, maar de motieven en de integriteit in twijfel trekken van wetenschappers die voor ons, namens ons allemaal onderzoek doen, beschadigt iets wat we niet snel meer terugkrijgen, namelijk een land dat zich laat leiden door eerlijke feiten, in plaats van door comfortabele fictie.

Voorzitter. Om af te ronden doe ik een appel aan de woordvoerders wetenschap hier in de zaal: wees nou in uw fractie het geweten van de democratie. Spreek uw collega's aan, elke keer als ze in de verleiding zijn om een aanval in te zetten op de vrije wetenschap.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik wil dat van harte onderstrepen. Nou ben ik toevallig niet alleen woordvoerder wetenschap, maar ook woordvoerder stikstof. Ik wijs erop dat ik de D66-woordvoerder niet over het RIVM heb gehoord, ook niet toen zijn coalitiepartners het RIVM allemaal afvielen.

De **voorzitter**:

De heer Paternotte?

De heer **Paternotte** (D66):

U heeft volgens mij op de D66-website een heel duidelijk statement gelezen dat ik in ieder geval namens mijn hele fractie deed. U kunt ongetwijfeld begrijpen dat mijn woordvoerder landbouw zich niet overal stevig over uitlaat, maar dat doet hij op de portefeuille landbouw en stikstof volgens mij op zich naar behoren. Maar laat duidelijk zijn waar D66 staat.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik ga niet geregeld naar de D66-website; ik heb andere voorkeuren. Ik voer hier het debat met woordvoerders. Ik vond het zwijgen van de coalitiekant over het RIVM in het debat over stikstof heel erg pijnlijk. Ik heb daar ook moties over ingediend. Daarin heb ik trouwens ook de minister van Wetenschap gevraagd om zich uit te spreken. Die motie is niet gesteund door de coalitie; dat kan. Maar als de woordvoerder wetenschap hier zegt dat hij voor de wetenschap staat, dan zou het mij een lief ding waard zijn als ook de andere woordvoerders van D66 in andere commissies dat voorbeeld zouden volgen.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik wil voor de duidelijkheid graag even zeggen dat ik mijn kritiek op het RIVM en het KNMI staande houd. Ook de rest van de wetenschappelijke wereld bekijk ik met grote kritische ogen, omdat ik ervan overtuigd ben dat ook vanuit de KNAW en andere instituten zeer politiek vooringenomen wordt gekeken naar welke onderzoeken wel en niet worden gedaan en naar de parameters van die onderzoeken. Ik heb dat zelf van zeer dichtbij meegemaakt in de tijd dat ik op universiteiten werkte. Ik hou ook met trots staande dat onze partij een centrum heeft, een meldpunt, waar een heleboel indoctrinatie die in het onderwijs plaatsheeft, wordt gemeld. Daar hebben ontzettend veel leerlingen een veilige haven gevonden: leerlingen die er uitgestuurd worden op scholen, leerlingen die te maken hebben met onvoldoendes bij proefwerken als ze politiek incorrecte antwoorden geven. Ik denk dat het ontzettend belangrijk is dat ik nog even voor de duidelijkheid zeg dat wij daar volledig achter staan.

De heer **Paternotte** (D66):

Dit "meld je docent"-meldpunt noemt de heer Baudet een "veilige haven". We weten allemaal dat docenten die kiezen voor het onderwijs dat niet voor het geld doen, maar omdat ze voor de klas willen staan, willen investeren in de ontwikkeling van onze kinderen en hen iets willen leren. Dan komt er een meldpunt om leraren te melden die linkse indoctrinatie zouden plegen. Zo noemt meneer Baudet simpelweg het vertellen dat er zoiets is als de opwarming van de aarde, die een enorme uitdaging wordt en een heel groot probleem wordt voor alle kinderen die nu in de klassen zitten. Dan denk ik: schrap dat meldpunt alstublieft. Laat aan deze docenten zien dat u hen niet verdacht wil maken, maar dat u achter ze wil staan. Want dat hebben we vanuit Den Haag nodig.

De heer **Baudet** (FvD):

Het is niet een meldpunt docenten. Het gaat niet om docenten. We hebben dat ook gezegd tegen instanties en media die daarnaar vroegen. Het gaat ons om het lesmateriaal. Het gaat dus niet om de personen maar om wat er wordt geleerd. Wij bespreken onder andere schoolboeken en we zien dat daar een heleboel vooringenomenheid in staat, net als onjuistheden, immigratiestandpunten, klimaatveranderingstandpunten en EU-standpunten die heel erg dubieus zijn. Leerlingen wordt dus niet geleerd om kritisch na te denken, maar dat is wel waar het om zou moeten gaan. Bepaalde van te voren vastgestelde waarheden worden eindeloos gerepeteerd, op straffe van. Dat willen wij aan de kaak stellen. Volgens mij steun je daar ook de goede docenten mee die dat juist ook zouden moeten willen. Ik zie daar helemaal geen oppositie in.

De voorzitter:

Goed. Dan ga ik naar de heer Van den Berge.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Mag ik het woord? Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Ja, van meneer Rog.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dat is heel sympathiek.

De heer Paternotte had een heel mooi verhaal, vind ik, over fundamenteel vrij onderzoek. Hij deed een oproep aan ons allemaal om het geweten in onze fracties te zijn. Ik had in mijn inbreng een vraag aan de minister en ik ben benieuwd of we elkaar daar kunnen vinden: kunnen we binnen de bestaande wetenschapsbudgetten — ik denk bijvoorbeeld aan de Nederlandse Wetenschapsagenda — kijken of we meer vrijheid en vertrouwen aan wetenschappers kunnen geven om dat vrije fundamentele onderzoek te kunnen doen? Ik ben benieuwd of we daarin samen kunnen optrekken.

De heer Paternotte (D66):

Ik denk dat die schuif van de tweede naar de eerste geldstroom ook al bijdraagt aan meer ruimte voor het maken van dit soort keuzes. We moeten met elkaar benoemen dat toegepast onderzoek niet de enige vorm van onderzoek is. De grootste doorbraken komen juist doordat wetenschappers hun nieuwsgierigheid volgen. U gaf zelf een heel mooi voorbeeld en wifi is een ander mooi voorbeeld. Dat is niet uit toegepast maar uit fundamenteel onderzoek voortgekomen. Ik ben dus heel benieuwd naar het antwoord van de minister op ook uw vraag. Volgens mij staan we wat dat betreft aan dezelfde kant.

De heer Van den Berge (GroenLinks):

Dat is mooi om te horen. Ik hoop dat we daarin samen kunnen optrekken. Het klopt wat de heer Paternotte zegt. Volgens mij zijn zo'n beetje alle Nobelprijzen in het verleden gewonnen met vrij en fundamenteel onderzoek en niet met planonderzoek vanuit hier. Ik hoop echt dat we daar een paar stappen voorwaarts kunnen zetten.

De heer Rog (CDA):

Ik wil even iets terug, naar het leenstelsel. De heer Paternotte heeft met zijn partij een stap gezet door kritisch te heroverwegen of het nou wel zo'n slim plan was, dat leenstelsel. Ik waardeer dat, ik vind dat goed. Daar gaan we over nadenken na de SER. Mijn vraag aan hem is of hij steun kan verlenen aan het idee dat SP, GroenLinks en CDA vandaag inbrengen, namelijk om de gedupeerden van het leenstelsel ruimhartig tegemoet te komen door die €2.000 cash of ...

De voorzitter:

Er gebeurt een klein ongelukje op de publieke tribune, maar het gaat gelukkig goed. Fijn!

De heer Rog (CDA):

De vorige keer dat ik aan het woord was viel er een telefoon

De voorzitter:

U heeft iets, meneer Rog, maar het gaat goed. Gaat u verder.

De heer Rog (CDA):

De vraag was of die 2.000 euro ook cash kan of in mindering kan worden gebracht op de schuld bij DUO.

De heer **Paternotte** (D66):

Ik ben heel benieuwd naar het antwoord. Ik zie dat de studievouchers over een aantal jaren zouden worden uitgekeerd, en ik heb genoeg verbaasde reactie gehoord in de trant van: oké, wat moet ik daar op dit moment precies mee? Ik wil nog wel graag een duidelijk antwoord op de vraag of je dat direct moet uitkeren en of dat überhaupt kan, hoe uitvoerbaar het is en hoeveel geld we dan aan de strijktok laten hangen. Natuurlijk is het een heel sympathiek idee, maar uw collega's hebben ook wel eens discussies over de Belastingdienst. Ik geloof dat de heer Omtzigt daar ook regelmatig vragen over stelt. We weten inmiddels dat er geen minister in dit kabinet zit die geen uitdaging heeft met uitvoerende diensten, en DUO is daar ook eentje van. Maar ik wil wel graag een antwoord op de vraag wat het betekent als we dit gaan doen.

De heer **Rog** (CDA):

Ik waardeer deze positieve grondhouding. Los van de ruimhartige compensatie is een van de argumenten om de uitvoeringslast te beperken, en wat het CDA betreft zeker geen geld aan de strijktok te laten hangen. Het gaat erom deze gedupeerden ruimhartig te compenseren.

De heer **Bisschop** (SGP):

Ik heb ook een vraag aan de heer Paternotte over het amendement om op korte termijn al actie te ondernemen ten behoeve van de studenten in het kader van het leenstelsel. Hoe staat D66 daartegenover? Ik doel op het amendement van mevrouw Westerveld en mijn persoon.

De heer **Paternotte** (D66):

Het is per definitie een sympathiek amendement. Het valt me op dat de SGP de kansspelbelasting eigenlijk traditioneel als dekking aanhaalt voor een hele keur aan amendementen. Stel dat wij straks de wietteelt gelegaliseerd hebben in Nederland, dan zult u waarschijnlijk elke keer een wiettaks willen verhogen om daarmee mooie dingen te doen.

De heer **Bisschop** (SGP):

Ik was nog niet op het idee gekomen, maar ik waardeer de voortvarendheid van collega Paternotte zeer. Vooralsnog is dat niet aan de orde, dus focussen wij ons op de kansspelbelasting. Daarmee hebben we toch een ordentelijke dekking aangegeven, dacht ik.

De heer **Paternotte** (D66):

Dat klopt, maar aan de andere kant is het niet de usance om tijdens begrotingsbehandelingen met belastingverhogingen bepaalde doelen te dekken, maar we gaan naar het amendement kijken.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Van den Hul namens de PvdA-fractie.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Het is uur U in ons onderwijs. Duizenden en misschien wel tienduizenden leraren hebben vandaag opnieuw hun werk neergelegd. Een groot deel van hen was hier in Den Haag en een deel zit nog steeds in de zaal. Ook namens de PvdA: van harte welkom!

Niet alleen hier, maar door het hele land, van Leeuwarden tot Eindhoven en van Arnhem tot Rotterdam, kijken leraren en schoolleiders en onderwijsondersteunend personeel, ouders en leerlingen mee met dit begrotingsdebat. Een debat dat wat de PvdA betreft maar één goede uitkomst kent, namelijk structureel extra geld voor ons onderwijs, zodat we het lerarentekort echt kunnen aanpakken. Zodat we de loonkloof tussen het salaris van leraren in po en vo eindelijk echt kunnen overbruggen en leraren niet meer hoeven te staken, maar weer gewoon kunnen doen waar ze goed in zijn. Zodat schoolleiders niet meer bang hoeven te zijn voor de griepgolf, en zodat ouders niet meer telkens opvang hoeven te regelen omdat klassen naar huis worden gestuurd en elk kind weer de aandacht krijgt die het verdient. Kortom, zodat ons onderwijs weer de gelijke kansenmotor is die het hoort te zijn.

Alleen al in Amsterdam zijn er 310 vacatures. Één op de vier leraren met een burn-out thuis, een tekort dat als wij niets doen verder oploopt tot duizenden fte's.

Voorzitter. Dat het uur U is blijkt niet alleen uit de cijfers, maar vooral ook uit de schrijnende verhalen. Verhalen van scholen die de deuren moeten sluiten omdat er simpelweg geen leraren te vinden zijn, waardoor de onderwijskwaliteit niet kan worden gewaarborgd. Verhalen van scholen waar maar één bevoegde leraar is op de hele school. Verhalen van wanhopige schoolleiders die geen andere keuze hebben dan kinderen niet vijf maar vier dagen les te geven. Verhalen van ouders zoals die in Zaandam, die met hun handen in het haar zitten omdat hun kind een dag per week thuiszit en ze het maar moeten regelen met hun werk, of die zelfs worden ingezet vóór de klas. Want zelfs dat is anno 2019 de keiharde realiteit. Scholen mogen van de minister onbevoegden voor de klas zetten. We hebben de beste economie van Europa, maar wat een armoe! Hoe zou u het vinden als we zouden zeggen: onze voorzitter kan vanavond niet bij het debat zijn; we vragen iemand op de publieke tribune om even de hamer over te nemen?

De voorzitter:

Er worden nu heel veel handen omhooggestoken op de publieke tribune. Kijk, dat kunnen ze heel goed.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Of hoe zou u het vinden als we, wanneer een minister verhinderd is tijdens het vragenuur, dan maar even onze ouders bellen om haar te vervangen?

We horen verhalen van leraren die het water aan de lippen hebben staan en die twijfelen of ze het nog wel volhouden. Ze hebben met passie en overtuiging voor het mooiste beroep ter wereld gekozen, maar ze komen steeds vaker in de knel. Ze komen bijvoorbeeld in de knel omdat er geen vervanging is als ze ziek zijn en ze dus met koorts en al voor de klas staan om ervoor te zorgen dat de kinderen niet naar huis hoeven te worden gestuurd, zoals een juf mij vertelde. Ze kunnen met hun salaris geen hypotheek krijgen — laat staan met hun tijdelijke contract — en kiezen dus voor een beter betaalde baan elders. Er zijn leraren die met alle liefde in het p.o. zouden willen lesgeven, maar die door gebrek aan perspectief toch maar overstappen naar het vo. Want ook al doen sommige collega's hier nog weleens lacherig alsof die loonkloof niet bestaat, het verschil is er wel degelijk.

Mag ik u voorstellen aan Tom en Leila? Tom geeft les in het p.o., aan groep 8, en heeft negen jaar werkervaring. Hij geeft 24 uur les per week. Hij heeft een heel kleine kans dat hij nog kan doorgroeien naar een hogere leraarsfunctie. Leila geeft les in de eerste twee leerjaren op het vmbo en heeft net als Tom negen jaar werkervaring. Ze geeft nog geen twintig uur per week les, maar verdient bijna €350 per maand meer dan Tom. Leila heeft wel goede mogelijkheden om door te groeien naar een hogere schaal. Haar eindbedrag is dan ruim €600 per maand meer dan Tom verdient. Hoezo geen kloof, zeg ik hier nog maar eens. Geen wonder dus dat sommige leraren zoals Tom liever voor het vo kiezen of de handdoek maar helemaal in de ring gooien.

Voorzitter. Het moge duidelijk zijn: de problemen in ons onderwijs zijn groot. Heel groot. Te groot. De 460 miljoen euro uit het convenant van vorige week is dus keihard nodig, maar dan wel structureel, want er wordt niet incidenteel lesgegeven. In salarissen en werkdrukvermindering kan je niet incidenteel investeren. De loonkloof kunnen we niet incidenteel overbruggen en het lerarentekort lossen we niet op met incidenteel geld. Vandaar ook mijn vraag aan de collega's van de coalitie, maar ook aan de minister: wat is er nodig om tot structurele oplossingen te komen? Ons amendement ligt er. Ik hoop van harte dat u dit keer wel luistert naar de vele duizenden leraren die vandaag opnieuw van zich laten horen, want hun punt is luid en duidelijk: met incidenteel geld zijn we er niet.

(Applaus op de publieke tribune)

De **voorzitter**:

Tot nu toe ging het prima, dus ... Nou ja, goed.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Is mevrouw Van den Hul bekend met het feit dat de PvdA in het vorige kabinet het huidige kabinet heeft laten zitten met een structureel tekort van 467 miljoen?

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Deze plaat begint nu toch wel echt heel grijs te worden, want dit gesprek hebben we misschien al wel 30 keer gehad. Ik wil best nog een keer terugkijken, al denk ik dat we de leraren er hier vandaag meer plezier mee doen door vooruit te kijken en te praten over oplossingen.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Nee, maar het was niet een andere tijd, zoals mevrouw Van den Hul dan altijd zegt.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Het was zeker wel een andere tijd.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

In 2018 was er sprake van een hoogconjunctuur.

De **voorzitter**:

Nee, meneer Bruins.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Ik neem de heer Bruins graag nog even mee. Er waren ramingsbijstellingen door hogere lerarenaantallen. Er lag een motie-Pechtold, die overigens ook door mijn partij werd gesteund, die deze Kamer verzocht om deze ramingsbijstellingen niet te laten neerslaan op het primair proces, zoals dat dan zo mooi heet. Er kwam een formatie. En als u dan echt het hele eerlijke verhaal wilt: er lag een uitdrukkelijk verzoek en wij hebben gezegd: wij gaan ervoor zorgen dat die begroting netjes overgedragen wordt. Nee, op verzoek van de huidige coalitie is de begroting zoals die is. Dat is het eerlijke verhaal. Nogmaals, volgens mij hebben we er meer aan om vooruit te kijken naar oplossingen voor nu, zodat we de gaten vullen die er nu zijn in plaats van terug te blikken op wie wat wanneer heeft gedaan.

(Applaus op de publieke tribune)

De **voorzitter**:

Heeft u mensen meegenomen, mevrouw Van den Hul?

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Nee. Nee toch? Nee.

De **voorzitter**:

Het hoort eigenlijk niet op allerlei manieren uw goedkeuring of afkeuring te laten blijken.

De heer Bruins.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Gekscherend noemen we het in de wandelgangen weleens "het gat van Jet", maar dat is niet zo netjes.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Nee, zeker niet.

De voorzitter:

Nee. En meneer Bruins, u bent van de ChristenUnie.

De heer Bruins (ChristenUnie):

Ja, daarom. Daarom zeg ik ook dat het niet zo netjes is. Maar ik bedoel het financiële gat.

De voorzitter:

Oké.

De heer Bruins (ChristenUnie):

Een structureel tekort van 467 miljoen op de OCW-begroting, dat is wat dit kabinet aantrof toen het aan de onderhandelingen begon. Dat is niet gedekt. Als dat destijds — dat was in de goede tijd, in 2018; hoogconjunctuur — door het kabinet-Rutte/Asscher was gedekt, was die 460 miljoen structureel geweest. Dat had dan niet van nieuw geld gehoeven. Dan hadden we het hele loonakkoord alleen al daarmee kunnen dekken. Ik vind het echt verkeerd om nu te roepen: dit kabinet doet niks; het moet allemaal structureel, maar er komt alleen incidenteel geld. Toen dit kabinet aantrad, is er 1,9 miljard structureel extra naar onderwijs gegaan. Maar dat voelt als 1,4 miljard, omdat dat half miljard gewoon eerst gedekt moest worden. Dat was een structureel tekort van het vorige kabinet. We schrokken ons rot toen we het zagen. Daarom kan er nu niet structureel geïnvesteerd worden. Ik vind dat de PvdA daar gewoon medeverantwoordelijkheid voor moet nemen. Dat geef je gewoon ruiterlijk toe, ook al zit je opeens in de oppositie. Maar je kan niet opeens op verantwoordelijkheidsverlof gaan.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ik werp dit toch nogmaals verre van mij. Allereerst is wat de heer Bruins hier neerlegt, níét het eerlijke verhaal. Er lag een motie-Pechtold, die door ons werd gesteund. Er lag een aanbod tijdens de formatieonderhandelingen na de vorige verkiezingen, waarbij onze voormalige minister van Financiën, minister Dijsselbloem, aanbod om die korting weg te halen. Die zou daarbij gedekt worden uit de algemene middelen. Door de nieuwe coalitie is ervoor gekozen om dat tekort te laten staan. Om dat vervolgens hier mij te gaan staan verwijten, werp ik echt verre, verre van mij. Ik heb nooit gezegd — dat wil ik toch even corrigeren — dat dit kabinet niets doet voor onderwijs. Dat heeft de heer Bruins mij niet horen zeggen. Ik heb gezegd: het is niet genoeg. Ik heb gezegd: met incidenteel geld lossen we de structurele problemen niet op. Dát heb ik gezegd. Daar trek ik graag samen mee op. We hebben een aantal heel concrete gedekte voorstellen gedaan waarmee we die problemen kunnen oplossen. Ik kijk er zeer naar uit om daarover met de ChristenUnie in gesprek te gaan. Ik kijk uit naar uw steun.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Voorzitter. Wat wel hoopvol stemt, is dat het kabinet met de 16,5 miljoen euro voor salarissen in het voortgezet speciaal onderwijs eindelijk erkent dat het verschil in waardering tussen voortgezet speciaal en regulier onderwijs oneerlijk is. Het gaat hier nota bene om leraren die voor onze meest kwetsbare kinderen staan. Wij zouden graag nog een stap verder gaan door ook de arbeidsvoorwaarden gelijk te trekken. Ook hiervoor dienden wij een voorstel in, dat overigens uiteraard wederom gedekt was. Dat is niet zomaar. In een rijk land als Nederland presteren wij het om kinderen die extra aandacht nodig hebben in de klas, bijvoorbeeld vanwege een beperking of chronische aandoening, op wachtlijsten te laten verpieteren. Er zijn inmiddels zelfs vso-scholen waar vierdaagse schoolweken zijn ingevoerd vanwege het lerarentekort. Dat zijn scholen waar kinderen juist baat hebben bij structuur en voorspelbaarheid.

Voorzitter. Ik zei het al: dit is een belangrijke eerste stap. Maar uiteindelijk horen wat ons betreft alle leraren in het vso in de cao van het vo, en niet alleen docenten die diplomagericht werken, zodat elke leerling in het vso met wat voor uitstroomprofiel dan ook zeker is van de beste leraar voor de klas. Want dat raakt me misschien nog wel het meest als we het hebben over het

lerarentekort: de meest kwetsbare kinderen dreigen het kind van de rekening te worden. Sommige klassen zijn zo groot dat ze nauwelijks nog in hun lokaal passen. Maar als je genoeg geld hebt, kun je doodleuk een plekje in een hele kleine klas kopen, waar wél altijd gegarandeerd een leraar voor de klas staat. Scholen adverteren daar zelfs mee. De onderwijsinspectie waarschuwde er al in de Staat van het Onderwijs voor dat het lerarentekort de kansengelijkheid bedreigt. Maar hoewel we die waarschuwingen kennen, hebben we nog steeds niet inzichtelijk welke kinderen nu precies worden getroffen. We kijken daarom uit naar de uitvoering van de motie-Kwint c.s. over het in kaart brengen van dat tekort. De voorspellingen beloven alvast niet veel goeds. De meest kwetsbare kinderen en scholen worden verreweg het hardst geraakt door het lerarentekort. Dat vraagt om onorthodoxe maatregelen. Soms moet je namelijk ongelijke keuzes maken om gelijkheid te bevorderen. Ik had het er net al even over dat wij hier eerder pleitten voor de gelijkheidsbonus voor leraren, zodat de meest kwetsbare kinderen de beste leraren krijgen. Daar wilde de minister toen niet aan. Maar wat kan hij dan wél doen om te garanderen dat kansengelijkheid door het lerarentekort niet toeneemt?

Voorzitter. Er is gelukkig ook mooi nieuws op het gebied van gelijke kansen, namelijk in het mbo. De minister gaat namelijk aan de slag met het voorstel van ons en collega Van Meenen voor gelijke stagevergoeding voor studenten in het mbo en het hbo. Dank daarvoor. Ook zijn inmiddels de eerste mbo-rijkstrainees aan de slag. Ook dat is belangrijk, want ook in het mbo verdienen studenten gelijke kansen.

Dat brengt mij bij het hoger onderwijs, want inmiddels gaan ook daar de alarmbellen af. Zie de noodkreet van studenten, hogescholen en universiteiten van vandaag in Trouw. Ik hoorde dezelfde noodkreet bij de Ware Opening van het academisch jaar in Leiden. Hoogleraren en studenten waarschuwden daar samen tegen de voorgenomen overheveling van de medische studies en alfa- en gammastudies naar bèta en techniek, niet omdat zij niet zien dat bèta en techniek extra investeringen nodig hebben, want dat zien wij volgens mij allemaal, maar omdat dat niet ten koste mag gaan van die medische studies en alfa- en gammastudies. Duizenden mensen tekenden inmiddels onze petitie die we samen met de LSVb, WO in Actie, VAWO, FNV, CNV, FBZ en de JS hebben georganiseerd.

Het rapport "Wissels om" wijst onomstotelijk op de mist waarin we sturen als het gaat om de financiering van ons hoger onderwijs. Die mist zagen we ook tijdens het debat dat we hier eerder over hadden met de minister. Want de effecten van die overheveling zijn allerminst duidelijk. De voltallige oppositie steunde daarom onze motie waarin wij voorstelden die overheveling uit te stellen totdat we in elk geval de consequenties voor die alfa- en gammastudies en medische studies helder hebben.

Om te voorkomen dat we nu onomkeerbare keuzes maken, wil ik vandaag proberen toch gezamenlijk ergens uit te komen. Wat als we de gehele overheveling uitstellen tot dat onderzoek naar de toereikendheid van de bekostiging is afgerond, maar wel de voorgenomen zogenaamde zachte landing van 37 miljoen euro inzetten voor bèta en techniek? Daarmee nemen we zowel de zorgen als de wensen serieus en stoppen we met de verdeel-en-heerspolitiek, die zich inmiddels steeds duidelijker aftekent in die mist. Graag een reactie van de minister.

Dan kom ik bij de overwinning van de studenten eerder dit jaar. De onzalige én onnodige renteverhoging op studieleningen is gelukkig van tafel. Maar wat bleek? De inkomsten die het kabinet hiermee misloopt, worden verhaald op de bekostiging van het hoger onderwijs. Technisch ingeboekt, zoals dat in mooi jargon heet. Waarom, vraag ik de minister vandaag nogmaals. Een eerder voorstel van mijn collega Nijboer en de SP om deze verkapte bezuiniging te schrappen, kreeg toen onvoldoende steun in de Kamer. Dan rest mij weinig meer dan de minister te vragen hoe zij er zorg voor gaat dragen dat die korting niet ten koste gaat van het hoger onderwijs, de mensen die er werken en de kwaliteit. Ik overweeg een motie op dit punt.

Voorzitter. Hoe we ons onderwijs ook inrichten, voor de PvdA staat altijd voorop dat onderwijs bijdraagt aan gelijke kansen, dat je er zeker van kan zijn dat je er niet alleen bij hoort, maar ook daadwerkelijk mee kan doen, een heel leven lang, wie je ook bent. Normaal gesproken had ik nu

een lans gebroken voor emancipatie, maar daarover komen we gelukkig nog uitgebreid te spreken tijdens een apart debat. Nogmaals dank aan de collega's voor hun steun voor dat voorstel. Vandaag beperk ik mij dus tot de rol die het onderwijs speelt bij gelijke kansen. Daarover valt gelukkig ook genoeg te zeggen. Want hoewel onderwijs mensenwerk is, gaan we in het systeem nog te vaak uit van een "one-size-fits-all"-aanpak. Voor de start die je maakt op de basisschool maakt het uit welke taal je ouders thuis spreken en of je naar de voorschool gaat. Het maakt uit hoe dik de portemonnee van je ouders is of je bijgespijkerd kan worden in vakken die je lastig vindt of hulp krijgt bij je huiswerk. En het maakt uit of je achternaam Van den Hul is of je 5 of 50 sollicitatiebrieven moet schrijven voor een stage. Het maakt soms zelfs uit waar je woont of hoeveel inkomen je hebt of je op latere leeftijd nog de strijd kunt aangaan met laaggeletterdheid. We kijken dan ook uit naar het advies van de Sociaal-Economische Raad waarom wij hebben verzocht. Dat moet inzicht geven in hoe kansen en vooral gemiste kansen zich opstapelen en daarmee de kansenongelijkheid vergroten. Zou de minister al een tijdspad kunnen geven van dat onderzoek?

Voorzitter. We zien het schaduwonderwijs groeien, en daarmee groeien ook onze zorgen over een eerlijke kans voor elk kind. Kunnen je ouders geen dure huiswerkbegeleiding betalen? Jammer de bammer. Dan moeten ze zelf maar helpen met je huiswerk. En lukt dat niet? Pech gehad. Daarom willen wij dat iedereen die dat nodig heeft, kan rekenen op extra begeleiding. Wij lezen in de reactie op het recente onderzoek naar schaduwonderwijs dat ook de minister het belangrijk vindt dat er onbetaalde vormen van aanvullend onderwijs worden aangeboden, juist voor kinderen die van huis uit misschien minder hulpbronnen hebben. Als mogelijke oplossing noemt de minister onder andere het geven van meer mogelijkheden aan scholen om aanvullend onderwijs aan te bieden. Zou hij bereid zijn om inzichtelijk te maken hoeveel kinderen uit financiële overwegingen geen huiswerkbegeleiding krijgen maar die eigenlijk wel nodig zouden hebben? En is hij bereid om op basis daarvan met gemeenten en scholen in gesprek te gaan over een landelijk dekkend aanbod?

Resumerend en afrondend, voorzitter. Dit debat voelt toch wat surrealistisch. Want terwijl het onderwijs in brand staat, leraren hun werk massaal neerleggen en mensen in het wetenschappelijk onderwijs hun out-of-officebericht hebben aangepast aan hun werkdruk, staan wij hier tegenover een kabinet dat, ondanks miljarden en miljarden overschotten, nog steeds volhoudt dat — ik citeer — we moeten kiezen in schaarste. "Kiezen in schaarste", onze premier zei het echt en intussen zegt een miljardair in de Quote 500 dat hij nog nooit in zijn hele carrière zo weinig belasting heeft hoeven te betalen. Inderdaad, voorzitter, het is een kwestie van kiezen en wij kiezen voor ons onderwijs.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van den Hul. Dan geef ik nu het woord aan de heer Bruins namens de ChristenUnie.

De heer Bruins (ChristenUnie):

Voorzitter. Vanmorgen, voor dit debat, heb ik samen met een paar van de collega's hier gesproken met de jongerenorganisaties van Coalitie-Y. We hebben de laatste tijd veel met hen opgetrokken en ze hebben zichzelf goed op de agenda gezet. Vlak voor Prinsjesdag presenteerde Coalitie-Y een manifest met tien voorstellen die de positie van jongeren in onze samenleving moeten verbeteren, want ook al hebben jongeren veel kansen in deze tijd, de druk is hoog. Ik wil bij deze behandeling van de onderwijsbegroting dan ook door de bril van jongeren kijken.

In de sociale staat van Nederland, het jaarlijkse rapport van het SCP, wordt beschreven dat een fors deel van de leerlingen, zelfs in het basis- en voortgezet onderwijs al, hoge druk ervaart en dat dit percentage de laatste jaren flink stijgt. Ook de Kinderombudsman heeft hier aandacht voor gevraagd. We leven dus in een samenleving waarin wij kinderen blijkbaar al vanaf de basisschool een flinke druk opleggen om te presteren en voor studenten is die druk al helemaal groot. We zien tal van rapporten verschijnen over stress en burn-out. We zien dat veel seinen voor jongeren op oranje of zelfs op rood staan. Ik noem het leenstelsel, de krappe woningmarkt, de onzekere

arbeidsmarkt; het telt allemaal op en intussen is er die druk vanuit de maatschappij om het maximale uit jezelf te halen. Het lijkt wel alsof het leven altijd maar vijf sterren moet zijn. Al met al een recept voor ongezonde druk. Ik maak me daar zorgen over.

Het heeft, denk ik, ook te maken met onze visie op onderwijs. Het gaat heel vaak over de economische functie van onderwijs. Je wordt klaargestoomd om nuttig te zijn in de maatschappij; presteren staat centraal. Terwijl onderwijs zo veel meer is dan dat. De meesters en juffen hier in de zaal weten dat. Het gaat om je ontwikkeling als persoon, om vorming, om ontdekken wie je bent, hoe je over dingen denkt, welke plek je in de samenleving kunt innemen. Daar is ruimte en aandacht voor nodig in plaats van continue druk om te presteren.

Die ervaren druk wordt, zeker voor studenten, volgens de ChristenUnie ook verhoogd door het leenstelsel. Een beetje uitlopen kost veel geld en het is goed om te zien dat steeds meer partijen de handen aftrekken van dit leenstelsel en erkennen dat dit niet goed is voor onze jongeren, zo veel druk. Coalitie-Y heeft dit met succes nadrukkelijk op de kaart gezet. De ChristenUnie was en is tegen dit leenstelsel en we zijn ook vastberaden om in de aanloop naar de volgende kabinetsformatie het leenstelsel aan te pakken. Ik heb onlangs al een uitnodiging gestuurd aan de collega's hier die ook aanpassing van het leenstelsel willen zodat wij alvast kunnen nadenken over de contouren van een nieuw stelsel. Het is mooi dat ook D66 daarover wil meepraten. We zagen in de krant ook een klein stapje van GroenLinks en de SGP in de goede richting. Ik stel voor dat wij gauw om de tafel gaan.

De heer **Baudet** (FvD):

Twee dingen. Eén: wij steunen de terugkeer van de basisbeurs en een overbruggingsregeling voor studenten die een lening hebben moeten opbouwen om hen te helpen die versneld af te bouwen of te compenseren. Dus daarin kunnen wij elkaar vinden. Als dit kabinet hopelijk snel valt en er nieuwe verkiezingen komen, kunnen wij op zoek naar een nieuwe coalitie en een nieuwe regering.

Het tweede wat ik wil zeggen is een vraag. Die druk op jongeren en burn-outs van jongeren en starters op de arbeidsmarkt zijn heel interessant. Dat heeft natuurlijk met veel meer te maken dan alleen maar onderwijs. De werkdruk op universiteiten is niet echt heel hoog. Wat is er nou aan de hand met onze beschaving dat iedereen zo gespannen is de hele tijd?

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Wat is er mis met onze beschaving?

Voorzitter. Ik heb nog 7 minuut 24, maar de klok staat stil. Ik heb dus oneindig veel tijd in theorie.

De **voorzitter**:

Nee, doe maar niet. Maar wel kort reageren natuurlijk.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Wat is er mis met onze beschaving? Ik zou hier ook graag heel erg lang met de heer Baudet over willen praten. Dit is natuurlijk niet in één minuut af te handelen. Ik heb wel ... Ik heb wel ...

De heer **Baudet** (FvD):

Het is leuk en belangrijk omdat dit natuurlijk — los van geld en beleidsdingetjes, waar het dan nu over gaat — uiteindelijk de crux is. De linkse partijen, de liberale partijen, begrijpen uiteindelijk niet goed wat een mens is en wat een mens gelukkig maakt. En daarom bevorderen zij een samenleving van atomisering, van consumptie, van afhankelijkheid van de Staat en noem het allemaal maar op, waarin vervreemding is en waarin uiteindelijk die stress alsmaar ophoopt. Ik had gehoopt dat u daar een of twee dingen over zou kunnen zeggen. Los van het gegeven dat wij het straks misschien eens zijn over zoveel miljoen erbij of zo: uiteindelijk moeten wij hier een filosofisch, cultureel probleem aan de kaak stellen.

De **voorzitter**:

Maar de heer Bruins wilde net iets zeggen. De heer Bruins.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Dan ga ik er nu toch echt even een of twee dingen over zeggen. Diep in mijn hart ben ik een antirevolutionair. Dat betekent dat ik de Franse revolutie als een keerpunt in de tijd zie. Daar is het begrip "individu" ontstaan; daar is het begrip "volk" ontstaan. Daar is het atomisme ontstaan, de gedachte dat mensen allemaal een soort van identieke, kleine poppetjes zijn. Mijn mensvisie zoals die voortkomt uit de christelijke politiek is dat de mens een relationeel wezen is. De God waar ik in geloof is een relationele God in zichzelf, een drie-eenheid. We worden gekenmerkt door relaties, niet door wie we zijn als individu, maar door wie wij ontmoeten en door hoe wij met de ander omgaan en de ander in de ogen kijken. Mijn maatschappijvisie is op die mensvisie gebaseerd. Dat betekent dat ik een kleine overheid wil en dat ik een maatschappij wil waarin we elkaar weer in de ogen kijken en waarin er aandacht en tijd is voor elkaar. Daar sta ik voor als politicus en als mens.

De **voorzitter**:

Het is ontroerend om ernaar te luisteren, maar we gaan toch verder met de begroting van Onderwijs.

De heer Bisschop.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ik dank de heer Baudet voor zijn enthousiaste reactie.

De heer **Bisschop** (SGP):

Het is volgens mij het een én het ander. Ik wil het gewoon weer over geld hebben.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

En dat van de SGP!

De **voorzitter**:

Dat is ook weer heel bot. Die overgang is te groot.

De heer **Bisschop** (SGP):

Ik zal mijn best doen om straks een goede avondsluiting te verzorgen.

Het leenstelsel, het amendement. Ik heb er uw coalitiegenoten ook op bevraagd. U noemt het heel positief "een kleine stap in de goede richting". Is de conclusie dan gerechtvaardigd dat wij op de steun van de ChristenUnie mogen vertrouwen, nee — "vertrouwen" is hier het verkeerde woord, ook in mijn levensvisie — mogen hopen?

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ik heb het een kleine stap in de goede richting genoemd. Ik vind het ook wel een heel kleine stap. Ik neem liever een heel grote stap wanneer we, zo God wil en de Kamer ook, weer bij een volgend regeerakkoord betrokken zouden zijn. Ik heb er best wel zorgen over dat, als we hier nou in meegaan, we straks aan de coalitietafel zitten en dat dan een of andere partij die het leenstelsel helemaal top vindt, zegt: ja, meneer Bruins, dat kan je wel willen, het leenstelsel terugdraaien, maar jullie hebben je zin al gehad bij het amendement-Westersveld/Bisschop, dus nou moet je je mond houden. Ik wil eigenlijk liever mijn kruit drooghouden voor een echt grote stap en de terugkeer van de basisbeurs.

De heer **Bisschop** (SGP):

Elke grote reis begint met de eerst pas, en dit is dan de eerste stap, zal ik maar zeggen. De grote stap waar collega Bruins het over heeft, betekent in feite dat je studenten drie jaar lang in de kou laat staan. Dat is de consequentie van alleen maar voor die grote stap gaan, waarvoor na de

volgende verkiezingen mogelijk ruimte zou kunnen zijn in de onderhandelingen. Dat lijkt mij toch niet wenselijk ten opzichte van datgene wat we nu, op dit moment, concreet — handen uit de mouwen, handen aan de ploeg — kunnen doen.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

We hebben ook binnen de coalitie gepraat over de tussenliggende jaren en de studenten die sinds 2015 zijn gaan studeren, en daar maak ik mij ook zorgen om: hoe ga je eigenlijk om met de studenten die net tussen wal en schip vallen, tussen het oude systeem en het nieuwe systeem? Daar moeten we tegen die tijd ook over praten. Er is nog een andere reden waarom ik het amendement niet kan steunen. Dan spreek ik de heer Bisschop even aan als financieel woordvoerder van de ChristenUnie. De heer Bisschop weet heel goed dat de inkomsten en uitgaven in de begrotingssystematiek van het Rijk gescheiden zijn. Dit amendement verhoogt het inkomstenkader en het uitgavenkader, terwijl bij het regeerakkoord beide worden vastgesteld. Die kunnen niet vermengd worden tijdens de vier jaar dat je regeert. Dat is hoe het Rijk zijn financiën beheert. Dat is in goede tijden misschien wat zuur, maar in slechte tijden is het een hele gezonde manier van begroten.

De **voorzitter**:

Heel kort en tot slot.

De heer **Bisschop** (SGP):

Dit is een buitengewoon formalistisch antwoord, waar duizenden studenten de dupe van zijn. Dat spijt me.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Net als de heer Bisschop wil ik het over geld hebben. Ik hoor de heer Bruins zeggen dat we een grote stap zetten, maar dat we dat pas over twee jaar doen. Geldt dat ook voor de investeringen voor het lerarentekort? Geldt dat ook voor de investeringen die nu nodig zijn om de nood van de stakende docenten, schoolleiders en onderwijsondersteuners te ledigen, zoals we VVD, CDA en D66 hiervoor al hebben horen zeggen? Doen we dat ook pas over twee jaar?

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ik denk dat ik niet helemaal begrijp waar mevrouw Van den Hul naartoe wil. We hebben net al een interessant interruptiedebatje gehad. Deze regeerperiode komt er 1,9 miljard structureel extra bij voor het onderwijs, waarvan 700 miljoen structureel extra voor het primair onderwijs. Dat merken de leraren inmiddels en dat moeten ze de komende jaren nog meer gaan merken. Er is nu ook die 460 miljoen. Ik vraag me af waar mevrouw Van den Hul precies op duidt op dit moment.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Ik kan dat heel duidelijk maken. Ik zou u ook aanraden om na afloop nog eens in gesprek te gaan met de stakers, want die kunnen het u nog veel beter uitleggen. Ze staken vandaag omdat het geld dat er nu is, niet genoeg is om te investeren in bijvoorbeeld het overbruggen van de loonkloof. Ze staken omdat het geld dat er nu ligt, niet voldoende is om te zorgen dat het vso volledig in de cao voor het vo komt. Om te zorgen dat er echt wat op die cao-tafel ligt, is dit geen structurele oplossing. Je komt er niet met incidenteel geld. We hebben dat al eerder gewisseld vandaag. Ook aan de heer Bruins de vraag: wat is ervoor nodig om met de ChristenUnie in gesprek te gaan over die structurele oplossing? En nogmaals: niet over twee jaar, maar nu.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Nu is het mij helder. De ChristenUnie heeft altijd gezegd dat ze die loonkloof tussen p.o. en vo ook te groot vindt. Ik herinner me zelfs dat ik een keer op de radio heb gezegd dat die LA-schaal eigenlijk een soort aanloopschaal moet zijn. Zodra je volleerd leraar op de basisschool bent, hoor je in de LB-schaal te komen. Die hoort ook sneller op te lopen. Dat horen die cao-partners allemaal te regelen. Als Jan van de Ven nu kijkt: ja, ik vind dit nog steeds, Jan. Ik ben niet van standpunt veranderd. Hij herinnert mij er altijd aan op Twitter. Wij vinden ook dat er na deze

kabinetsperiode opnieuw stappen moeten komen om de kloof verder te verkleinen. Als je dat wilt doen, is daar structureel geld voor nodig.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Maar waarom niet nu, vraag ik de heer Bruins nogmaals. Waarom niet nu? Er is geld. Er is ontzettend veel geld.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Nee, nee. Weer even als financieel woordvoerder: er is eenmalig geld. Daar kun je geen structurele uitgaven mee dekken.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Nee, maar ons punt is nu juist ...

De **voorzitter**:

Nee, dit punt is genoeg gewisseld. Dank u wel. De heer Van Raan.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Alhoewel het al gewisseld is, wilde ik dezelfde vraag stellen.

De **voorzitter**:

Dan krijgt u hetzelfde antwoord.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Nee, want ik wil hem anders stellen. De heer Van Meenen van D66 maakt een heel duidelijke keuze. Hij zegt dat hij er nu al over wil spreken om de komende twee dagen zicht of hoop te kunnen bieden op het omzetten van het incidentele geld naar structureel geld. Is de heer Bruins er ook toe bereid om nu al daarover te praten? Dat is een eenvoudige vraag.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Als de heer Van Raan met een motie komt, ga ik serieus naar die tekst kijken. Zoals ik al heb gezegd, wil de ChristenUnie ook na deze kabinetsperiode verdergaan met het verkleinen van de kloof tussen p.o. en vo. Daar willen we nieuwe stappen in zetten. Niet alleen in deze kabinetsperiode, waarbij er veel geld is bijgekomen ...

De **voorzitter**:

Dat is hetzelfde antwoord.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Als wij de volgende keer mogen meepraten, gaan we ervoor knokken om ook in de volgende kabinetsperiode weer structureel extra geld ervoor vrij te maken. Dan wordt de kloof weer kleiner.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Dank u wel. We hebben het over stapjes. Een zo'n stapje is dat de minister een studievoucher van €2.000 biedt aan studenten die met het leenstelsel zijn geconfronteerd maar niet hebben geprofiteerd van de kwaliteitsimpuls. De heer Rog noemde het ook al en ik wil het ook aan de minister vragen. Wil zij mogelijk maken dat studenten die voucher ook gewoon kunnen gebruiken voor verlaging van hun studieschuld? Dat is wat ik van de studenten hoor, namelijk dat die bestedingsmogelijkheid er moet komen.

Voorzitter. Samen met Coalitie-Y pleit ik er ook nadrukkelijk voor om de financiële situatie van studenten beter in kaart te brengen. Tot 2014 werd de student meegenomen in de

koopkrachtberekeningen van het Nibud. Vanaf 2015 is dat opeens gestopt. Ook al is de situatie van studenten veranderlijk en zegt de minister dat dit ingewikkeld is, als het tot 2014 kon, kan het nu ook. Mijn fractie vindt het van belang dat het Nibud Studentenonderzoek ook weer structureel wordt uitgevoerd. Dat gebeurde tweejaarlijks, tot 2017, maar dit is ook gestopt. Wil de minister beide punten weer opstarten? Ik overweeg een motie op dit punt.

Ik noemde al even dat jongeren het ook op de woningmarkt niet makkelijk hebben. Daar zien wij het probleem dat hun totale studieschuld in rekening wordt gebracht bij het bepalen van de maximale hypotheek. Ik vraag de minister voor de zekerheid of dit inderdaad zo is. In 2015 heeft Carola Schouten samen met Wouter Koolmees hier al een motie over ingediend, namelijk om bij de berekening van de hoogte van de hypotheek te kijken naar de actuele studieschuld. Maar ik hoor dat een oud-student nog steeds hetzelfde bedrag van zijn maximale hypotheek krijgt afgetrokken, of hij nu net begonnen is met aflossen of misschien al twintig jaar bezig is met aflossen. De ChristenUnie wil dat de wegingsfactor wordt afgebouwd naarmate je langer aan het aflossen bent, maar het is mij onhelder of dat nu al zo is of dat dit nog moet gebeuren. Ik ben in ieder geval bereid om ook op dit punt samen met andere partijen een motie in te dienen.

Voorzitter. Ik had het al over stress- en burn-outklachten. Het is essentieel dat er goede psychische hulpverlening is bij onderwijsinstellingen. Ik heb eerder een motie aangenomen gekregen waardoor het RIVM nu een grootschalige kwalitatieve nulmeting doet van de mentale gezondheid van studenten. Maar in de tussentijd gebeurt er heel weinig. Hoe kan de minister bevorderen dat er laagdrempelige psychische hulpverlening beschikbaar is, maar vooral ook dat studenten ervan weten als die beschikbaar is? Nog steeds blijkt dat studenten er niet goed van op de hoogte zijn dat ze bij onvrijwillige studievertraging aanspraak kunnen maken op het Profileringsfonds. Ook de individuele studietoelage voor studenten met een medische beperking werkt niet naar behoren. Welke stappen kan de minister in de tussentijd op deze punten zetten?

Dan ga ik naar het primair onderwijs. We hebben het er net al veel over gehad.

De heer **Paternotte** (D66):

De heer Bruins vroeg terecht aandacht voor psychische hulp voor studenten die die hulp nodig hebben, onder meer door de druk waarmee ze te maken hebben. U heeft waarschijnlijk ook in de brief van de minister gelezen dat een heel groot deel van het geld van de kwaliteitsafspraken door universiteiten en hogescholen juist wordt ingezet voor meer studentenpsychologen en meer begeleiding. Ik hoop dat dit kan helpen. U begon met het leenstelsel. Stel dat wij iets zouden aanpassen aan het leenstelsel, bent u dan ook bereid om uit te spreken dat dit allemaal niet ten koste moet gaan van het bedrag dat naar het onderwijs is gegaan? Dan geven we ook duidelijkheid en zekerheid aan al die instellingen.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ja.

De **voorzitter**:

Dank. Gaat u verder. O, de heer Futselaar.

De heer **Futselaar** (SP):

Voorzitter, met excuses voor het late moment van opstaan. Dan vraag ik de heer Bruins of hij het niet ironisch vindt dat we een leenstelsel hebben ingevoerd dat voor veel stress bij studenten zorgt en dat we de winst die dit oplevert, vervolgens inzetten om meer studentenpsychologen aan te nemen om iets te doen aan de stress bij studenten. Ziet hij daar niet een zekere ironie in?

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

De heer Futselaar moet het vak logica ergens in zijn eerste jaren gehad hebben. Retorisch heel knap, maar het leenstelsel is natuurlijk zeker niet de enige reden voor stress. Zoals ik al in het kleine interruptiedebatje met de heer Baudet zei: er zit een veel diepere, onderliggende reden achter. Daar kun je ook nog eens, afhankelijk van je mensvisie, over van mening verschillen.

De voorzitter:
Gaat u verder.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Het primair onderwijs. We hebben al gepraat over structurele investeringen en incidentele investeringen. Het is goed dat er een structurele investering van 1,9 miljard voor het onderwijs is vrijgemaakt, waarvan 700 miljoen voor de basisscholen. Ik heb al gezegd dat de kloof niet geheel wordt overbrugd. Wij willen inderdaad ook daar stappen zetten. Dat gebeurt in deze regeerperiode. Dat zouden we ook in de volgende periode willen doen, mochten we aan tafel komen. Maar laten we wel blijven benadrukken dat wat dit kabinet levert, ook wel serieus geld is. Ik hoor ook van de meesters en juffen op school en van de directeuren dat de druk wel degelijk verlicht wordt, ook dankzij de werkdrukmiddelen van 430 miljoen structureel.

In die context kan ik zeggen dat ik een amendement in voorbereiding heb — het is inmiddels ingediend — om vanaf volgend jaar structureel 6 miljoen extra beschikbaar te stellen voor het bestrijden van het lerarentekort, en wel regiospecifiek. Voor het oplossen van het lerarentekort is de Regeling regionale aanpak een belangrijk instrument, omdat de aard en omvang van het lerarentekort per regio enorm verschillen. Daarom vind ik het belangrijk om hier extra geld voor vrij te maken. We zullen zien hoe de steun in de Kamer daarvoor is.

Voorzitter. U weet dat ik ook al heel lang pleit voor meer mannen voor de klas. Dat is goed voor de diversiteit, goed voor schoolteams, goed voor het beroep, goed voor jongens en meisjes, goed voor mannen en vrouwen. In dat kader wil ik de minister vragen wanneer nu eindelijk het wetsvoorstel voor opleiding tot kleuterjuf — zo heet het officieel niet; ik weet het — aan de pabo komt, zoals afgesproken in het regeerakkoord. Kleuterjuf of kleutermeester is een vak en ik zie ernaar uit dat dat weer erkend wordt. Zonder op enige manier gender bias te suggereren: de pabo wordt aantrekkelijker voor mannen en vrouwen als er meer differentiatie en specialisatie mogelijk zijn in de opleiding, zodat degenen die met kleuters willen werken, zich daarop kunnen rechten, en degenen die bezig willen zijn met kennisoverdracht in de bovenbouw, zich daar ook direct op kunnen richten.

Dan het praktijkonderwijs, een unieke en prachtige schoolsoort. Mijn fractie vindt het belangrijk dat praktijkonderwijsinstellingen de mogelijkheid behouden om de mbo-entree zelf vorm te geven binnen de school, onder verantwoordelijkheid van de mbo-instelling. Kan ik van de ministers horen dat zij dit aan zullen jagen, daar waar de samenwerking tussen het praktijkonderwijs en het mbo nog niet tot stand is gekomen? Het is sowieso belangrijk om te kijken naar de instroom van leerlingen in de entreeopleiding. De toelating op de roc's is nu vaak drempelloos. Je kunt je afvragen of een jongere soms niet beter af is in het praktijkonderwijs, in plaats van snel naar het roc door te stromen omdat dat een hogere status zou hebben. Kan de minister ook daaraan een paar woorden wijden?

Voorzitter. Ik sluit bijna af, maar ik wil het nog hebben over vakmanschap. Vorige week was ik op het SOMA College in Harderwijk, een prachtige vakschool, waar grond-, weg- en waterbouw wordt gegeven aan jongeren die worden opgeleid tot kraanmachinist, landmeter of betontimmerman. Ik heb daar mijn nieuwe Actieplan vakmanschap gepresenteerd. Daarin is geïnterviewd welke maatregelen voor vakmanschap er in dit regeerakkoord worden genomen en welke maatregelen er nog nodig zijn. Ik heb hier twee exemplaren voor beide ministers. Ik heb ook nog exemplaren voor de collega's. Die wil ik graag aan de bode overhandigen.

De voorzitter:

Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ik wil graag ingaan op één voorstel uit het actieplan. Dat is al kort genoemd door mevrouw Kuik. Op dit moment kan je na een mbo-opleiding eigenlijk alleen doorstuderen door naar het hbo te gaan. Doorstuderen betekent dan ook vaak dat je meer algemeen en theoretisch wordt gevormd, terwijl specialisatie in en verdieping van vakmanschap zeker zo nuttig en belangrijk zijn. Daarom doe ik in mijn actieplan het voorstel voor verdieping van vakmanschap via de meester-gezelroute. Na een proeve van bekwaamheid en voldoende relevante werkervaring behaal je dan de meestertitel. Het is dus in feite een kopopleiding op het mbo. Je zou het grofweg een soort associate degree kunnen noemen, maar laat ik niet in dat moeras trappen. Wat mij betreft moeten we op vakscholen beginnen met meesteropleidingen, juist op de twaalf vakscholen die we in Nederland hebben, aangezien zij zich bij uitstek toeleggen op specialistisch vakmanschap. Ik hoor graag de reactie van de minister op dit plan. Samen met het CDA bereid ik dan ook een motie voor over dit onderwerp.

De **voorzitter**:

Ik wil graag dat u uw verhaal afmaakt.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Dan gebruik ik de laatste 21 seconden voor een hartenkreet over het hbo. De OCW-begroting laat zien dat het hbo volgens de huidige ramingen krimpt met ongeveer 5.000 studenten per jaar. Dat vormt een grote uitdaging, met name in de dunbevolkte krimpregio's van Nederland. Dat kan een serieus probleem gaan worden. Als we vakmanschap serieus nemen, hoe gaan we in de toekomst dan het hbo positioneren als de hoogst mogelijke beroepsopleiding in alle regio's van Nederland? Graag een reactie van de minister.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Ik laat per Kamerlid één vraag toe en dan ga ik naar de volgende spreker. De heer Van Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Mooie en terechte woorden over het vakmanschap. Dank daarvoor. Ik wilde één vraag stellen over wat maar even noem de problematiek praktijkonderwijs-entreeopleiding et cetera. Ik vraag me af of de heer Bruins daar nog concrete voorstellen voor gaat doen, want dan zou ik graag willen meedoen.

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

O, dat is een mooie kans! Ik zie twee zaken rondom praktijkonderwijs, mbo en die aansluiting. De eerste, die ik noemde, is dat de entreeopleiding op het praktijkonderwijs kan worden gegeven, onder verantwoordelijkheid van het mbo. De getallen wijzen uit dat leerlingen op het praktijkonderwijs die die kans krijgen een hogere slaagkans hebben op een vervolgopleiding en op de arbeidsmarkt. Herkennen de ministers — want het gaat over beide portefeuilles — die getallen en kunnen we zorgen dat het ook mogelijk blijft? Het andere punt is dat er nu soms een drempel wordt opgeworpen bij mbo's voor toelating tot het mbo voor praktijkonderwijsleerlingen. Misschien is dat helemaal niet zo slecht, omdat veel praktijkleerlingen juist op dat praktijkonderwijs een veilige basis hebben. Die drempel dreigt weggehaald te worden. Ik vraag me of dat verstandig is.

De **voorzitter**:

Ik ga er doorheen praten. De heer Wiersma, ook één vraag.

De heer **Wiersma** (VVD):

Ik maak een bruggetje tussen de laatste twee thema's: vakmanschap, mbo en de vraag over het hbo. Eigenlijk kunnen die ook wat van elkaar leren. Want je zou kunnen zeggen: als je ook in het hbo en misschien zelfs in het wo meer praktijkroutes hebt, en ook bijvoorbeeld afstandsonderwijs, dan wordt de praktijk geholpen, ook in het hoger onderwijs, om dat groter te maken.

De **voorzitter**:
En nu de vraag.

De heer **Wiersma** (VVD):
En je hebt misschien ook antwoord op krimp in het onderwijs, waardoor je verschillende leerbehoeftes ook met verschillende vormen kan invullen. Ik had in mijn bijdrage daar het voorstel voor om de praktijkroute en het afstandsonderwijs eigenlijk in die flexibiliseringsagenda voor het hoger onderwijs mee te nemen.

De **voorzitter**:
En de vraag is?

De heer **Wiersma** (VVD):
Ik vraag of de heer Bruis dat een goed idee vindt en of hij daar nog iets aan toe te voegen heeft.

De **voorzitter**:
Een korte reactie, de heer Bruins.

De heer **Bruis** (ChristenUnie):
Mijn visie is dat universiteit en hbo verschillende instellingen zijn. De laatste tien jaar hebben we eigenlijk gezien dat hbo's steeds meer op universiteiten willen lijken. Ik vind dat een onterechte poging. Voor mij is het hbo de hoogst mogelijke beroepsopleiding in ons land en zo moeten we dat ook waarderen. Ik zou dan ook willen zien dat we beroepsopleidingen geven aan die hoogst mogelijke beroepsinstelling, namelijk het hbo, en dat we academisch opleiden, theoretisch, breed, aan de academische instellingen. Ik zou zelfs zo ver willen gaan dat ik wil nadenken over welke graden daar dan precies bij horen en zo. Dan zou ik willen kijken of praktijkgerichte beroepsopleidingen, die we nu aan de universiteit willen geven, niet op het hbo thuishoren, om zo veel duidelijker het eigenstandige karakter van beide instellingen te benadrukken. Dat is mijn visie. Ik heb geen concrete voorstellen daarvoor, want je haalt heel veel overhoop, dus dat doe ik niet even tijdens een doordeweeks begrotingsdebat, maar dat is wel mijn visie op die twee soorten instellingen.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):
Ik wil het nog even hebben over die overheveling naar bèta en techniek in het hoger onderwijs, waarvan ook de minister erkent dat dat ergens pijn gaat doen, in de lengte of in de breedte. Nou ken ik de heer Bruins niet alleen als een bèta, maar ook als iemand met hart voor de alfa-, gamma- en medische wetenschappen.

De heer **Bruis** (ChristenUnie):
Nou en of!

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):
Hoe kijkt hij aan tegen ons voorstel, omdat de consequenties voor die alfa-, medische en gammawetenschappen nog niet helder zijn, om te wachten tot dat doelmatigheidsonderzoek is afgerond en de zachte landingsmiddelen alvast te investeren waar die nood zo hoog is, in de bèta en de techniek? Hoe kijkt hij naar dat voorstel?

De **voorzitter**:
De heer Bruins, een kort antwoord.

De heer **Bruis** (ChristenUnie):
Dit gaat over cijfers, dus als bèta word ik dan helemaal enthousiast.

De **voorzitter**:
Daar was ik al bang voor!

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

En als financieel woordvoerder ook. Laat ik zeggen dat ik heel blij ben met de zachte landingsmiddelen, want een herverdeling is altijd spannend. We doen het wel in tijden van stijgende middelen, want anders zouden we sowieso een probleem daarmee hebben. Maar ik kan ook zeggen — en ik heb het ook zelf allemaal zitten narekenen met al die tabelletjes — dat er niet 200 miljoen wordt overgeheveld van geesteswetenschappen naar bèta en techniek. Dat is niet het geval. Dat is wel wat er in de media telkens als kop verschijnt, maar dat gebeurt niet. Als dat gebeurde, zouden de geesteswetenschappen in Nederland compleet weggevaagd worden. Daar zou de ChristenUnie nooit van z'n leven mee instemmen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Westerveld, ook één vraag.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Daar zal ik heel goed over nadenken. Er is wel sprake van een overheveling. Er is sprake van onrust in het onderwijs. De VSNU geeft aan dat er docenten ontslagen gaan worden. Dat begint al volgend jaar. Wil de heer Bruins wel met ons meedenken over manieren om er toch voor te zorgen dat er volgend jaar geen docenten ontslagen hoeven te worden? Dat we een manier vinden waardoor er toch zekerheid komt, ook voor het hoger onderwijs?

De heer **Bruins** (ChristenUnie):

Ik vind het moeilijk voorstelbaar dat er docenten worden ontslagen. Ten eerste vindt er geen overheveling plaats. Het bekostigingsmodel wordt aangepast. Dat gebeurt iedere acht à vijftien jaar in het hoger onderwijs en het heeft consequenties voor de verdeling van het geld over de universiteiten. Er wordt niet overgeheveld tussen domeinen. Daar gaat de regering ook helemaal niet over. De maatregelen die worden genomen, zijn nog jaren weg. Dus dat er volgend jaar docenten worden ontslagen, lijkt mij lobbypraat; ik geloof er niet in.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Bruins. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. Ook onze fractie spreekt de hoop uit dat de heer Beertema spoedig weer onder ons zal zijn.

Stel, je kunt kiezen tussen een burnout en de middelmaat. Wat kies je dan? Aldus Michelle van Dijk van VO in actie. Wij hier moeten ervoor kiezen dat dit soort absurde keuzes helemaal niet gemaakt hoeven te worden.

Natuurlijk is er vandaag een lerarenstaking, want terwijl deze regering haar tijd en geld besteedt aan het uitdelen van onverantwoorde cadeautjes aan iedereen met een tractor, sluit zij de ogen voor de publieke sector. Baart het de minister van wetenschap geen zorgen dat tijdens de door de bio-industrie betaalde boerenprotesten een reeks drogredenen en fysieke intimidaties genoeg bleek te zijn om de toch al magere maatregelen van tafel te vegen? Hoe plaatst de minister dat in het licht van leraren die zich bij al hun acties en protesten wel netjes aan de regels hebben gehouden, maar nog steeds niet krijgen waar ze recht op hebben?

Onder het motto "trots op de boer" verdween de wetenschappelijke basis van het landbouwbeleid als sneeuw voor de zon. Maar is het kabinet ook trots op de leraren? Dat blijkt niet uit de begroting. Wederom is deze volstrekt ontoereikend, zowel voor het klimaat als voor het onderwijs. Erkent de minister dat je met incidenteel geld geen structurele gaten vult? Wat gaat de minister de mensen in het onderwijs nu wel structureel bieden, zodat kleinere klassen, minder werkdruk, meer salaris en meer handen in de klas gerealiseerd kunnen worden? Allemaal uitingen van waardering, die bovendien leiden tot een vermindering van de kwetsbaarheid van het onderwijs.

Erkent de minister dat, om een antwoord te geven op de grote toekomstvragen waar wij als samenleving voor staan, het antwoord niet alleen moet komen van de techniek en van meer techniek en dat wij niet voorbij moeten gaan aan de grote waarde van alfa- en gammawetenschappen?

De kwetsbaarheid van het onderwijs wordt vaak misbruikt door fossiele bedrijven, waarvan het winstmodel rechtstreeks ingaat tegen de belangen van onze kinderen. Het afgelopen jaar namen de jongeren ook de leiding in het klimaatdebat. Dat maakt het des te ongepaster dat fossiele bedrijven als Shell het onderwijs met als lespakket verpakte reclames blijven bestoken. Het goede nieuws: het verzet tegen deze vormen van greenwashing groeit. Vorige week werd op dat dossier wederom een belangrijke overwinning geboekt. De Reclame Code Commissie oordeelde terecht dat Shell op zijn techniekfestival Generation Discover een misleidende boodschap verkondigde over zijn fossiele product GTL. Dank gaat daarbij uit naar het belangrijke werk van organisaties als Fossielvrij Onderwijs. Erkent de minister het belang van dit soort publieke waakhonden?

Voorzitter. Dat brengt mij bij greenwashing door anderen, zoals de jagers en de bio-industrie. Vindt de minister het moreel acceptabel dat jagers kinderen wijsmaken dat je een gezond dier helpt door het dood te schieten? Kent de minister het stuitende tijdschrift Wild, gericht op basisschoolkinderen, waarin de jagerslobby kinderen laat poseren met geweren en dode dieren? Er staat een bucketlist in waarop drijffjacht wordt gepromoot als onderdeel van een echte jachtdag. De drijffjacht is deels verboden in Nederland. Ik overhandig bij dezen een exemplaar van dit tijdschrift aan de minister. De bewindslieden hoeven er niet om te vechten, want ik heb nog een voorbeeld. Dan kunnen jullie het delen.

Voorzitter. Deelt de minister de afschuw van dit soort propaganda? Wat gaat de minister doen om de jagerslobby hierop aan te spreken? Gaat de minister een verzoek doen om dit walgelijke tijdschrift offline te halen?

Het volgende voorbeeld. Wat vindt de minister van de op kinderen gerichte website van veevoedergigant De Heus? Daarin spat de misleiding werkelijk van het beeldscherm. In de bijpassende krant, die ik ook graag laat zien en overhandig aan de andere minister, wordt kinderen wijsgemaakt dat het normaal zou zijn om pasgeboren kalfjes direct bij hun moeder weg te halen en de koe niet als dier maar als melkfabriek te zien. Kippen worden na zes tot acht weken volproppen naar de slacht gestuurd. Het krantje suggereert zelfs dat dieren in de bio-industrie van hun boeren zouden houden. Het is te cynisch voor woorden. Erkent de minister dat dit met bedrijfsbelangen doordrenkte lesmateriaal geen recht doet aan de dagelijkse hel in de bio-industrie? Hoe kijkt de minister aan tegen de rol die agrarische opleidingen kunnen spelen in de onvermijdelijke transitie naar een duurzame landbouw? Wie of wat beschermt nou eigenlijk het kwetsbare onderwijs tegen dit soort "business as usual"-praktijken, die ervoor zorgen dat de toekomst van die kinderen op dit moment in gevaar is?

Er is een vrijblijvend en onbekend convenant, waar de Reclame Code Commissie de scheidsrechter van is. Eerder stelde ik er vragen over. Gisteren ontving de Kamer de evaluatie van dit convenant, deze afspraak, waaruit blijkt dat het convenant niet bekend is en evenmin een doorslaand succes. De helft van de schoolleiders is onbekend met het convenant en de vrijblijvendheid laat bijna alles toe. Wat gaat de minister doen om deze bekendheid te vergroten en hoe kijkt de minister naar de optie om het convenant eens even tanden te geven, bijvoorbeeld door het tot wet om te werken, zoals de PvdA ooit al eens initieerde? Het mooie is dat de evaluatie van het convenant waardevolle suggesties bevat van schoolleiders en leden van de medezeggenschapsraad, bijvoorbeeld het openbaar maken van alle sponsoring en tegenprestaties, bijvoorbeeld door een onlinemeldpunt. Ook wordt gesuggereerd om enkel samen te werken met maatschappelijk verantwoorde organisaties, waarbij duurzaamheid en gezondheid van kinderen vooropstaan. Wat gaat de minister doen met deze suggesties?

Ik kom op het tweede onderdeel van mijn inbreng, over dierproeven. Normaliter zou collega Wassenberg dit inbrengen. In het voorjaar van 2016 nam de Tweede Kamer in ruime

meerderheid een motie aan die vroeg om het aantal proeven op primaten, grote en kleine apen, naar nul af te bouwen. We zijn nu drieënhalf jaar verder en er wordt niet één aap minder gehouden in het BPRC, het proefdierencentrum. Er is niet één dierproef op apen minder verricht en er gaat de komende jaren geen euro minder naar het BPRC. Het budget voor proeven op apen is en blijft een kleine 10 miljoen per jaar. Dat levert veel dierenleed op en weinig wetenschappelijke resultaten. Alles blijft gewoon bij het oude.

Bij de begroting van LNV heeft mijn collega reeds het voorstel gedaan om elk jaar 1% van de honderden miljoenen die de overheid uitgeeft aan onderzoek met proefdieren, te bestemmen en te oormerken voor onderzoek zonder proefdieren. Elk jaar zou 1% van het oorspronkelijke dierproevenbudget moeten worden overgeheveld van onderzoek mét naar onderzoek zónder proefdieren. De minister van LNV vond het een interessant idee en zegde toe het te onderzoeken. Ik wil hier iets vergelijkbaars voorstellen, alleen dan met een forser percentage, ook om invulling te geven aan de breed gedeelde wens van de Kamer. Het BPRC ontvangt per jaar ruim 9,6 miljoen subsidie van het Rijk. Besteed daarvan voor 2020 verplicht zeven ton aan een onderzoek naar onderzoek zonder apen. Dat is iets minder dan 7% van het budget. En herhaal dat voor de jaren die daarop volgen, dus in 2021 14% naar dierproefvrij onderzoek en elk volgend jaar daarna 7%. Op die manier wordt het apenonderzoek van het BPRC in een kleine veertien jaar afgebouwd, wordt er voldaan aan de wens van de Kamer en krijgt het BPRC de tijd om in veertien jaar een van de leidende instituten te worden op het gebied van proefdiervrij onderzoek.

Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van Raan. Dan geef ik het woord aan de heer Kuzu namens DENK. Toch? Nee, de heer Bisschop! Gelukkig blijft de heer Kuzu zitten; dat scheelt. Dan geef ik nu het woord aan de heer Bisschop namens de SGP.

De heer Bisschop (SGP):

Voorzitter, dank u wel. Ik was even bang dat u mij kwalijk nam dat ik zo veel had geïnterrumpeerd en dat u dat allemaal van mijn tijd aftrok.

De voorzitter:

Als een soort straf? Nee, hoor. Het valt wel mee.

De heer Bisschop (SGP):

Maar ik heb me in vergelijking met sommige collega's heel erg ingehouden, geloof ik.

Voorzitter. Als we de berichten over onderwijs op ons laten inwerken, dan overheersen toch vooral de sombere tonen. In de media zie je vooral de begrijpelijke zorgen over het onderwijs. Dat overheerst zozeer dat je bijna zou vergeten dat er ook heel veel goeds is en dat er heel veel is om erkentelijk en dankbaar voor te zijn. Daarom ga ik op deze Dankdag — ik kom daar straks nog even op terug — gewoon in op de zorgen die er zijn. Maar aan het slot kom ik nog even met een wat hoopvoller of opwekkender perspectief.

Allereerst het extra geld. Als we de discussies, de protesten en de artikelen volgen, dan begrijpen we heel goed dat geld niet de simpele oplossing is voor de zorgen in het onderwijs. We moeten natuurlijk wel serieus naar die financiën kijken en als we dat doen, zien we bijvoorbeeld ook dat het eerlijke plaatje is dat de loonkloof of de salariskloof tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs veel smaller is geworden. Ik ben daarom wel benieuwd waarom het kabinet er niet voor heeft gekozen om die kloof verder of helemaal te dichten. Een concrete vraag, wat kost nou die ruim €100 per maand verschil in startsalaris? Dat werkt natuurlijk structureel door. Dat snap ik ook allemaal, maar ik zou daar graag inzicht in krijgen.

Incidenteel geld in het onderwijs lijkt bij uitstek het middel om onvrede aan te wakkeren, want je kunt er op dit moment wel iets mee, maar je kunt er niet echt beleid op maken. Ik vind overigens dat bij de vormgeving en de uitvoering ervan de positie van de schoolleiders bij dat extra geld nog wat zwak aan bod komt.

Het lerarentekort en de werkdruk. Het gaat vaak over te weinig beschikbare leraren en te veel werkdruk. Dan is het volgens de SGP een slecht signaal om de lat van de opleiding dan maar lager te leggen. Er is wel iets nodig als het gaat over maatwerk leveren in de wettelijke eisen. Op dat punt sluit ik me aan bij de vraag van collega Bruins van de ChristenUnie over de kleuterjuf van vroeger en de splitsing van de pabo of in elk geval het halen van een afzonderlijke bevoegdheid als kleuterjuf. Kunnen we op dit punt snelle en gerichte aanpassingen verwachten?

Voorzitter. Er is terecht ook veel frustratie over de extra rompslomp door onder meer onderzoeken. Bij het in kaart brengen van het eigen vermogen van samenwerkingsverbanden lijkt de inspectie bijvoorbeeld een buitensporig uitvoerige uitvraag te hebben gedaan. En dat kan toch niet de bedoeling zijn. Natuurlijk willen we daar een duidelijk beeld van hebben, maar als het goed is, bieden de jaarverslagen in principe al voldoende informatie, gelet op de waslijst aan eisen die aan die jaarverslagen worden gesteld. Een vraag aan de minister: wat gaat de minister doen om iets dergelijks in de toekomst te voorkomen? Wat gaat hij dus doen om die extra rompslomp bij zo'n incidenteel onderzoek te voorkomen?

Het passend onderwijs. Scholen worden nog al eens gehinderd bij het leveren van maatwerk dat voor leerlingen, ouders en scholen beter is. De inzet van bekostiging voor plaatsing van leerlingen in het particulier onderwijs blijven een splijtzwam. Ik snap dat we daar terughoudend en voorzichtig in moeten zijn, maar hier moet wel enige ruimte in komen, willen we bijvoorbeeld het aantal thuiszitters naar beneden brengen. De opstelling van het ministerie en de inspectie blijkt niet altijd eenduidig. Mijn vraag aan de regering: is het een idee om op dit dossier de Onderwijsraad eens om advies te vragen? Hoe kijkt de Onderwijsraad aan tegen de verhouding publiek bekostigd en particulier onderwijs? En hoe zou dat elkaar kunnen versterken, waarmee met name kwetsbare kinderen geholpen zouden kunnen worden?

Voorzitter. Ik had een punt over sollicitanten met een uitkering die enkel solliciteren om aan hun sollicitatieplicht te voldoen en die daartoe de meest idiote briefjes sturen. Korthedshalve sluit ik mij aan bij de vraag van collega Rog van het CDA.

Dan vraag ik specifiek aandacht voor de positie van het Reformatorisch Samenwerkingsverband Passend Onderwijs. Wat de doelstellingen betreft, sluit hun inzet tegen het lerarentekort aan bij de subsidieregeling voor regionale plannen. Is de minister bereid om te kijken hoe dit landelijke samenwerkingsverband hieraan kan meedoen? Het gaat immers om een landelijke regio, waardoor samenwerking binnen de verschillende regio's zelf wat minder voor de hand ligt.

Dan iets over het leenstelsel. Het huidige stelsel is niet houdbaar; dat is voldoende gebleken. Vooral de studenten uit de middeninkomens hebben het buitengewoon zwaar. Inmiddels is er gelukkig de brede Coalitie-Y, die het leenstelsel wil aanpakken. Ik heb het al gezegd: we zouden een mooie eerste stap kunnen zetten, want de tijd van warme woorden, werkgroepen, overleggen en beraad is echt voorbij. Als we wachten tot na de verkiezingen, laten we studenten nog zeker drie jaar in de kou staan. Daarom heeft de SGP samen met GroenLinks — dank daarvoor — een amendement ingediend om de toekenning van de aanvullende beurs uit te breiden. Dat is het amendement op stuk nr. 25. Het gaat om een simpele wijziging die vanaf het komende studiejaar mogelijk is. Het is veel minder complex dan het wetsvoorstel voor verlaagd collegegeld. Dat kon binnen vier maanden ingevoerd worden. Het amendement voorziet qua invoeringsdatum medio volgend jaar. We hebben dus nog ruim de tijd om dat ook netjes wettelijk te verankeren. Ook de dekking moet de minister van Onderwijs deugd doen. Graag hoor ik dus haar reactie.

De minister van Onderwijs is vanuit het emancipatiebeleid veel bezig met gelijke behandeling. Daarom leg ik haar nu de merkwaardige situatie voor die dit voorjaar door RTL werd beschreven,

namelijk van een vader met een 17-jarige tweeling, Jurian en Jarno. Het gekke is dat hij voor vwo'er Jurian kinderbijslag krijgt, maar voor hbo-student Jarno, die de havo heeft gedaan, niet. De redenering is dat Jarno kan lenen en dus niets nodig heeft, terwijl de praktijk laat zien dat vader en zoon juist meer nodig hebben. Vindt de minister dit een eerlijke vorm van gelijke behandeling? Of wordt het echt tijd om hier wat aan te doen? Ik begrijp de knelpunten, want de ene financiering ligt bij het ene ministerie en de andere financiering ligt bij het andere ministerie, maar aan dat soort verkokerbeleid heeft de burger niets. Ik zou hier echt een passende oplossing voor willen zien.

Voorzitter. Het thuisonderwijs wordt ook in het regeerakkoord genoemd, maar er wordt nog niet zo veel werk van gemaakt. We weten allemaal dat de huidige wet op allerlei punten en voor allerlei groepen rammelt. Is de minister bijvoorbeeld bekend met hoogbegaafde leerlingen die zelfs op zogenaamde leonardoscholen onvoldoende meekrijgen? Evenals in het buitenland kan thuisonderwijs in zo'n situatie soelaas bieden, maar dan moet dat wel ordentelijk geregeld zijn. Het baart de SGP ook zorgen dat in allerlei gemeenten de druk op ouders wordt opgevoerd als ze een beroep doen op de wettelijke vrijstelling wegens gewetensbezwaren. Gemeenten dreigen zelfs met een melding bij Veilig Thuis wanneer ouders een beroep doen op hun wettelijke recht. Dit kan toch niet? Dit staat toch haaks op de rechtsstaat die we zeggen te zijn? Gaat de minister dit bespreken, onder meer met de gemeenten en Ingrado, de organisatie van leerplichtambtenaren? De minister heeft al laten zien dat hij gemeenten op de vingers durft te tikken als de wet niet goed wordt uitgevoerd. Ik wil hem graag aanmoedigen ook hierin een goed en zorgvuldig beleid te voeren, ook richting de gemeenten.

Voorzitter. Tot slot iets over danken en staken. Vandaag is een bijzondere dag in de protestants-christelijke traditie. De eerste woensdag van november is namelijk dankdag. Op deze dag midden in de week wordt het dagelijkse werk zo veel mogelijk gestaakt. Dat is wat anders dan het staken van de onderwijsmensen, zoals we dat vandaag hebben gezien. Er wordt tijd genomen om onze goede God te danken voor het vele goede dat Hij ons schenkt.

Er zijn inderdaad zorgen. Met de collega's schrik ik van de afwezigheid van collega Beertema. Ik leef ook zeer met hem mee en wens hem heel veel sterkte. Er zijn zorgen, moeilijkheden en verdriet. Desondanks blijft er veel om dankbaar voor te zijn. Hij houdt de wereld in stand, ook als Hij het hartgrondig oneens is met wat wij mensen soms doen. Die blijde boodschap van het evangelie is er in ons land. Alleen al daarom is het groots dat we vandaag dankdag mogen hebben. Ik moet zeggen dat ik die vandaag door mijn aanwezigheid hier zelf niet heb kunnen praktiseren. Ik hoop dat vanavond een beetje te kunnen compenseren.

De voorzitter:

Dat hoop ik ook voor u.

De heer Bisschop (SGP):

Er is ook reden voor dankbaarheid om in aanwezigheid van al deze collega's dankdag te mogen vieren.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dat is toch weer mooi geformuleerd, zoals altijd. Dank u wel, meneer Bisschop. Dan geef ik nu het woord aan de heer Kuzu namens DENK.

De heer Kuzu (DENK):

Voorzitter, dank u wel. Ik wil in de eerste plaats mijn collega Beertema heel veel sterkte wensen. Hoewel wij verschillende beelden hebben over de wereld, de maatschappij en de mensen, vond ik hem altijd een verrijking voor het debat. Ik wens hem, zijn familie en zijn fractie echt heel veel sterkte toe in de komende periode.

Voorzitter. Onderwijs is het fundament van alles. Onderwijs is ontwikkeling en vooruitgang. Onderwijs is gelijke kansen. Onderwijs is de bron van onze welvaart en ons welzijn. Onderwijs is ook de belangrijkste bezigheid van onze kinderen en jongeren. Zij hebben het tegenwoordig niet makkelijk. De jongeren zuchten onder een hoge prestatiedruk van onze samenleving, die steeds meer van hen verwacht. De jongeren zuchten onder onbetaalde woonlasten. De jongeren zuchten onder steeds meer flexibilisering van de arbeidsmarkt. De jongeren gaan ook nog de toenemende vergrijzing betalen met steeds hogere pensioenpremies en steeds hogere zorgkosten. Eigenlijk is het in deze tijd niet zo leuk om jong te zijn, maar ik zou er wel naar terug willen.

Onderzoek na onderzoek laat zien dat deze generatie Y, ook wel de millennials genoemd, het niet makkelijk heeft. De politiek zou deze jongeren eigenlijk moeten helpen. De politiek zou oplossingen moeten aandragen. Vandaag doen wij dat op drie punten:

- een plan om de effecten van de basisbeurs enigszins te compenseren door de ov-studentenkaart te flexibiliseren;
- waardering voor de leraren en de onderwijsassistenten;
- een pleidooi voor het behoud van vrijheid van onderwijs.

Voorzitter. In 2015 is de basisbeurs afgeschaft en is het asociale schuldenstelsel ingevoerd. In plaats van een basisbeurs van circa €300 per maand moet sinds 2015 alles geleend worden. En in plaats van kwijtschelding na 15 jaar wordt de studieschuld nu pas definitief kwijtgescholden na 35 jaar. Pas vlak voor je pensioen ben je eindelijk van je studieschuld af. Het asociale schuldenstelsel voelt als een loden last voor generatie Y. Met als gevolg dat studenten hun werkzame leven beginnen met een studieschuld van €20.000. Met als gevolg dat studenten €40.000 minder hypotheek kunnen krijgen en gelijk op achterstand staan op de toch al krappe woningmarkt. Met als gevolg dat sommige studenten niet doorstuderen als gevolg van leenaversie.

Elke jongere die kansen mist als gevolg van het asociale schuldenstelsel is er één te veel. In dit welvarende land zou dat helemaal niet nodig moeten zijn. Het is dan ook onbegrijpelijk dat politici die aan de wieg stonden van het asociale leenstelsel — denk aan langstudeerders als Rutte en Pechtold — deze generatie studenten niet datgene gunnen waar ze zelf ruimschoots gebruik van hebben kunnen maken. Dat is oneerlijk.

Tot de tijd dat het asociale leenstelsel wordt afgeschaft, wil de fractie van DENK graag nog een tussenoplossing voorleggen om de situatie voor de studenten iets te verbeteren. Dat hoeft niet veel geld te kosten. Studenten hebben op dit moment de ov-studentenjaarkaart. Hiermee mogen ze óf in het weekend, óf op doordeweekse dagen gratis reizen. Buiten de gekozen periode moet worden bijbetaald. Volgens de gegevens van DUO kost dit elke student gemiddeld dan toch weer €63 per maand. Het voorstel van DENK is om de ov-studentenjaarkaart flexibel te maken. Geef iedere student 220 dagen per jaar waarop gratis gebruikgemaakt kan worden van het openbaar vervoer. Als je bijvoorbeeld op dinsdag niet hoeft te reizen, maar op zaterdag langs je ouders wil, zou dat moeten kunnen. Dit zal studenten een steuntje in de rug geven in deze moeilijke tijden.

Graag overhandig ik dit voorstel via de bode aan de minister van Onderwijs. Ik zou het op prijs stellen als de minister in tweede termijn op dit voorstel reageert. In deze tijden is het belangrijk dat je je onderscheidt van je collega's. De collega's van de ChristenUnie hebben ook een actieplan, dus ik heb een strikje om dat van ons gedaan. Ik heb voor beide ministers een exemplaar evenals voor de collega's.

De voorzitter:

Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

De heer **Kuzu** (DENK):

Dit is eigenlijk een cadeautje. Het hoeft niet veel geld te kosten. Ik zie graag een reactie tegemoet.

Voorzitter. De fractie van DENK heeft tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen een motie ingediend om het asociale leenstelsel af te schaffen en de basisbeurs weer in ere te herstellen. Tot onze vreugde werd deze motie gesteund door de voltallige oppositie. Een steun van 74 zetels is in sommige gevallen een voorbode van een echte verandering, zeker nu de oppositie 75 zetels telt.

Wat ook een teken aan de wand is, is dat twee coalitiepartijen die tegen deze motie stemden, namelijk het CDA en de ChristenUnie, publiekelijk hebben aangegeven af te willen van het asociale leenstelsel. Er is dus een potentiële ruime Kamermeerderheid om dat te halen. De minister-president gaf tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen aan dat dit inzet zou moeten zijn van een volgende formatieronde, maar volgens mij kunnen we er direct mee aan de slag.

Voorzitter. De opbrengst van deze crisismaatregel is ook relatief heel beperkt als je naar de hele rijksbegroting kijkt. We hebben het eigenlijk maar over 0,3% van de gehele begroting. De getroffen groep wordt wel onevenredig hard geraakt. En dan te bedenken dat deze 1 miljard aan bezuinigingen is gerechtvaardigd door te beloven dat dit bedrag weer geïnvesteerd zou worden in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Het is ons niet duidelijk wat er de afgelopen vier jaar is gedaan met deze 4 miljard euro die van studenten is afgepakt. Wat is nu de stand van zaken met betrekking tot die 4 miljard euro? Klopt het dat dit bedrag nog niet is besteed?

Wat we ook niet moeten hebben, is dat het geld projecten gaat zoeken. Dat is te allen tijde de verkeerde volgorde. Ik heb nog liever dat die 4 miljard euro wordt geïnvesteerd in het lerarentekort, want onderwijs is ook spreiding van kennis, macht en inkomen. En daarover sprak minister-president Joop den Uyl in de jaren zeventig. Velen, ook onze kiezers, zijn hem daar nog steeds dankbaar voor. De PvdA was toen links en sociaaldemocratisch, in de oppositie maar ook in de regering. De PvdA is 40 jaar later gelukkig nog wel links en sociaaldemocratisch in de oppositie, maar eenmaal in de regering schudt men de ideologische veren met speels gemak af. Zo voerde de PvdA-onderwijsminister Jet Bussemaker het asociale leenstelsel in, met ingang van september 2015. Nu beweert de huidige PvdA-fractie van dat stelsel af te willen. Nu roept de PvdA heel hard dat de lerarsalarissen omhoog moeten, maar toen de PvdA aan de knoppen zat, hebben ze jarenlang de nullijn gehanteerd, waardoor leraren er geen cent bij kregen.

Het kabinet-Rutte/Asscher heeft een bikkelhard bezuinigingsbeleid gevoerd. Sommige gevolgen van dat bezuinigingsbeleid, zoals het verdwijnen van de verzorgingshuizen en van grote delen van de thuiszorg, zijn moeilijk of onmogelijk weer te herstellen. Maar een ander heikel punt, namelijk het lerarentekort, kan wél worden hersteld. De verhalen over te grote klassen, uitgevallen lessen, onbevoegde leraren voor de klas en een te hoge werkdruk blijven onophoudelijk binnenstromen. In Amsterdam heeft een school zelfs de deuren moeten sluiten vanwege het lerarentekort. Natuurlijk ging het al langer niet goed met deze school, maar dan nog is de situatie schrijnend. Vandaag is er opnieuw een grote en terechte lerarenstaking door het hele land. Ik vraag me af: waarom is de minister niet bereid even goed naar de leraren te luisteren als zijn collega van Landbouw luistert naar de boeren en de bouwers? Waar blijft de structurele loonsverhoging waarom wordt gevraagd? Dat moeten we toch kunnen opbrengen op een rijksbegroting van 302 miljard euro? We hebben nu al vijf jaar een overschot op de begroting. Het geld klotst tegen de plinten, maar dit krijgen we niet voor elkaar.

Voorzitter. De 460 miljoen euro die vrijdag is geboden, bestaat voor meer dan 96% uit incidenteel geld. Voor het bestrijden van het lerarentekort gaat dit natuurlijk niet helpen. Klopt het dat we in 2030 circa 6.000 leraren te weinig zullen hebben? Wie gaan die 6.000 lege klassen in 2030 uitleggen dat minister Slob in 2019 dacht met een eenmalige fooi het lerarentekort op te lossen? Dat is een druppel op een gloeiende plaat.

Wat ons betreft zou de minister een voorbeeld moeten nemen aan minister Toxopeus. Dat zou met name de VVD als muziek in de oren moeten klinken, omdat hij van VVD-huize was. In 1963 was er namelijk een Toxopeusronde. De jarenlang onderbetaalde ambtenaren kregen van minister Toxopeus eindelijk een forse loonsverhoging, waardoor het weer aantrekkelijk werd om in de publieke sector te werken. Want onderbetaling is uiteindelijk zeer schadelijk voor de kwaliteit van een hele sector. Maar als minister Slob op deze manier doorgaat, zal het gezegde Oost-Indisch doof veranderen in sloobiaans doof, want te veel moties en te veel voorstellen van de Kamer worden standaard ontraden. Terwijl bijvoorbeeld minister Ollongren strooit met oordeel Kamer, is deze minister de minister van nee, nee en nog eens nee. Het lijkt erop dat deze minister van njet de Kamer als vervelend tussenstation beschouwt tussen zijn ongetwijfeld drukke bezigheden.

Voorzitter. Wij zijn hier in de Tweede Kamer heel erg goed om onze waardering te laten blijken voor die beroepsgroep die een belangrijke rol heeft in het leven van onze kinderen. In woorden zijn we daar heel goed in, maar in daden? Het is tijd om boter bij de vis te leveren. Volgens het kabinet is het lerarentekort een topprioriteit. Bij een topprioriteit hoort ook het structureel beschikbaar stellen van geld voor een forse loonsverhoging. Wat de fractie van DENK betreft worden de salarissen in het primair onderwijs gelijkgetrokken met die in het voortgezet onderwijs.

Voorzitter, ik zie dat ik uit mijn tijd loop. Ik zal het vervolgens compenseren. Daar kunt u op rekenen.

Voorzitter. Ik wil de minister vragen of hij net als Toxopeus een salarisronde gunt aan de leraren, in dit geval niet een Toxopeusronde maar misschien een Slobronde die de geschiedenisboeken in gaat. Of gaat hij liever de geschiedenisboeken in als de afknijper en de afknapper van het basisonderwijs? Ik wil graag een reactie.

Voorzitter. Het beroep van de basisschoolleraar daalt helaas, jammerlijk genoeg in aanzien. Vroeger was je als leraar een dorpsnotabele, samen met de notaris en de dominee. Maar laten we eerlijk zijn: nu heerst het gevoel dat je voor het verkeerde beroep hebt gekozen. Dat is natuurlijk niet waar. Precies daarom moeten we het beroep niet alleen in woord waarderen, maar ook in daad.

Daarbij komt ook nog — daar heeft de collega van de ChristenUnie terecht op gewezen — dat dit prachtige beroep een mannelijke emancipatieslag nodig. Wat is eigenlijk de reden dat 85% van de leraren op de basisschool vrouw is en slechts 15% man? Waarom is het beroep kennelijk niet aantrekkelijk genoeg voor mannen? Ook in andere opzichten kan het wel wat beter met de diversiteit. Ik vraag daarom aan de minister of hij bereid is om doelen te stellen die hij jaarlijks kan monitoren en kan beoordelen op de bereikte vooruitgang.

Voorzitter. Ik kom op mijn derde en laatste punt, namelijk de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van richting en inrichting van scholen. Zoals bekend is dit recht in de Grondwet verankerd in artikel 23. Het tweede lid van artikel 23 luidt dat het geven van onderwijs vrij is. In het zevende lid wordt geregeld dat het bijzonder onderwijs naar dezelfde maatstaf als het openbaar onderwijs uit de openbare kas wordt bekostigd. Dit is natuurlijk een historisch uitvloeisel van de schoolstrijd van ongeveer 100 jaar geleden, toen ook het algemeen kiesrecht werd ingevoerd.

De grondwettelijke vrijheid van onderwijs is een groot goed, maar helaas zie ik dat er steeds meer en meer aan wordt geknabbeld. De PVV is daar tenminste eerlijk over. Zij zeggen heel duidelijk dat ze islamitisch onderwijs willen verbieden. Maar zoals wel vaker, moet ik tot mijn spijt constateren dat andere politieke partijen ook in die richting werken. Laat ik er heel duidelijk over zijn: individuele organisaties, individuele scholen of individuele leraren die een boodschap van haat prediken, moeten keihard worden aangepakt. Maar om vanwege een aantal berichten een hele onderwijsstroming het leven zuur proberen te maken, dat kan gewoon niet. Ik ken heel veel leraren in het islamitisch onderwijs die zich dag in, dag uit keihard inzetten om kinderen klaar te stomen voor een toekomst waarin ze verdraagzaam met anderen die niet hun opvatting delen

samen kunnen leven en die leraren hebben vandaag ook deelgenomen aan de landelijke stakingsactie. De grondwettelijke verworvenheid van vrijheid van onderwijs mag niet vertrappeld worden vanwege islamofobe onderbuikgevoelens.

Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Van Raan heeft nog een vraag.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ik hoorde de heer Kuzu net zeggen dat politieke partijen proberen het islamitisch onderwijs in Nederland te beperken, dacht ik. Mijn eerste vraag is of ik dat goed heb gehoord.

De heer **Kuzu** (DENK):

Dat klopt.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ik ben altijd bereid tot leren, dus ik zou willen vragen op welke manier de Partij voor de Dieren het islamitisch onderwijs in Nederland probeert te beperken.

De heer **Kuzu** (DENK):

Laat ik u uitzonderen. Ik heb niet gezegd dat alle politieke partijen dat doen. Ik heb een aantal politieke partijen genoemd en wie de schoen past, trekke hem aan.

De voorzitter:

Oké. Dank u wel. Dan geef ik nu het woord, tot slot, aan de heer Baudet namens Forum voor Democratie.

De heer **Baudet** (FvD):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter. We spreken vandaag over onderwijs én cultuur. Beide verkeren in crisis.

De heer **Paternotte** (D66):

Voorzitter?

De voorzitter:

Ik weet ongeveer wat u gaat zeggen, meneer Paternotte.

De heer **Paternotte** (D66):

Daar hebben we een ander debat voor, voor cultuur. Maar ik ben wel blij dat de heer Baudet aan een onderwijsdebat deelneemt. Dat wil ik wel even gezegd hebben.

De voorzitter:

Oké. Dat is ook fijn. Voor u hetzelfde, meneer Kwint?

De heer **Kwint** (SP):

Ik wil alleen de tip geven dat het debat over cultuur over anderhalve week is.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik spreek vandaag tussen onderwijs en cultuur. Tot mijn teleurstelling hebben niet alle ambtsgenoten het verband tussen die twee gezien en hebben ze zich louter tot onderwijs, onderwijs in de enge zin des woords, beperkt. Ik wil het breder trekken, want beide verkeren in crisis. Het onderwijs is al decennia slachtoffer van stupide gelijkheidsdenken, marktwerking, fusiedwang en managementtargets. Een scheppend nihilisme dat Partij van de Arbeid, D66, de VVD en alle andere linkse partijen op hun geweten hebben en dat ons onderwijs uiteindelijk ten

prooi heeft doen vallen aan een duizelingwekkend aftakelingsproces waarin over de gehele linie een steeds grotere ravage zichtbaar is geworden.

Zelfs eerstejaars op de Universiteit Leiden, waar ik jarenlang les heb gegeven, die dus zes jaar vwo achter de rug hadden, hadden nog niet het meest elementaire benul van Nederlandse spelling, hadden geen flauw idee wie Mao Zedong of Willem van Oranje waren en hadden geen enkele concentratiespanne. Als dat daar al het geval is, laat het zich uittekenen hoe het met dat soort basisvaardigheden gesteld is onder de rest van de nieuwe generatie. Het onderwijs faalt dus en cultuur verkeert al in een even beklagenswaardige toestand. De twee zijn niet los van elkaar te zien: onderwijscrisis en cultuurcrisis.

Wij zijn als Forum voor Democratie ten diepste betrokken op deze thema's. Wij geloven niet dat de Staat, een alsmaar uitdijende staatsbureaucratie, de grote issues op kan lossen. Evenmin denken wij dat de vrije markt, het spel van vraag en aanbod, als een strijkijzer de plooiën in de samenleving kan gladstrijken. Het succes van een beschaving, de kracht, is de mensen zelf, de gedeelde cultuur, de worteling, de verbondenheid, het spiritueel en moreel kapitaal.

De meesten hier willen wel de vruchten maar niet de boom. Dat is de kern van onze kritiek op het partijkartel, de kern van onze kritiek op het beleid van de afgelopen decennia. Omdat wij denken dat de samenleving een organisch geheel is, dat alleen de kracht in zichzelf kan vinden, zijn wij zo tegen massale immigratie, bijvoorbeeld, die alsmaar doorgaat en alsmaar wordt aangewakkerd. Daarom zijn wij ook tegen de Europese Unie, die onze integriteit en onafhankelijkheid overneemt. Wij zijn voor een nationale Staat. Wij zijn voor een kleine overheid met zelfredzame mensen. Wij zijn tegen moderne architectuur, precies om die reden. Je kan namelijk geen organische samenleving hebben als de woningbouw niet aansluit op de menselijke maat. Dat zijn allemaal zaken die in elkaar grijpen, die logisch verband houden met elkaar. Daarom zien wij in het onderwijs en in de cultuur de absolute kern van wat wij als overheid moeten formuleren, waar de Staat een positie in moet innemen.

Maar hoe kan het onderwijs op orde worden gebracht in een samenleving die in een culturele crisis verkeert als het doel van het onderwijs is mensen hun plek te wijzen in de samenleving? Die samenleving biedt eigenlijk helemaal geen thuis meer, die biedt eigenlijk helemaal geen plek meer. Wat kan het onderwijs dan eigenlijk doen? Waarnaartoe verwijst het mensen door? Als wij allen ontworteld zijn, hoe kunnen we dan wortel schieten in een opleidingsinstituut? Is het eigenlijk wel gek dat, als je uitzoomt en een land ziet dat zijn identiteit niet meer wil verdedigen, een beschaving die aan oikofobie ten prooi is gevallen, die aan pathologische zelfhaat lijdt, die haar grenzen opengooit, haar eigen geschiedenis verloochent, haar eigen religie bespot, een samenleving die haar eigen cultuur niet meer wil uitdragen, ook een ravage, een ruïne, van een onderwijsstelsel heeft? Dat is eigenlijk heel logisch. Die twee zijn volstrekt causaal en logisch met elkaar verbonden.

Ik kom uit een onderwijsfamilie. Mijn ouders zijn allebei hun hele leven in het onderwijs werkzaam geweest, mijn grootvader ook, zijn vader ook. Al 200 jaar zitten de Baudetjes in het onderwijs. Zelf heb ik ook tien jaar op verschillende onderwijsinstellingen gewerkt als docent, als student-assistent, op allerlei manieren, voordat ik de sprong naar de politiek waagde. Van huis uit ben ik mij dus ten diepste bewust van het enorme belang van onderwijs, van de tomeloze inzet die docenten elke dag ten beste geven, van het vaak beperkte salaris, maar ook van de enorme voldoening die het kan opleveren om samen met jonge mensen iets te bereiken en jonge mensen te helpen het beste uit zichzelf te halen.

Daarom voel ik ook zo mee met docenten die vandaag aan het staken zijn, de docenten die vandaag van zich laten horen. Forum voor Democratie en ook ik persoonlijk willen heel graag voor hen opkomen en net als zij ben ik woedend vanwege de afgelopen decennia van roofoverval op het onderwijs. De filosofie die vanuit de gevestigde partijen is uitgedragen, is fundamenteel verkeerd. Het fusiedenken, het managementdenken, de lagen van management die zijn opgetuigd, de gigaonderwijsinstellingen; al die zaken horen samen bij het beleid van de afgelopen decennia. Dat moet anders.

De heer **Kwint** (SP):

Als meneer Baudet samen met de docenten zo woedend is, dan ben ik wel benieuwd waarom hij consequent tegen onze voorstellen gestemd heeft om de loonkloof te dichten.

Maar mijn vraag ging over iets anders. Meneer Baudet heeft het over de Nederlandse samenleving, de Nederlandse traditie en zegt dan in een bijzin: een cultuur die zijn eigen religie bespot — ik noem een van de voorbeelden die hij noemt — is eigenlijk gedoemd te mislukken. Nou is meneer Baudet ook bezig met een mooie serie over Nederlandse denkers uit het verleden.

De **voorzitter**:

En de vraag is, meneer Kwint?

De heer **Kwint** (SP):

Als je dan bijvoorbeeld kijkt naar Erasmus, is de Lof der zotheid volgens mij een stuk cultureel erfgoed waar wij heel erg trots op mogen zijn en waarin juist die spot, het bespotten van jezelf, je eigen traditie, je eigen samenleving en de mensen om je heen, centraal staat. Hoe ziet meneer Baudet bijvoorbeeld Erasmus in zo'n traditie?

De heer **Baudet** (FvD):

Wij hebben tegen alle moties gestemd om de loonkloof te dichten, niet omdat wij niet vinden dat onderwijzers in het lager onderwijs, het basisonderwijs, beter betaald zouden moeten worden, want dat vinden wij wél, maar omdat wij niet vinden dat zij precies hetzelfde moeten verdienen als mensen in het middelbaar onderwijs. Dus wij zijn ervoor om over de hele linie de salarissen voor onderwijzers en leraren te verhogen. Dat kan ook makkelijk als we de twee megaprojecten waar de gehele gevestigde politiek zich in heeft vastgebeten loslaten, ten eerste de massale en alsmaar voortgaande immigratie en ten tweede de klimaatgekte. Dat kost ons tientallen, honderden miljarden. Daar gaat al het geld dat wij met z'n allen verdienen naartoe. Daarom treedt die enorme verschraving in de publieke sector op. Dus wij hebben daar een heel duidelijk, heel simpel, heel overzichtelijk alternatief voor. Daar zullen we ook altijd voor stemmen. Maar wat wij niet willen is inderdaad het SP-gedachtegoed, en dat is iedereen precies hetzelfde betalen. Volgens mij is dat niet verstandig. Volgens mij moet je wel degelijk mensen die op een hoger niveau lesgeven meer betalen. Dat past in het loongebouw van een samenleving en dus ook van een overheid waar ik in geloof.

Dan over Erasmus. Ik weet niet of u specifiek een vraag wilde stellen over zijn boekje Lof der zotheid of over zijn oeuvre in het algemeen. Erasmus wordt niet voor niets bijvoorbeeld door Stefan Zweig in verschillende werken geroemd als de laatste man die nog de eenheid van Europa kon bewaken in tijden van de Reformatie, enzovoorts. Erasmus heeft denk ik bij uitstek een ongelofelijk belangrijke rol gespeeld in het proberen te verdedigen en verenigen van de christelijke wereld, wel natuurlijk ook met spot, met ironie en met allerlei manieren van tegen de traditie aan kijken, zoals we dat ook altijd hebben gedaan. Bij uitstek ook het christendom heeft een soort van ironische kant ...

De **voorzitter**:

Goed.

De heer **Baudet** (FvD):

... omdat het benadrukt, in die vier evangeliën van het Nieuwe Testament, dat er altijd een afstand zit tussen wat de werkelijkheid is van de geloofstheorie en wat mensen kunnen vertellen, want die vier evangeliën spreken elkaar tegen enzovoorts. Dat zit er natuurlijk ook bij Erasmus heel erg in. Maar ik zie hem zeker niet als een nihilist, als u dat bedoelt. Absoluut niet.

De **voorzitter**:

Is het u helder, meneer Kwint?

(Hilariteit)

De heer **Kwint** (SP):
Het eerste deel wel.

De **voorzitter**:
Nou, het tweede deel denk ik ook. Nu een volgende concrete vraag.

De heer **Kwint** (SP):
Nee. Nee. Meneer Baudet zegt dat het simpel en overzichtelijk is en dat hij het terecht vindt dat mensen op de basisschool minder verdienen dan mensen op de middelbare school. Ik ben dat met hem oneens, maar dat is een legitiem standpunt ...

De heer **Baudet** (FvD):
Maar ik vind wel dat allebei de groepen meer moeten verdienen dan nu.

De **voorzitter**:
Nee, nee, meneer Baudet! Meneer Baudet!

De heer **Baudet** (FvD):
Mevrouw Arib.

De **voorzitter**:
De heer Kwint is aan het woord.

De heer **Kwint** (SP):
... en hij eindigde zijn verhandeling over Erasmus met de vraag of dat was wat ik bedoelde. Nee, dat was helemaal niet wat ik bedoelde. Ik bedoelde dat Erasmus juist in de West-Europese traditie een schoolvoorbeeld is van het door middel van ironie en spot beschouwen van onze eigen cultuur, terwijl u zegt, in een bijzin, dat een cultuur die zichzelf bespot ten dode is opgeschreven. Dus de vraag is heel simpel: hoort Erasmus er nou wel bij, komt er nog een filmpje over Erasmus, of niet?

De heer **Baudet** (FvD):
Ik denk dat het hier gaat om verschillende semantische duidingen van het concept "spotten". Ik heb helemaal niets tegen spotten, maar ik heb wel iets tegen een beschaving die niets anders meer kan dan haar eigen tradities, religies enzovoorts beschimpen, bespotten en belachelijk maken. Volgens mij is er een belangrijk onderscheid. Volgens mij kennen we dat allemaal in het leven. Een cabaretier is grappig — nou, ik vind ze meestal niet grappig, het zijn meestal linkse eikels — als hij naast het bespotten van van alles en nog wat ook een verhaal weet te vertellen. Precies die balans maakt grote kunst. Flaubert, hetzelfde verhaal: een schrijver, die Madame Bovary voortdurend belachelijk maakt en tegelijkertijd een dieptragisch, innerlijk conflict neerzet in een hele serieuze roman. Iets serieus neerzetten — kunst, religie enzovoorts — kan niet zonder enige zelfspot en zelfrelativering. Maar op het moment dat dat het enige is wat er nog is — en daar lijkt het nu soms op — dan is dat heel triest en heel verdrietig. Als onze nieuwe generatie niets anders meer weet over het christendom dan "dat was heel erg, omdat het verantwoordelijk was voor de kruistochten, punt", dan is dat heel verdrietig. Maar dat betekent niet dat je, als je heel veel weet over wat het christendom allemaal gebracht heeft, niet ook oog kan hebben voor de schaduwkanten. Dat is wat ik bedoel.

De **voorzitter**:
Goed. Dan ga ik naar de heer Van Raan.

De heer **Baudet** (FvD):
Wij zien alleen nog maar schaduwkanten! Dat is een teken van ziekte; dat is een symptoom van oikofobie.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Aan de ene kant is er natuurlijk een erg voor de hand liggend verband tussen enerzijds de staat van het onderwijs, zoals de heer Baudet die nu schetst, namelijk dat het een grote puinhoop is, en anderzijds 200 jaar Baudetjes in het onderwijs. Misschien moeten we dat niet doen, misschien is dat flauw. Ik heb wel nog een vraag over het volgende. De heer Baudet schetst een verband tussen cultuur en onderwijs. Dat onderschrijf ik. Ik denk dat daar een groot verband tussen zit. Maar ik ben heel benieuwd naar de manier waarop de heer Baudet die cultuur nu zou willen beschrijven. Want het lijkt erop dat hij haar beschrijft als iets vaststaands, als iets wat we nu moeten vasthouden. Daarmee loopt hij het gevaar zich schuldig te maken aan culturele verstening. Want wat is nou precies de cultuur die hij wil beschermen? Is dat die van 1850, die van 1950 of die van nu? Wat is nou het cultuurbeeld dat we moeten vasthouden volgens de heer Baudet, waarin het onderwijs dan een bepaalde rol speelt?

De **voorzitter**:

Oké, helder. De heer Baudet.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat we Nederland niet groter moeten maken maar dat we Nederland weer kleiner moeten maken.

De **voorzitter**:

Meneer Van Raan, dit is een hele bijdrage. Dit is geen interruptie.

De heer **Baudet** (FvD):

Maar ik vind het eigenlijk een heel goeie vraag.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Dit is bijzonder irritant, want we zijn even in gesprek.

De **voorzitter**:

Nee, u bent niet in gesprek!

De heer **Baudet** (FvD):

Nou ...

De **voorzitter**:

Nee, u bent in debat met elkaar. En dan moet u gewoon een vraag stellen, en kort ook. Dat geldt ook voor u, meneer Baudet.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Nou, dat was mijn vraag.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik onderschrijf het impliciete punt dat cultuur zich altijd ontwikkelt, open is en dat het onzinnig is om te zeggen: ik wil dat de rivier precies is zoals hij een uur geleden was. Dat kan niet; alles stroomt. Maar ik denk dat op het moment dat je meer van je eigen verleden gaat houden, de toekomst ook zichtbaarder wordt. Wat we nu doen is uiteindelijk, als je naar de diepste filosofische laag gaat, een cultuurmarxistische poging om nieuwe mensen te creëren, die niet gehinderd zouden worden door autoritaire structuren, waardoor we een betere samenleving zouden krijgen. Dat werkt niet. Dat zien we gewoon. We moeten mensen dus weer gaan wortelen. Mensen moeten weer dingen leren, mensen moeten gezagsverhoudingen leren. Ik denk dat we over het algemeen kunnen zeggen dat het in de afgelopen 2.000 jaar een stuk beter ging dan de laatste 40 jaar.

De **voorzitter**:

De heer Paternotte, één vraag.

De heer **Paternotte** (D66):
Ik heb een vraag over iets in onze eeuw.

De **voorzitter**:
Of was u eerder, mevrouw Westerveld?

De heer **Paternotte** (D66):
O, pardon, dan gaat u voor.

De **voorzitter**:
Dan geef ik het woord aan mevrouw Westerveld.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):
Mijn vraag is iets praktischer. De heer Baudet zegt: wij staan achter die stakende leraren. Tegelijkertijd vindt hij niet dat die loonkloof gedicht moet worden. Maar dat is nu juist wél wat een heel groot deel van die stakende leraren eist. Is hij het dus wel of niet eens met de eisen van die leraren die door het hele land zijn gaan staken?

De heer **Baudet** (FvD):
Volgens mij willen ze twee dingen, of eigenlijk drie dingen. Ze willen in de eerste plaats erkenning voor de crisissituatie. Twee: ze willen beter betaald worden. Maar dat is volgens mij niet een-op-een een loonkloof dichten, wat nu een beetje het vormpje is dat het gekregen heeft. "Beter betaald" kan ook zijn dat je over de hele linie beter betaald wordt. Daarover wil ik echt met u van mening verschillen. Dat wil ik echt relativëren. Maar het derde punt dat zij volgens mij ook willen — dat heb ik echt gemist bij de meeste andere partijen, in alle bijdragen, maar ook in eerdere discussies hierover — is een analyse van waar het nou eigenlijk allemaal fout gaat. Het is niet alleen maar geld. Het gaat ook over verkeerd managementdenken. Het gaat over een totaal ontbrekende visie op wat vorming eigenlijk is. Het gaat ook over ... Ik zal er zo meteen nog op komen en ik weet ook al wat de reactie gaat worden, maar het gaat ook over immigratie. Het gaat ook over integratieproblemen in het klaslokaal, het importeren van mensen, van generatie op generatie, met een enorme taalachterstand, met een enorme culturele achterstand, met een geweldscultuur die volstrekt haaks staat op de goeiige cultuur die wij van oudsher op het schoolplein hebben. Dat zijn allemaal thema's die ook meespelen, die niet een-op-een in "ah, joh, smijt er maar wat geld tegen aan" uit te drukken zijn ...

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Westerveld.

De heer **Baudet** (FvD):
... ook al vind ik dus wel degelijk dat er meer geld naartoe moet.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):
Dit lijkt me een nogal eigen invulling van de eisen van de leraren. Ze staan hier en geven ook in allerlei manifesten en brieven die ze ons sturen ...

De heer **Baudet** (FvD):
Maar u doet hetzelfde. Je kunt toch niet zeggen: alle leraren dit of dat? Er ...

De **voorzitter**:
Nee, meneer Baudet! Mevrouw Westerveld heeft nog geen vraag gesteld. Ze is net begonnen met haar zin. Mevrouw Westerveld.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):
Mijn punt is het volgende. De leerkrachten geven aan: "We krijgen te weinig waardering en onze werkdruk is te hoog. Investeer alstublieft meer in het onderwijs." Dat is wat leraren vragen. Ik zou

de heer Baudet willen vragen: als wij dat soort voorstellen doen, gaat hij dan met ons kijken hoe wij nu, maar ook in de toekomst, meer kunnen investeren in het onderwijs?

De heer **Baudet** (FvD):

Absoluut. Wij hebben ook altijd gezegd: er moet meer geld bij en docenten en andere mensen in de cultuurwereld moeten beter worden beloond. Wij zijn echter tegen een totale Gleichschaltung van alle salarissen van basisonderwijs tot voortgezet onderwijs tot misschien straks universitair onderwijs. Ik vind dat daar wel degelijk stappen in mogen worden gezet. Maar dat neemt niet weg dat ik ondertussen wel vind dat ook de mensen in het basisonderwijs beter betaald moeten worden. Ik vind dat over de hele linie meer geld beschikbaar moet komen. En dat kan ook heel makkelijk, omdat Forum voor Democratie, anders dan jullie allemaal, niet wil dat de massale immigratie doorgaat, wat ons onwaarschijnlijk veel geld kost, en dat de klimaatysterie ons 1.000 miljard gaat kosten. Dat willen wij niet. Wij houden dus heel erg veel geld over. Alles wat deze samenleving verdient, gaat op aan die twee grote afgoden, die twee gigantische projecten waarmee men een obsessie heeft.

De heer **Paternotte** (D66):

De heer Baudet heeft het al heel vaak over immigratie gehad, en over kinderen in de klas die de taal niet spreken. U had het ook over de Baudetjes. Ik denk dat voor de Baudetjes, net als voor de Paternottetjes, geldt dat ze, toen ze voor het eerst naar Nederland kwamen, de taal ook niet spraken. Daarom een vraag. Er zijn heel veel studenten die vanuit heel Europa en vanuit heel de wereld naar Nederland komen. Heel veel van hen blijven hier. We verdienen daar ook geld aan. Zijn die ook niet welkom?

De heer **Baudet** (FvD):

Volgens mij gaat het bij ons immigratiebeleid — we hebben steeds gezegd: we willen dat naar Australisch model — er niet om iedereen over één kam te scheren, om de mens te zien als een soort statistisch cijfertje in een Excelsheet. Wij willen juist onderscheid maken tussen verschillende soorten immigranten. Mensen die hier iets komen brengen, willen wij nog steeds welkom heten. Maar wij vinden niet dat wij zomaar iemand op grond van wat voor motief ook dat die persoon heeft, wel of niet een status moeten geven: een economische status of de status van het zijn van vluchteling. Wij willen dat die mensen in de regio worden opgevangen en daar dan geld voor beschikbaar stellen. Wij willen niet dat die naar Nederland komen. Ons migratiebeleid is dus fundamenteel anders dan dat van de afgelopen decennia. Wij vinden niet dat je moet kijken naar hoe zielig iemand is, maar naar hoeveel diegene kan toevoegen aan onze samenleving.

De heer **Paternotte** (D66):

Dat wil ik weten. Dus dat Australische migratiemodel van u betekent dat u studenten, toponderzoekers en docenten, al die mensen die we nodig hebben om een wetenschappelijk topland te zijn, wat we nu zijn, alleen maar hiernaartoe wilt halen als we die zelf hebben uitgezocht, en dat zij zich niet meer zelf hier kunnen inschrijven. Nou, dat is duidelijk.

De heer **Baudet** (FvD):

Nou, nee.

De heer **Paternotte** (D66):

Al die voordelen die we nu hebben van de open grenzen in Europa ...

De heer **Baudet** (FvD):

Wacht even.

De **voorzitter**:

U krijgt zo het woord.

De heer **Paternotte** (D66):

... kunnen we met uw beleid dus afschaffen.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik weet niet wat de heer Paternotte bedoelt met "zelf", maar op dit moment hebben we als Nederland een onderscheid. Er zijn mensen die hier bijvoorbeeld komen studeren op basis van uitwisselingsprogramma's of die hier als expat komen met visa die bepaalde bedrijven kunnen verkrijgen, die wij in principe dus tijdelijk hier hebben, en daarnaast is er een immigratiebeleid. Dat kan wel in elkaar overlopen natuurlijk, maar het zijn op zich gescheiden terreinen. Ik vind dat er best wat voor te zeggen is om dat enigszins gescheiden te houden. Dat gezegd hebbend: toen ik in Leiden werkte was er een enorme push om Leiden, Erasmus Rotterdam en de TU Delft te laten fuseren omdat we dan hoger zouden komen op de Shanghai ranking voor dit of dat en daarmee meer internationale studenten zouden kunnen aantrekken. Terwijl ik vind dat universiteiten primair gericht moeten zijn op het opleiden van onze eigen mensen, dus het opleiden van een Nederlandse volgende generatie. Natuurlijk is het leuk om af en toe een uitwisseling te hebben. Dan kun je ook eens met iemand uit een ander land naar bed en zo. Dat is een beetje waar die uitwisselingsprogramma's voor zijn. Maar als serieuze target voor onderwijsinstellingen vind ik het niet in de top drie staan of zo. Ik vind het niet het belangrijkste wat er is.

De heer **Kuzu** (DENK):

De heer Baudet krijgt het toch weer voor elkaar. De heer Baudet krijgt het voor elkaar om een tegenstelling te creëren en die te projecteren op kinderen op het schoolplein. Zijn walgelijke boreale visie weerspiegelt hij op kinderen op het schoolplein, waardoor hij een tegenstelling creëert van een goeiige cultuur die we hier hebben gehad en een gewelddadige cultuur waar mensen vandaan zouden komen. Hoe haalt u het in uw hoofd? Hoe krijgt u het voor elkaar om uw walgelijke boreale visie af te wentelen op kinderen?

De heer **Baudet** (FvD):

Gewoon je ogen openhouden en je ziet het om je heen gebeuren. Overigens heeft het niets te maken met geografische oorsprong, want ook in het australe deel van de wereld bestaan goeiige culturen. Je hoeft echt niet op het noordelijk halfrond te zijn voor dit onderscheid.

De heer **Kuzu** (DENK):

De ogen openhouden, betekent dat je inderdaad gaat kijken wat er gebeurt op scholen. Ik zie in mijn stad Rotterdam en in de andere grote steden dat kinderen met elkaar spelen. Kinderen van 8, 9, 10 jaar oud spelen met elkaar. Ze hebben ook weleens ruzie, maar om daar een cultuurvraagstuk van te maken is walgelijk. Dat is vies. Dat is gewoon inspelen op het sentiment van een onderbuik van een bepaalde groep in deze samenleving. Hij krijgt het weer voor elkaar, voorzitter. Ik neem daar afstand van. Ik vind het walgelijk. Ik vind het vreselijk dat hij het opnieuw doet, en nu dan met kinderen.

De **voorzitter**:

Dat heeft u gezegd.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik ben heel blij dat de heer Kuzu afstand neemt van mijn woorden.

De heer **Kuzu** (DENK):

Dat is 'm geraden ook.

De heer **Baudet** (FvD):

Maar het is wel waar, hè. Kijk, het gebeurt gewoon. Je ziet al een enorme segregatie optreden in het onderwijs. Ik weet niet precies welk specifiek voorbeeld de heer Kuzu in zijn hoofd heeft, maar ik denk dat we het er wel over eens kunnen zijn dat het een wenselijk ideaal is — daarin vinden wij elkaar dus — dat kinderen van verschillende afkomsten elkaar vinden, samen spelen, Nederlands leren, zich Nederlander gaan voelen enzovoort. Daar ben ik ook een voorstander van. Daar zijn we het dus over eens. Waar wij het waarschijnlijk over oneens zijn, is dat ik denk dat het in heel veel gevallen niet lukt, niet goed gaat en ongelooflijk veel problemen oplevert. Dat

gaat van treiteren en pesten tot veel ernstiger geweldsconflicten, maar ook tot leerachterstanden. Het is gewoon een gegeven. Als je kijkt naar Cito-scores enzovoorts is er gewoon een enorme twee- of meer- of polydeling in de samenleving zichtbaar. Dat zijn feiten. We kunnen anders denken over hoe dat al dan niet op te lossen zou zijn of wat de oorzaak ervan is, maar dat dit een gegeven is, is volgens mij zonneklaar voor iedereen.

De voorzitter:

De heer Kuzu, tot slot.

De heer Kuzu (DENK):

Wij kunnen elkaar niet naderen als u dit soort vraagstukken uit de samenleving met betrekking tot onderwijsachterstanden, die zeer nadrukkelijk aanwezig zijn en waar heel veel mensen in het veld dag in, dag uit keihard aan werken, gaat afwentelen op culturen waar mensen vandaan komen. Maar wij zullen elkaar nooit kunnen naderen als het gaat om het afwentelen van deze onderwijsachterstanden en problemen in de samenleving op culturen waar mensen vandaan zouden komen. De kinderen waar u het over heeft, zijn hier geboren en getogen. Dat zijn Nederlandse kinderen. Om die kinderen weg te zetten als "van een andere cultuur" en daar tegenover de "goede cultuur die we hier hebben" te plaatsen, is walgelijk! Ik zeg dit voor de laatste keer, voorzitter.

De heer Baudet (FvD):

Maar wat is dan precies walgelijk?

De voorzitter:

Nee, we gaan niet ...

De heer Baudet (FvD):

Want het is een feit. Ze zijn hier geboren, dus in de juridische zin zijn het Nederlanders. Dat betwist volgens mij niemand. Maar dat er bij henzelf, bij grote groepen Turken en Marokkanen in Nederland, een veel grotere loyaliteit bestaat richting de Marokkaanse, Turkse dan wel islamitische cultuur en dat daar bijvoorbeeld in taal en in gedrag naar gehandeld wordt, is een gegeven. Dat is een feit. U kunt dat walgelijk noemen. Ik vind het ook onaangenaam dat het zo is, maar don't shoot the messenger. Ik vertel gewoon hoe het in elkaar zit.

De voorzitter:

Ik geef u de gelegenheid om te interrumperen, omdat u de hele dag niet heeft geïnterrumpeerd. Maar ik wil ook dat dat op een gegeven moment wordt afgerond. Daarna ga ik naar de heer Wiersma en de heer Van Meenen.

De heer Kuzu (DENK):

Dank u vriendelijk, voorzitter. Ik wil hier eigenlijk niet te veel woorden aan vuilmaken. Ik heb de heer Baudet drie keer een vraag gesteld en aangegeven wat ik ervan vind. En opnieuw geeft de heer Baudet in zijn beantwoording een tegenstelling weer van Turken en Marokkanen. Ik zeg nogmaals via u, voorzitter, tegen de heer Baudet: dat zijn geen Turken en Marokkanen, dat zijn Nederlanders met een Turkse of Marokkaanse achtergrond die onderdeel zijn van deze samenleving. U heeft te accepteren dat de achtergronden van deze mensen aanwezig zijn in dit land en dat dat niet per se hoeft te leiden tot een conflict. Want in tegenstelling tot u zie ik dat heel veel kinderen met een Turkse of een Marokkaanse achtergrond gewoon samen met elkaar spelen. En dat is maar goed ook. Het staat u vrij om daar een politiek punt van te maken vanwege de onderbuik van xenofobisch Nederland en om kiezers van de PVV af te snoepen, maar het blijft walgelijk.

De heer Baudet (FvD):

Nogmaals, dit is echt totaal niet wat ik zeg. Ik vind het prachtig als het goed gaat. Dat is volgens mij wat we allemaal willen. Ik ben er alleen wat minder optimistisch over dat het ook zo vaak goed gaat.

De **voorzitter**:

De heer Wiersma. Een korte vraag.

De heer **Wiersma** (VVD):

Jazeker, u kent mij.

De **voorzitter**:

Ja, daarom vraag ik het ook.

De heer **Baudet** (FvD):

Staat hij daarom bekend? Is dat waar?

De **voorzitter**:

Nee, hij staat bekend om lange interrupties.

De heer **Baudet** (FvD):

Staat hij bekend om zijn korte interrupties? Nee toch?

De **voorzitter**:

Nee, helemaal niet.

De heer **Wiersma** (VVD):

Jawel, voorzitter, daar sta ik wel om bekend.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik wou al zeggen.

De **voorzitter**:

Nee, ik ken u.

De heer **Wiersma** (VVD):

Nou, dan ga ik u interrumpen.

Voorzitter, een ander hoekje. Ik heb in mijn betoog opgeroepen tot landenstrategieën voor kennis en talenten. We moeten beter nadenken over wie we nodig hebben en waar we zaken mee doen. Op dit moment hebben we eigenlijk voor iedereen de poorten wagenwijd open, of je nou een Thaise psycholoog bent die hier een studie wil doen op onze belastingcenten of juist een heel interessante Indiase techniker die we nu misschien juist mislopen, omdat Oxford hem liever heeft dan Nederland. Wij missen een soort offensieve talentenstrategie. Ik ben benieuwd of de heer Baudet dat met ons eens is. Is hij bereid om à la Canada na te denken over hoe Nederland duidelijkere keuzes kan maken voor wie we hier nodig hebben? Hoe zorgen we ervoor dat we daar dan ook het meeste uit halen?

De **voorzitter**:

Goed. Dat heeft u in uw eerste termijn ook verteld.

De heer **Baudet** (FvD):

Ja, ik ben het daarmee eens.

De **voorzitter**:

Oké, dat is ook heel fijn. De heer Van Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dat is mooi. Ik voer geregeld onderwijsdebatten. Nu heb ik voor het eerst in twee jaar de gelegenheid om dat ook met de heer Baudet te doen.

De heer **Baudet** (FvD):
Wat zult u blij zijn.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dat ben ik ook, zeker. Daarom sta ik hier ook. Ik heb me verdiept in de standpunten van Forum voor Democratie over onderwijs. Wat ik op de site lees, is dat Forum voor Democratie helemaal gaat voor het Finse onderwijsmodel. Nu wilde ik aan de heer Baudet eens vragen of hij even een aantal aspecten van het Finse onderwijsmodel met mij kan doornemen en mij kan vertellen waarom hij die keuze maakt. Ik hoop dat het iets anders is dan dat het een boreaal land is. Ik hoor van de heer Baudet graag eens vier of vijf redenen waarom het Finse model in zijn programma staat.

De **voorzitter**:

Nou, vijf redenen noemen is een beetje te veel.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik neem afstand van de instelling dat we er helemaal voor gaan, want dat is niet hoe wij dat zien. Wij laten ons inspireren door modellen in andere landen. Wij gaan dus inderdaad voor het Zwitserse referendamodel in die zin dat wij ons daar graag door laten inspireren. Ik noem ook het Australisch immigratiemodel, maar we gaan dat niet allemaal een-op-een kopiëren. Wat ik mooi vind aan het Finse model en wat ook internationaal wordt geroemd, is ten eerste dat je docenten beter betaalt en dat je op zoek gaat naar docenten die vaker academisch geschoold of in ieder geval beter opgeleid zijn. Je erkent dat het zijn van docent een vaardigheid is die ontzettend veel van mensen vergt, dus daar investeer je ook in.

Daar komt bij dat het gezag dat docenten hebben en de positie die zij in de maatschappij hebben, in een veel hoger aanzien staat. Er is dus veel meer waardering voor het werk dat zij doen. Dat is niet alleen maar beleidsmatig, maar het is ook een cultuuromslag, waar ik voor ben. Je erkent: jongens, die nieuwe generatie, die gaat wel door de handen van die docenten heen. We mogen ontzettend trots op die mensen zijn.

Een ander aspect dat ik heel belangrijk en mooi vind van het Finse model is dat het de leerling al op hele jonge leeftijd een rol geeft in het zelf vinden van zijn weg. Je zegt al heel snel: je mag je eigen dag op een bepaalde manier ... Het gaat in het lager onderwijs een beetje meer in de richting van montessori-achtige leermethodes. In het voortgezet onderwijs wordt veel meer geprobeerd om leerlingen in de praktische en theoretische leerweg veel meer gelijkwaardig te behandelen. Wat wij in Nederland nu te veel doen, is alles maar zien in hoger- en lageropgeleid. Die hiërarchie is eigenlijk helemaal nergens goed voor. Heel veel mensen zijn fantastisch in praktische dingen. Die zijn gewoon net zo waardevol voor de samenleving als mensen die heel goed zijn in theoretische dingen.

Dat zijn een aantal aspecten van het Finse model die ik inspirerend vind, maar de wijze waarop Forum dat bedoelt — het Australisch immigratiemodel, het Zwitsers referendamodel enzovoorts — is niet gericht op een een-op-een overname. Daarvoor zijn er veel te veel verschillen.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Van Meenen** (D66):

Heel interessant om te horen. Inderdaad, het Finse model kenmerkt zich door een enorme vrijheid. Ik vroeg me af hoe zich dat nou verhoudt tot de opvatting van Forum voor Democratie dat we meldpunten in het onderwijs moeten hebben voor leraren met bepaalde opvattingen. Dat herken ik toch niet in Finland ...

De **voorzitter**:

Dat is net uitgebreid gewisseld.

De heer **Van Meenen** (D66):

Hoe kijkt u daarnaar? Zijn er in Finland ook meldpunten voor linkse docenten?

De **voorzitter**:

Nee, het spijt me zeer. Ik ga ingrijpen. Dit punt is uitgebreid gewisseld bij interruptie, volgens mij tussen de heer Baudet en, ik dacht, de heer Paternotte of uzelf.

De heer **Baudet** (FvD):

Toen ik docent was, zei ik altijd: slechte vragen bestaan niet, domme ook niet; het enige wat dom is, is dat je, als je een vraag hebt, hem niet stelt. Ik vind het goed dat de heer Van Meenen deze vraag stelt. Dan kan ik het uitleggen.

De **voorzitter**:

Nee, dit is uitgebreid gewisseld. Dan moet u echt in de Handelingen kijken.

De heer **Van Meenen** (D66):

Punt van orde. Ik vraag dit in relatie tot het Finse model. Ik begrijp dat u vandaag voor uzelf de opdracht hebt geformuleerd om mij geen gelegenheid te geven ...

De **voorzitter**:

Dat is niet waar.

De heer **Van Meenen** (D66):

... terwijl wij al een uur naar de heer Baudet luisteren. Er komen eindeloze antwoorden op vragen. Ik stel een hele concrete vraag, niet over meldpunten in zijn algemeenheid, maar over het Finse model.

De **voorzitter**:

Ja, dat begrijp ik.

De heer **Van Meenen** (D66):

We zijn sneller klaar als de heer Baudet gewoon antwoord geeft dan als we deze discussie voortzetten.

De **voorzitter**:

Meneer Baudet geeft geen snel antwoord. Dat weet u ook. En u stelt ook geen snelle vraag.

De heer **Baudet** (FvD):

U doet de heer Van Meenen nu wel heel erg tekort vandaag.

De **voorzitter**:

Als dit het effect is van deze interventie, dan vind ik het niet erg. Ik wil toch even iets gezegd hebben, meneer Van Meenen. Samen met de heer Kwint heeft u de meeste interrupties gedaan. U heeft dus niks te klagen. We hebben de afspraak gemaakt, ook in het Reglement van Orde, dat een interruptie bestaat uit een korte opmerking of een korte vraag. Bijna niemand houdt zich daaraan.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik wel.

De **voorzitter**:

U heeft ook morgen met mij te maken bij de beantwoording. Ik weet hoe het anders morgen gaat.

De heer **Baudet** (FvD):

Ik wil de vraag echt heel graag beantwoorden in relatie tot het Finse model.

De voorzitter:

Ik ben heel blij dat er iets positiefs tussen jullie ...

De heer Van Meenen (D66):

Rekent u zich nog maar niet rijk, voorzitter. Veel zal afhangen van zijn antwoord.

De voorzitter:

Dat is goed. U mag kort reageren.

De heer Baudet (FvD):

Juist de autonomie van kinderen, van jonge mensen, moet worden gestimuleerd. Dat kan door erop in te spelen dat politieke vooringenomenheid zo veel mogelijk uit dat klaslokaal verdwijnt. Nogmaals, dat meldpunt is dus niet — dat hebben we nu echt al veertig keer benadrukt — gericht tegen leraren, maar tegen informatie in het klaslokaal en in het onderwijscurriculum. Daar wordt niet gestimuleerd om zelf kritisch na te gaan denken, want daar worden stoplappen en ideologische vooringenomenheid als een soort repeterend gegeven aan leerlingen opgedrongen. Dat willen we bestrijden. Wij willen dus juist die open discussie in het onderwijs stimuleren.

De voorzitter:

Bent u klaar of gaat u verder?

De heer Baudet (FvD):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter.

We hebben gezien dat de regering keer op keer het onderwijs als sluitpost heeft gezien, niet als prioriteit maar als iets dat ook nog even moet. Het geld dat soms ter beschikking kwam, ging vervolgens naar precies de verkeerde dingen. Het kwam niet terecht bij de docenten zelf. Dat blijkt uit talloze rapporten en onderzoeken. Het gaat naar schaalvergrotingen, het gaat naar management! Toen ik doceerde aan de Universiteit van Amsterdam had je daar 50% managementpersoneel en 50% daadwerkelijke docenten. Die scheve verhouding vind je op talloze onderwijsinstellingen, mega-instellingen die door grote fusies tot stand zijn gekomen en waar vaak héél veel is geïnvesteerd in een nieuw groot gebouw. Alles moet volgens bepaalde berekeningen, kostenplaatjes en powerpointpresentaties, maar de docent-leerlingrelatie wordt eigenlijk vergeten.

Docenten verdienen in Nederland 20% tot 40% minder dan hun collega's in vergelijkbare landen als je het compenseert voor het aantal uren dat zij moeten werken en voor de omvang van de klassen. Dat willen wij rechte trekken, want dat is onacceptabel. Dat kan ook. Je kunt die klassen kleiner maken. Je kunt leraren beter betalen. Je moet er ook naar streven dat mensen fulltime gaan werken als ze dat kunnen. Dat kan niet alleen door een bonus op fulltime werken, maar ook door het belastingstelsel van toeslagen en heffingen te vereenvoudigen. Daardoor gaan heel veel mensen, die nu bijvoorbeeld 80% verdienen, nauwelijks meer verdienen als ze naar 100% gaan. Al die ideeën en al die voorstellen van Forum grijpen in elkaar, ook op dit gebied, om een incentive te creëren voor mensen om fulltime te gaan werken.

Maar het is breder dan dat. Het probleem zit uiteindelijk dieper. Een financiële impuls is nodig, maar lost niet het probleem op dat de overheid, ook op cultureel vlak, een gebrek aan visie heeft laten zien. We hebben decennialang verzuimd om consistent aan te geven wat het onderwijssysteem nou eigenlijk moet beogen te bereiken. Wat moeten Nederlandse kinderen nu eigenlijk leren? Wat voor mensen willen wij opleiden? Waarom niet een herwaardering van praktische vaardigheden? Waarom die obsessie met hoogopgeleid zijn? Waarom spreken we überhaupt nog over hoog en laag? Waarom spreken we niet over verschillende branches? Wat heeft dat voor reden? Waarom dat sadisme om kinderen die misschien een ander soort capaciteiten hebben, al van jongs af aan het gevoel te geven "jij bent laag, jij bent laagopgeleid"? Dat correspondeert ook helemaal niet met wat je later in het leven gaat verdienen. Een

loodgieter, iemand die praktisch ontzettend goede dingen kan doen of een stukadoor kan minstens net zo veel verdienen als een academicus. En ik kan het weten!

Pak de bureaucratie aan! De bureaucratie is een gevolg van de schaalvergroting en het management. En dat is weer een gevolg van het willen vatten van gebrek aan visie in bureaucratie, in regels. Als het plaatje maar klopt, dan zal het wel goed zijn en hoeven we niet meer na te denken. Zorg ervoor dat in het lager onderwijs meer jongens en mannen gaan lesgeven, zodat er ook altijd mannelijke rolmodellen zijn. Laat jongens meer spelen en ravotten. Dwing ze niet in een keurslijf van de hele dag stilzitten, want daarmee zou je de ADHD-problemen voor een groot deel aanpakken. Het is zo tragisch dat het allemaal in een braaf en veilig keurslijf gebracht moet worden, terwijl juist het eruit laten gaan van die energie, zo prachtig kan zijn en zo kan stimuleren.

Maar dan is er nog een olifant in de kamer. Twee olifanten! Ik heb ze al even benoemd in het interruptiedebatje. Over de hele context waarin het onderwijs opereert: we willen de basisbeurs terug, wij willen dat die basisbeurs onmiddellijk terugkomt en dat studenten die nu via het leenstelsel een schuld hebben opgebouwd, worden gecompenseerd. Dat zijn allemaal dingen waarin je als samenleving gewoon moet investeren, omdat je wil dat mensen het beste uit zichzelf halen en een opleiding kiezen. Het hoeft niet per se een hoge opleiding te zijn, het kan ook een praktische opleiding zijn. Daar heb je als samenleving heel erg veel aan, dus dat moet erin.

Je wilt ook dat docenten woonruimte kunnen vinden in stadscentra. Maar dan kom je al heel gauw uit bij allerlei aanverwante problemen die strikt genomen niet zozeer met onderwijs te maken hebben, maar met een samenleving die niet meer in balans is. Er is veel te weinig geld voor de publieke sector. Dat komt omdat we al het geld dat we verdienen, uitgeven aan die klimaatgekte. Er is veel te veel druk op de sociale samenstelling van onze steden. Dat komt door die massale immigratie. Er is veel te veel druk op de woningsituatie. Dat komt door twee dingen: doordat we niet genoeg bouwen vanwege de klimaat- en stikstofregels én doordat de bevolking alsmaar blijft groeien door de immigratie. Al die zaken hangen met elkaar samen. Mensen willen niet fulltime werken, omdat ze nauwelijks meer verdienen omdat ons belastingstelsel niet goed in elkaar zit.

Het mooie is dat Forum voor Democratie een absolute prioriteit wil maken van het onderwijs. Het lastige is dat het samenhangt met al die andere thema's van het wanbeleid van de huidige gevestigde politiek, waardoor dit niet als single issue op te lossen is. Wel is er goed nieuws, namelijk dat er meer geld beschikbaar is. We zullen dus ook moties indienen om dat ten goede te laten komen aan het onderwijs. We zullen opnieuw onze herhaalmotie indienen om een deel van de ruim 10 miljard die dit kabinet het komend jaar wil gaan uitgeven aan die absurde biomassasubsidies, ter beschikking te stellen aan het onderwijs. Daar móet geld bij en daar kán geld bij. Maar nogmaals, het is niet als single issue op te lossen. We moeten toe naar een andere visie op de samenleving. We moeten dus stoppen met de klimaathysterie en de massale immigratie en er moet een ander soort belastingstelsel en ander soort woningbouw komen. Alleen dan, alleen als de cultuur van ons land zich geleidelijk aan weer herstelt en in orde komt, kan ook het onderwijs, en de weg naar de samenleving toe, zich weer helemaal herstellen en gaan functioneren.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Baudet. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van de Kamer.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Ik wilde alle leraren en leraressen bedanken die vandaag dit debat vanaf de publieke tribune hebben gevolgd, maar ze zijn al eerder weg. O, een paar zijn er nog wel. Heel veel dank. Ook dank aan degenen die er niet meer zijn of die via internet of via een scherm buiten dit debat hebben gevolgd. Ik wens ze heel veel succes. Morgen rond 15.00 uur zullen beide ministers antwoord geven op de gestelde vragen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.